

JE ZIET HET ZE NIET AAN
Zwerfjongeren in Flevoland

Dirk J. Korf
Patrick van Ginkel
Marije Wouters

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de Gemeente Almere, namens alle gemeenten van de provincie Flevoland.

Tot de begeleidingscommissie behoorden:

- H. Feddema
Gemeente Almere, beleidsmedewerker afdeling Welzijn.
- J. Klaver
Gemeente Almere, coördinator van het team Jeugd, afdeling Welzijn.
- drs. E.H. Bouwma
Gemeente Lelystad, beleidsmedewerker afdeling Welzijn en Stedelijk Onderwijs.
- drs. P.E. den Os
Provincie Flevoland, beleidsmedewerker jeugdzorg.
- drs. K.E. van der Wielen
Provincie Flevoland, senior beleidsmedewerker Zorg.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

D.J. Korf

Je ziet het ze niet aan / D.J. Korf, P. van Ginkel, M. Wouters

Met lit. opgave

Amsterdam: Rozenberg Publishers

ISBN: 90 5170 815 7

NUR 740

Trefw.: zwervjongeren, Flevoland.

© 2004, de auteurs

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever: Rozenberg Publishers, Bloemgracht 82 hs, 1015 TM Amsterdam.

E-mail: info@rozenbergps.com

INHOUD

1	INLEIDING Flevoland in een notendop / Hoeveel zwerfjongeren? / Het onderzoek: aanleiding en vraagstelling / Onderzoeksaanpak / Definitie van zwerfjongeren / Dit onderzoek: twee groepen jongeren / Landelijk en regionaal beleid / Opbouw van het rapport	7
2	DE DESKUNDIGEN Welke sleutelpersonen? / Afbakening: welke jongeren? / Zwerfjongeren en voorzieningen / Wie wordt wel wie wordt niet bereikt / Profiel van zwerfjongeren: leeftijd, geslacht en etniciteit	19
3	DE ONDERZOCHE JONGEREN Onderzoeksopzet en veldwerk / De geïnterviewde jongeren / Betrouwbaarheid en analyse / Leeftijd en geslacht / Geboorteland, etniciteit, nationaliteit en verblijfsvergunning / Opleiding / Opvoeding en tehuisachtergrond / Onderlinge verschillen / Vergelijking met landelijk onderzoek	29
4	ZWERVERN EN ONDERDAK Zwerfduur / Aantal slaapplekken / Buiten slapen / Slaapplekken in de afgelopen maand / Vergelijking met landelijk onderzoek	43
5	SCHOOL, WERK EN FINANCIËN School / Werk / Uitkering / Inkomstenbronnen / Inkomsten en uitgaven / Schulden / Vergelijking met landelijk onderzoek	47
6	GEZONDHEID Voeding / Ziekenfonds, huisarts en ziekenhuis / Psychische problematiek, psychiatrische zorg, verslavingszorg / Gebruik van tabak, alcohol en drugs / Vergelijking met landelijk onderzoek	55
7	PROBLEMEN Topvijf van problemen / Politie en justitie / Vergelijking met landelijk onderzoek / Probleemschaal	63
8	VARIATIE IN ZWERVERN	69

9	BEHOEFTE EN HULP	77
	Belangrijkste behoeften / Lokale jeugdhulpverlening / Jeugdhulpverlening en mobiliteit / Overlap verschillende vormen van hulpverlening en totaal bereik / Beoordeling van de belangrijkste hulpverlener / Verbeteringen / Vergelijking met landelijk onderzoek	
10	FAMILIE EN VRIENDEN	89
	Contact met ouders en andere familieleden / Belangrijkste familielid/ Vrienden en vriendinnen / Vergelijking met landelijk onderzoek	
11	TWEE GROEPEN JONGEREN	93
	Geslacht, etniciteit en woonplaats / Leeftijd / Gezinsachtergrond en tehuizen / Opleiding, werk en financiën / Onderdak / Gezondheid / Politie en justitie / Belangrijkste problemen en behoeften	
12	SCHATTINGEN	97
	Problemen van schattingen / Eerdere schattingen: landelijk en Flevoland / Schattingen door sleutelpersonen in Flevoland / Overlap tussen voorzieningen en gemeenten / Samenvatting en conclusie	
13	SAMENVATTING EN CONCLUSIES	109
	BIJLAGE: PROFIELEN PER GEMEENTE	119
	LITERATUUR	127

1 INLEIDING

Het is rond de klok van 5 uur 's middags als we in Emmeloord een groepje jongeren aanspreken die op straat rondhangen. We vragen of zij jongeren kennen die dakloos zijn. Ze kunnen zich niet voorstellen dat die in Emmeloord bestaan. *“Dan moet je in Amsterdam zijn...”* Wat later die dag zijn we op aanraden van een buurtopbouwster in de ‘achterbuurt’, want als het dorp zwerfjongeren heeft, dan moet het volgens haar wel hier zijn. Het is een wat verpauperde wijk met rijtjeswoningen, waarvan een deel is dichtgetimmerd. De meeste tuinen zien er ook niet echt verzorgd uit. We vragen her en der rond, maar niemand kent dakloze jongeren. Een winkelier denkt dat we gek zijn om hier naar zwerfjongeren te komen zoeken. *“Daarvoor moet je naar Rio of Argentinië, in Nederland bestaan er geen zwerfers.”*

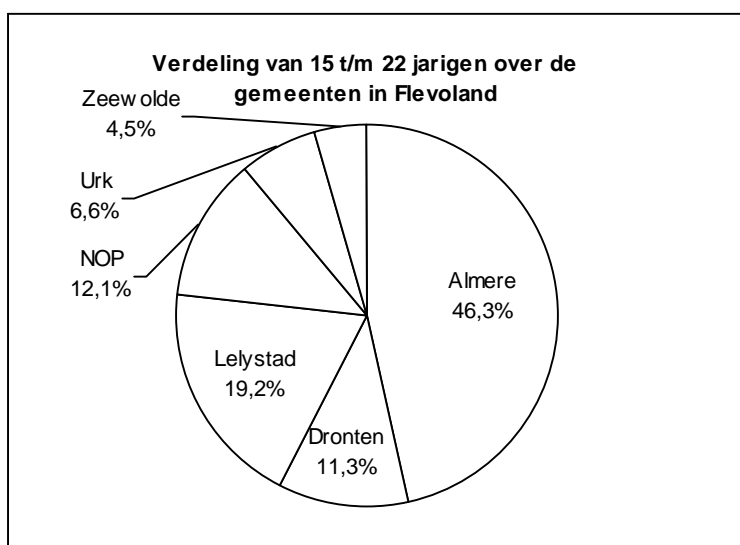
De winkelier heeft natuurlijk gelijk. Nederland kent geen sloppenwijken waar grote groepen jongeren totaal verwaarloosd en ondervoed jaar in jaar uit op straat leven en 's nachts op vuilnisbelten of in riolen slapen. Maar er zijn in Nederland wel degelijk jongeren die geen eigen thuis en geen vast dak boven hun hoofd hebben. Nederland heeft zelfs duizenden van zulke jongeren, zo weten we uit onderzoek. Veel van deze jongeren vertoeven in de grote steden en als zij daar al niet zijn opgegroeid trekken zij er vaak naar toe (Korf e.a., 1999). Dit neemt niet weg dat er ook elders in het land zwerfjongeren zijn. Wat zijn het voor jongeren? Hoe ziet hun leven er uit? Hebben ze hulp nodig, en zo ja: wat voor hulp?

Dit rapport gaat over thuisloze jongeren in Flevoland. We hebben deze groep onderzocht om inzicht te verkrijgen in het aantal Flevolandse zwerfjongeren, de samenstelling van de groep, de aard van hun problematiek, hun (hulp)behoeften en noden, ervaringen met bestaande voorzieningen en hoe de hulpverlening eventueel verbeterd kan worden.

In dit inleidende hoofdstuk geven we eerst een korte schets van de provincie en gaan we in op het normaliter te verwachten aantal zwerfjongeren. Vervolgens bespreken we de vraagstelling van het onderzoek en de manier waarop we dit hebben uitgevoerd. Daarna gaan we in op de definitie van het begrip zwerfjongeren. Ook geven we in grote lijnen de ontwikkelingen in het (landelijke) beleid ten aanzien van zwerfjongeren weer. Aan het eind van dit hoofdstuk staat in het kort hoe de rest van het rapport is opgebouwd.

FLEVOLAND: BEVOLKING IN EEN NOTEDOP

Flevoland is de nieuwste provincie van Nederland. Het is een samenvoeging van het al ruim duizend jaar oude voormalige eiland Urk, de ruim vijftig jaar geleden drooggelegde Noordoostpolder en het meer recent gecreëerde Oostelijk en Zuidelijk Flevoland. De provincie bestaat uit zes gemeenten: Almere, Lelystad, Dronten, Noordoostpolder, Urk en Zeewolde. Bijna de helft woont in Almere, Lelystad volgt met rond de 20% op de tweede plaats en de rest verdeelt over de andere vier Flevolandse gemeenten. Sommige gemeenten bestaan uit meerdere dorpen. Zo wonen er in de Noordoostpolder ongeveer 45.000 mensen, waarvan rond de 25.000 in Emmeloord en de rest verspreid

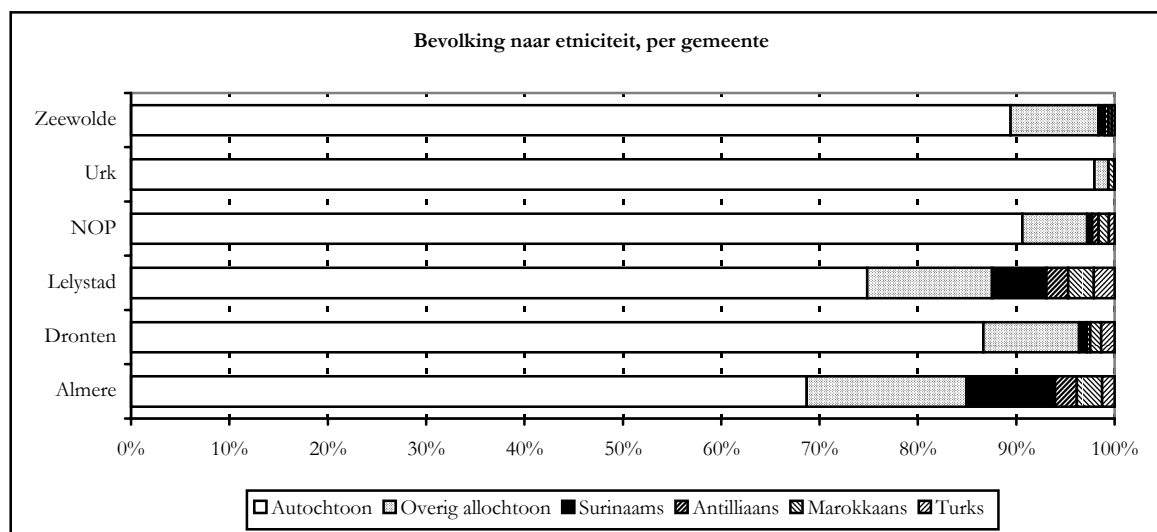
over tien dorpen met soms niet veel meer dan 1.000 inwoners. Flevoland is een echte groeiprovincie. De afgelopen tien jaar is de bevolking toegenomen van ongeveer 250.000 naar ruim 360.000 in april 2004. Parallel hieraan is ook het aantal jongeren gegroeid. In tien jaar tijd steeg bijvoorbeeld het aantal 15-22 jarigen van ongeveer 26.000

naar bijna 38.000 in april 2004.¹ Bijna de helft van deze jongeren woont in Almere. In de hele provincie is 10.6% van de bevolking tussen de 15 en 22 jaar. In de gemeente Urk is dit zelfs 14.9%.

Bijna een kwart (24.0%) van de bevolking van Flevoland is allochtoon, dat wil zeggen dat tenminste een van hun ouders in het buitenland geboren is. In Almere is dat bijna één op de drie, in Lelystad ruim een kwart, maar in Urk slechts 2.2%. Van deze allochtonen behoort bijna de helft tot de vier grootste groepen etnische minderheden in Nederland; Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen (inclusief Arubanen). Dat komt neer op ruim tien procent van de totale bevolking. Van deze vier groepen vormen in Flevoland Surinamers de grootste groep, op flinke afstand volgen Marokkanen, daarna komen Antillianen (inclusief Arubanen) en ten slotte Turken. Per gemeente is deze volgorde van deze vier groepen niet steeds hetzelfde. In Almere, Lelystad en Dronten zijn Surinamers in de meerderheid, in Dronten zijn het Turken, in de Noord-

¹ Gebaseerd op de meest recente cijfers van het CBS.

oostpolder en Urk betreft het Marokkanen. Deze cijfers gaan over de gehele bevolking. Bij de jongeren is het aandeel allochtonen groter. Ongeveer 15% behoort tot de zojuist genoemde vier etnische minderheidsgroepen. Daarvan bestaat de helft uit Surinamers, gevolgd door Marokkanen (ruim 3%), daarna Antilliaans (ruim 3%) en ten slotte Turken (ongeveer 2%).²

HOEVEEL ZWERFJONGEREN?

Volgens de meest recente landelijke cijfers van de Algemene Rekenkamer (2003) zijn er in Nederland naar schatting 3.200 zwerfjongeren. Dit komt neer op ongeveer 2.8 per 1.000 jongeren van 15 tot en met 22 jaar.³ Dit betekent dat er in Flevoland tegenwoordig rond de 110 zwerfjongeren zouden moeten zijn. Nu blijkt, zoals gezegd, uit landelijk onderzoek dat zwerfjongeren niet gelijkmatig gespreid over het land worden aangetroffen en zijn er verhoudingsgewijs weinig zwerfjongeren in de kleinere gemeenten. We zouden dus absoluut en relatief de grootste aantallen zwerfjongeren moeten verwachten in de grootste gemeenten van de provincie, oftewel in Almere en Lelystad.

Het is goed denkbaar dat het totaal aantal zwerfjongeren lager ligt dan de het zojuist genoemde aantal van circa 110. Ten eerste omdat in een gebied als Flevoland waarschijnlijk minder zwerfjongeren zijn dan het genoemde landelijk gemiddeld van 2.8 per 1.000. Gaan we uit van de landelijke verdeling die we vonden in 1999 (Korf e.a., 1999), dan komen we uit op ongeveer de helft van het landelijk gemiddelde en zouden er rond

² Er zijn geen precieze cijfers over de groep 15-22 jaar. Bij de genoemde percentages hebben we ons gebaseerd op cijfers van het CBS over de groep 15-30 jaar op 1 januari 2004.

de 50-60 zwerfjongeren in Flevoland moeten zijn. Daarnaast is er de nabijheid, mogelijk ook aanzuigende werking van Amsterdam: goed bereikbaar met openbaar vervoer en beschikbaarheid van specifieke voorzieningen.

Volgens een rapport van de Algemene Rekenkamer (2003) waren er in 2001 tussen de 70 en 150 zwerfjongeren in Flevoland, voor 2003 geeft dit rapport een veel lagere schatting, namelijk van 50. Wel maken zij hierbij de opmerking dat het aantal volgens ambulante hulpverleners veel hoger ligt. We komen hier in hoofdstuk 12 uitvoerig op terug.

HET ONDERZOEK: AANLEIDING EN VRAAGSTELLING

Het onderzoek is verricht in opdracht van de Dienst Maatschappelijk Ontwikkeling van de Gemeente Almere, namens alle gemeenten van de provincie Flevoland. Aanleiding voor het onderzoek is de behoefte aan wetenschappelijk gefundeerde informatie over de omvang en aard van de problematiek van zwerfjongeren in Flevoland. Deze informatie is van belang voor een adequate beleidsvoering.

Met het onderzoek wilden we de volgende vragen beantwoorden.

- (1) Wat is de omvang van het aantal Flevolandse zwerfjongeren?*
- (2) Wat is er over de samenstelling van deze groep te zeggen? Wat zijn hun kenmerken en achtergronden?*
- (3) Wat is de aard van de problemen van zwerfjongeren?*
- (4) Welke behoeften hebben zwerfjongeren?*
- (5) Welke ervaringen hebben zij met de bestaande voorzieningen en verschillende vormen van hulpverlening? In welke mate en hoe maken zwerfjongeren gebruik van de verschillende voorzieningen?*
- (6) Wat kan er aan de voorzieningen en hulpverlening verbeterd worden?*

ONDERZOEKSAANPAK

Om deze vragen te kunnen beantwoorden hebben we een combinatie van de volgende onderzoeksmethoden toegepast:

- Kwantitatief onderzoek door analyse van registratiegegevens over zwerfjongeren en schattingen van lokale deskundigen.
- Bronnenstudie: analyse van rapporten, jaarverslagen e.d.

³ Er zijn ook zwerfjongeren beneden de 15 jaar, maar hun aantal is, voor zover bekend, klein.

- Kwalitatief onderzoek door middel van interviews met sleutelpersonen en veldobservaties.
- Interviews onder zwerfjongeren. Daarbij is gebruik gemaakt van een vragenlijst, met voornamelijk voorgestructureerde, maar daarnaast ook open antwoorden.

Hieronder staat schematisch weergegeven met welke methoden we de onderzoeksvragen hebben geprobeerd zo goed mogelijk te beantwoorden.

Vraagstelling	Methode
1. Omvang	Analyse registratiegegevens Schattingen lokale deskundigen Correctie voor overlap tussen instellingen (dubbeltellingen) Aanvullend: Interviews met zwerfjongeren (dubbeltellingen)
2. Samenstelling doelgroep	Registratiegegevens Bronnenstudie Kwalitatief onderzoek Interviews met zwerfjongeren
3. Aard problemen	Registratiegegevens Bronnenstudie Kwalitatief onderzoek Interviews met zwerfjongeren
4. Behoeften van doelgroep	Kwalitatief onderzoek Interviews met zwerfjongeren
5. Gebruik voorzieningen	Registratiegegevens Kwalitatief onderzoek Interviews met zwerfjongeren
6. Verbeteringen	Kwalitatief onderzoek Interviews met zwerfjongeren

DEFINITIE VAN ZWERFJONGEREN

Jongeren gaan niet zomaar van de ene dag op de andere zwerven. Voor het zover komt, is er vaak al heel wat gebeurd. Veel zwerfjongeren zijn van huis of uit een tehuis weggelopen. Maar: lang niet alle jongeren die wel eens weglopen, gaan zwerven. Bovendien lopen zwerfjongeren niet alleen weg, ze worden ook wel eens ergens weggestuurd.

Er zijn veel onderlinge verschillen tussen zwerfjongeren, maar wat ze gemeenschappelijk hebben, is dat ze geen vast dak boven hun hoofd hebben. Ze trekken van het ene adres naar het andere. En als ze een tijdje wel op hetzelfde adres vertoeven, is dat lang niet altijd een eigen 'thuis'. Zwerfjongeren slapen ook wel op straat. Maar wanneer dit niet het geval is, kan iemand toch een zwerfjongere zijn.

Zwerfjongeren worden vaak thuisloze jongeren genoemd. De officiële landelijke definitie is afkomstig van het Ministerie van VWS en die luidt als volgt:

“Thuisloze jongeren tot 23 jaar, die gedurende drie maanden geen vaste verblijfplaats hebben. In deze periode heeft een jongere minimaal op drie verschillende plaatsen geslapen. Uitgesloten zijn dagzwerwers, incidentele weglopers, toevallige buitenslapers, toeristen en weinig honkvaste kamerbewoners.” (SGBO, 1995)

Kort voor het afsluiten van ons onderzoek is er een voorstel gedaan voor een nieuwe landelijke definitie. Deze luidt: *“Zwerfjongeren zijn jongeren tot 25 jaar met meervoudige problemen, die dakloos zijn of in de opvang verblijven”*. De bedoeling is dat deze definitie voor het eerst gehanteerd zal worden in de Monitor Maatschappelijke Opvang 2004.

Er is de afgelopen decennia veel gebakkeleid over het begrip ‘zwerfjongeren’ – en nog steeds bestaan er meningsverschillen. Sinds het eind van de jaren tachtig van de vorige eeuw is er veel geschreven over jongeren zonder vaste woon- en verblijfplaats. Aanvankelijk wordt de vakliteratuur onder andere gekenmerkt door conceptontwikkeling. De begrippen zwerfjongeren, dak- en thuisloze jongeren en dagzwerwers doen hun intrede (Glissenaar, 1994). Deze begrippen worden zowel in de literatuur als in de praktijk nogal eens verschillend gedefinieerd en ook wel door elkaar gebruikt. Er worden verschillende leeftijdsgrenzen gehanteerd (tot 21 jaar, tot 23 jaar, tot 25 jaar en soms nog ouder) en tevens verschilt de periode waarin een jongere zonder vast onderdak of thuis verkeert.

De termen thuisloze jongeren, respectievelijk zwerfjongeren worden tot aan het midden van de jaren negentig vaak als verzamelbegrippen gehanteerd voor een populatie waarbij het onderscheid tussen dak- en thuisloosheid niet altijd even duidelijk is (ter Bogt, van Praag en Krabbe, 1992; Gijtenbeek, 1996). In de meeste definities staat het ontberen van een permanent onderdak centraal. Daarnaast wordt aangegeven dat dit slechts een deel is van de problematiek. De psychische en sociale gevolgen van thuisloosheid worden benadrukt en men spreekt wel van multiproblematiek. Als gevolg van de verschillen in definitie is het vergelijken van onderzoeksresultaten en van schattingen van het aantal zwerfjongeren uit de jaren tachtig en begin jaren negentig lastig.

Afhankelijk van de criteria die men in de analyse betreft, hebben onderzoekers verschillende typologieën geconstrueerd. Zo maken De Bie en Dortmans (1990) op basis van leeftijd, contacten met hulpverlening en slaapplekken een onderscheid tussen leu- jongeren, uitvallers uit jeugdhulpverlening, jonge passanten, frequente harddruggebruikers en oudere passanten. Glissenaar (1994) hanteert een andere typologie. Om te be-

ginnen zijn er dagzwevers: zij zijn nog niet thuisloos. De middengroep bestaat uit thuisloze jongeren die sinds kort of al langere tijd op straat doorbrengen en meestal nog contact hebben met hulpverleners. De harde kern is vaak verslaafd aan harddrugs en verblijft lange tijd op straat. Daarnaast onderscheidt Glissenaar illegale thuisloze jongeren, die deel uit maken van de genoemde typen.

Nog weer een andere indeling is afkomstig van Amsterdamse hulpverleners. De zogenaamde 'perspectiefvolle zwerfjongeren' kunnen door de algemene jeugdhulpverlening worden begeleid. Hulpverleners verwachten dat deze jongeren zich binnen een half jaar naar een relatief stabiele perspectief volle situatie kunnen ontwikkelen. De 'vallen en opstaan groep' bestaat uit zwerfjongeren die zich gemakkelijk laten meeslepen door invloeden die hun situatie geen goed doen. Zij hebben ongeveer een jaar nodig om zich naar een stabiele situatie te ontwikkelen. Zwerfjongeren uit de 'zorggroep' worden gekenmerkt door een psychiatrische en/of ernstige verslavingsproblematiek, dan wel een verstandelijke handicap. Deze laatste groep moet worden doorverwezen naar het reguliere zorgcircuit. Langdurige zorg is nodig omdat voor deze groep de ontwikkelingsmogelijkheden minimaal zijn (Stiza, 1999).

De literatuur vanaf 1995 laat meer uniformiteit zien in de definiëring van de doelgroep. Het begrip thuisloze jongeren komt steeds meer centraal te staan. Het merendeel van de onderzoeken bouwt voort op de definitie van thuisloze jongeren van de Bie en Dortmans (1990). Deze is vrijwel identiek aan de eerder genoemde landelijke definitie, maar verschilt in leeftijdsgrens - tot 25 jaar. Men blijft het oneens over de leeftijdsgrens. Zoals gezegd is de officiële grens van het ministerie van VWS tot 23 jaar. Sommigen interpreteren dit als: tot en met 23 jaar en anderen stellen een nog hogere leeftijdsgrens, hoewel zelden boven de 25 jaar. Doorgaans wordt het accent op thuisloze en minder op dakloze jongeren gelegd, omdat aangenomen wordt dat dakloosheid (geen dak boven het hoofd hebben) als structureel verschijnsel relatief weinig voor komt. Dit wil echter niet zeggen dat jongeren geen periodes kennen van buiten slapen, zoals we in latere hoofdstukken zullen zien.

In onderzoek wordt ofwel de officiële definitie van thuisloze jongeren gehanteerd, ofwel de bekendheid hiermee aangegeven, om vervolgens een meer specifieke eigen definitie of toepassing te geven die past bij de doelstelling van het onderzoek (o.a. Hekelaar en Neijenhof, 1999). Hierbij zijn twee kanttekeningen op hun plaats. In praktijkgericht onderzoek is deze definitie niet altijd toepasbaar omdat instellingen afwijkende leeftijdscategorieën hanteren (onder- en bovengrens) en/of zich richten op verschillende doelgroepen (in- en uitsluitingscriteria). Zo kunnen zij zich zowel op thuis-, respectievelijk dakloze jongeren richten als op jongeren die buiten de officiële definitie vallen.

Daarnaast worden de begrippen thuisloze en dakloze jongeren afgewisseld met het begrip zwerfjongeren. Dit hoeft niet tot problemen te leiden. Het begrip zwerfjongeren omvat dan ook vaak zowel thuis- als dakloze jongeren.

DIT ONDERZOEK: TWEE GROEPEN JONGEREN

In ons onderzoek hebben we aangesloten bij de officiële landelijke definitie.⁴ Met andere woorden, onder **zwerfjongeren** verstaan we: **thuisloze jongeren die tenminste drie maanden thuisloos zijn en in de afgelopen drie maanden op tenminste drie verschillende plaatsen hebben geslapen en die zijn jonger dan 23 jaar.**⁵

Daarnaast hebben we jongeren onderzocht die we de **‘risicogroep’** zullen noemen. Deze jongeren zijn **tussen de 1 en 3 maanden thuisloos en jonger dan 23 jaar.** Vooraf is niet vastgelegd op hoeveel verschillende plaatsen deze jongeren geslapen moeten hebben. Deze jongeren zijn in het onderzoek meegenomen omdat verondersteld wordt dat zij meer gevoelig zijn voor een preventieve, respectievelijk ambulante aanpak dan de ‘echte’ zwerfjongeren. We spreken van de ‘risicogroep’ en niet van bijvoorbeeld ‘beginnelingen’, omdat we niet weten of zij ook allemaal ‘echte’ zwerfjongeren of volwassen thuislozen (boven de 22 jaar) worden. Een nadeel van het begrip ‘risicogroep’ is wel dat de term ‘risicjongeren’ reeds op allerlei manieren en voor zeer uiteenlopende groepen gehanteerd wordt door hulpverleners en in beleidsstukken. Risicjongeren zijn dan bijvoorbeeld jongeren die dreigen verslaafd te raken of in de criminaliteit terecht te komen. We zullen daarom steeds nadrukkelijk aangeven wanneer er onder de risicogroep iets anders wordt verstaan dan we in dit onderzoek bedoelen.

LANDELIJK EN REGIONAAL BELEID

De organisatie van de jeugdzorg laat zich uitsplitsen naar de jeugdhulpverlening, de jeugd-GGZ en de kinderbescherming. Deze worden (mede)gefinancierd en aangestuurd door verschillende overheidsorganen. De Wet op de Jeugdhulpverlening van 1989 initieerde een decentralisatie van verantwoordelijkheden van de landelijke overheid naar provincie en gemeenten. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het alge-

⁴ Zoals gezegd wordt deze definitie waarschijnlijk in de loop van 2004 aangepast. Voor ons onderzoek hanteerden we de tijdens de uitvoering (nog) geldende definitie.

⁵ Tot de thuislozen behoren ook de **daklozen**. Maar andersom zijn niet alle thuislozen (letterlijk) dakloos. In de meest strikte definitie gaat het bij daklozen om personen die (ook) zonder dak boven hun slapen, oftewel de buitenslapers.

meen en preventief jeugdbeleid, de maatschappelijk opvang van jongeren en de ambulante verslavingszorg. Vaak formuleren meerdere gemeenten tezamen regionaal beleid op het terrein van de jeugdzorg en (jeugd)-geestelijke gezondheidszorg. Soms is dit een samenspel van politie, justitie, verslavingszorg en maatschappelijk werk.

Naast decentralisatie heeft zich ook een proces van centralisatie – in het algemeen gepaard gaand met een schaalvergroting - op regionaal niveau voltrokken. Sinds 1 januari 1992 ligt de verantwoordelijkheid hiervoor bij de regionale samenwerkingsverbanden jeugdhulpverlening en bij het particulier initiatief (Glissenaar, 1993; Wet op de Jeugdhulpverlening, 1989). De eindverantwoordelijkheid ligt bij de ministers van VWS en Justitie. De algemene lijn zoals uitgezet door VWS benadrukt het ontwikkelen van initiatieven die zowel gericht zijn op preventie als op het bieden van een adequaat breed en samenhangend jeugdhulpverleningsaanbod binnen de eigen regio.

Dit heeft tot gevolg dat per gemeente, respectievelijk regio het hulpverleningsaanbod op eigen wijze georganiseerd en vorm gegeven wordt. Binnen dit kader valt ook de aanpak van zwerfjongeren. Algemeen uitgangspunt is dat zwerfjongeren een specifieke aanpak vereisen, buiten het kader van de dak- en thuislozenzorg voor volwassenen. Dit niet alleen gezien hun leeftijd maar ook omdat hun toekomstperspectief en situatie anders zijn dan die van volwassen thuis- en daklozen.

Het regionale en gemeentelijke karakter wordt goed zichtbaar wanneer we het beleid voor thuisloze jongeren nader onder de loep nemen. De ene regio is veel eerder dan de andere begonnen met het ontwikkelen van beleid op het terrein van zwerfjongeren en er zijn duidelijke verschillen in prioritering, organisatie en aanpak. Hierbij moet worden aangetekend dat expliciet beleid ten aanzien van zwerfjongeren vaak moeilijk boven tafel te krijgen is of zelfs ontbreekt.

Uit een studie van het Sociaal Cultureel Planbureau van enkele jaren geleden bleek dat in veel gemeenten efficiënte registratie, monitoring en evaluatie van jeugdbeleid in het algemeen en beleid ten aanzien van zwerfjongeren in het bijzonder slechts sporadisch voorhanden waren. Ongeveer 40% van de Nederlandse gemeenten had geen of slechts een zeer globaal geformuleerd jeugdbeleid. Dit betrof vooral de minder stedelijke gemeenten. In gemeenten die wel een eigen jeugdbeleid hadden, vonden gemeenteambtenaren vaak dat de afstemming met de provinciaal of regionaal georganiseerde jeugdzorg verre van optimaal is (SCP, 1999). Dergelijke signalen kwamen ook naar voren in een landelijk onderzoek naar zwerfjongeren, waarbij vooral geklaagd werd over bureaucrativering als gevolg van schaalvergroting, bijvoorbeeld bij de Bureaus voor Jeugdzorg (Korf e.a., 1999). In een rapport van de Algemene Rekenkamer (2003) is onder andere in kaart gebracht in hoeverre er vooruitgang was geboekt in het beleid ten aanzien van zwerfjongeren in geheel Nederland ten opzichte van 2001. Een van de

algemene aanbevelingen is dat de behoefte aan opvang in kaart gebracht zou moeten worden per gemeente. Ook zou de regierol van de provincies ingevuld moeten worden bij het realiseren van voorzieningen die aansluiten op de vraag.

Enige nuancering is hier op zijn plaats. Ten eerste impliceert het ontbreken van expliciet geformuleerd beleid ten aanzien van zwerfjongeren niet automatisch dat er in de desbetreffende gemeente of regio ook feitelijk geen hulpverlening voor zulke jongeren bestaat. Ten tweede draagt de problematiek van zwerfjongeren niet overal in het land hetzelfde gewicht. Grote gemeenten worden hier doorgaans in sterkere mate mee geconfronteerd dan kleinere gemeenten. Ten derde wordt de jeugdzorg gekenmerkt door een complexe problematiek en een hulpverleningsaanbod dat zich uitstrekt over meerdere terreinen en instanties. Ten vierde vereist een samenhangend hulpverleningsaanbod aan zwerfjongeren samenwerking binnen de hulpverlening, tussen overheid en particulier initiatief en met andere sectoren, zoals het algemeen maatschappelijk werk en onderwijs, alsmede op het terrein van werkgelegenheid en sociale zekerheid. En tenslotte geldt specifiek voor Flevoland dat deze provincie razendsnel groeit, waardoor zich in snel tempo onder andere problemen aandienen die voorheen als typisch 'grootstedelijk' golden. Zwerfjongeren vormen hier een typisch voorbeeld van.

OPBOUW VAN HET RAPPORT

Hoofdstuk 2 gaat over hoe deskundigen in Flevoland het probleem van zwerfjongeren zien. In hoofdstuk 3 beschrijven we hoe we het onderzoek onder de jongeren zelf hebben aangepakt en welke jongeren zijn geïnterviewd. In de volgende hoofdstukken worden verschillende aspecten van het leven van de geïnterviewde jongeren besproken, waarbij we de resultaten zoveel mogelijk vergelijken met die uit eerdere onderzoeken. Hoofdstuk 4 gaat over zwerven en onderdak; hoofdstuk 5 over school, werk en financiën; hoofdstuk 6 over gezondheid en het gebruik van tabak, alcohol en drugs en hoofdstuk 7 over de belangrijkste problemen van de zwerfjongeren. Hoofdstuk 8 geeft een schets van hoe de levens van de jongeren zijn verlopen, met vijf profielen van geïnterviewde jongeren. In hoofdstuk 9 gaan we in op de vraag aan wat voor hulpverlening zwerfjongeren vooral behoefte hebben, welke ervaringen zij met de hulpverlening hebben en wat daaraan volgens hen verbeterd kan worden. Vervolgens bespreken we in hoofdstuk 10 in welke mate zwerfjongeren contact hebben met hun ouders en andere familieleden, hoe zij die contacten waarderen en welke betekenis vrienden voor hen hebben. Daarna zetten we in hoofdstuk 11 de belangrijkste overeenkomsten en verschillende tussen de onderzochte zwerfjongeren en de beginnelingen op een rij.

Hoofdstuk 12 gaat over de schattingen van de aantallen zwerfjongeren en jongeren uit de risicogroep. Tenslotte vatten we in hoofdstuk 13 aan de hand van de vraagstelling de belangrijkste bevindingen van het onderzoek samen. In de bijlage beschrijven we in het kort de situatie per gemeente.

2 DE DESKUNDIGEN

Voordat we begonnen met het eigenlijke veldonderzoek onder zwerfjongeren hebben we uitvoerig gesproken met deskundigen in de verschillende gemeenten in Flevoland. Per gemeente zijn steeds meerdere van deze sleutelpersonen geïnterviewd, waarbij gestreefd is naar ten minste een persoon uit de ambulante jeugdhulpverlening of het straathoekwerk en iemand van de politie. Daarnaast hebben we interviews gehouden met medewerkers uit residentiële instellingen, de nachtopvang en de verslavingszorg. In de interviews ging het in grote lijnen over vier thema's: aantal zwerfjongeren, de samenstelling van deze groep, de aard van hun problemen en de hulpverlening.

In dit hoofdstuk geven eerst weer hoe we de deskundigen hebben geselecteerd en wie we hebben geïnterviewd. Daarna bespreken we de belangrijkste problemen die zich in de interviews hebben voorgedaan bij het afbakenen van de beide groepen jongeren waar het in ons onderzoek om gaat. Vervolgens beschrijven we het beeld dat de sleutelpersonen van deze jongeren hebben en van de voorzieningen in de provincie, eerst in het algemeen en daarna per gemeente. De vraag naar de omvang van de problematiek volgens de sleutelpersonen laten we in dit hoofdstuk buiten beschouwing. In hoofdstuk 12 gaan we uitvoerig in op de schattingen van de aantallen zwerfjongeren en de risicogroep. Aan het eind van dit hoofdstuk schetsen we een profiel van beide groepen naar leeftijd, geslacht en etniciteit.

WELKE SLEUTELPERSONEN?

In de periode maart – april 2004 hebben we in alle zes gemeenten van de provincie Flevoland lokale deskundigen telefonisch benaderd voor een face-to-face interview. Voorwaarde was dat deze personen goed zicht hebben op de problematiek van zwerfjongeren. Sommige sleutelpersonen zijn werkzaam in meerdere gemeenten of krijgen te maken met jongeren uit de hele provincie. In dat geval hebben we in de interviews gekozen voor de gemeente(n) waar zij het meeste over weten. Ook zijn er sleutelpersonen geïnterviewd die vooral goed zicht hebben op een bepaald dorp (bijvoorbeeld Emmeloord in de Noordoostpolder) of gebied (bijvoorbeeld Almere Centrum) binnen een gemeente.

Vooraf hadden we ons aan de hand van beleidsstukken, jaarverslagen en dergelijke een zo volledig mogelijk beeld gevormd van de belangrijkste instellingen en instanties op het terrein van zwerfjongeren. Dit beeld werd aangevuld met informatie van beleidsambtenaren. Voor zover we vooraf nog niet een specifieke sleutelpersoon op het oog hadden, informeerden we daarnaar bij de betreffende instelling of instantie. Gaande de interviews kregen we een steeds beter beeld wie we wel en niet moesten spreken. Een enkele keer werd nog iemand aan de oorspronkelijke lijst met (potentiële) sleutelpersonen toegevoegd.

Uiteindelijk hebben we 31 (potentiële) sleutelpersonen persoonlijk benaderd. Drie van hen gaven aan te weinig van de lokale problematiek te weten, respectievelijk geen enkele zwerfjongeren in hun gemeente te kennen en vielen hierdoor af. Met de andere 28 personen zijn face-to-face interviews gehouden, soms gevolgd door een tweede gesprek en vaker door een of meer aanvullende telefonische gesprekken. Drie van hen zijn over twee gemeenten geïnterviewd. Van de 28 geïnterviewden waren er 8 (voornamelijk) werkzaam op leidinggevend niveau en 20 (hoofdzakelijk) in de praktische uitvoering.

De verdeling over de zes gemeenten ziet er als volgt uit:

- Almere: 11 (4 leidinggevenden en 7 uitvoerenden)
- Dronten: 2 (1 leidinggevende en 1 uitvoerende)
- Lelystad: 6 (2 leidinggevenden en 4 uitvoerenden)
- Noordoostpolder: 4 (allen uitvoerenden)
- Urk: 5 (1 leidinggevende en 4 uitvoerenden)
- Zeewolde: 3 (allen uitvoerenden).

AFBAKENING: WELKE JONGEREN?

Sommige deskundigen hebben moeite met het begrip zwerfjongeren en vinden dat we bijvoorbeeld van thuisloze jongeren moeten spreken. Ook het criterium dat zwerfjongeren in de afgelopen drie maanden op minimaal drie verschillende plekken geslapen moeten hebben, roept soms kritiek op. Dit wordt niet altijd precies bijgehouden. Bovendien worden jongeren die al wat langer in de opvang zitten hiermee buiten beschouwing gelaten. Hierdoor ontstaat een vertekend beeld op grond van een subgroep uit een grotere groep van jongeren zonder een “eigen” thuis. Een aantal deskundigen hanteert in hun werk een andere leeftijdsindeling dan wij binnen het onderzoek toepassen. Dit levert af en toe verwarring op. Ook is er in de interviews wel eens verwarring

over het onderscheid tussen zwerfjongeren en bijvoorbeeld risico- of probleemjongeren. Enkele sleutelpersonen moeten we tijdens het interview goed bij de les houden, want ze hebben de neiging om probleem- of risicojongeren als onderwerp van gesprek te nemen. In de interviews hebben we de sleutelpersonen er steeds nadrukkelijk op aangesproken zich te beperken tot de twee groepen volgens de in hoofdstuk 1 genoemde definities.

ZWERFJONGEREN EN VOORZIENINGEN

Het algemene beeld is dat je zwerfjongeren in Flevoland nauwelijks zomaar herkent doordat ze goed gekleed voor de dag komen. In het algemeen heeft de zwerfjongerenproblematiek volgens de sleutelpersonen geen hoge prioriteit in het lokale beleid. Zwerfjongeren vormen ook bij lang niet alle voorzieningen die we onder de loep hebben genomen een duidelijk aparte doelgroep met een specifieke aanpak. Dat vinden ze overigens ook lang niet altijd echt nodig, want het gaat soms om hele kleine aantallen. Daarmee is echter niet gezegd dat men vindt dat er niets gedaan moet worden, integendeel. Maar om er nou bijvoorbeeld aparte registraties van bij te houden, dat gaat voor een deel van de sleutelpersonen, vooral die van buiten Almere en Lelystad, te ver. Wat betreft het bereiken van de doelgroep is iedereen het er over eens dat zeker ook sprake is van een verborgen problematiek. De jongeren maken veel gebruik van informele opvang door familie, vrienden en kennissen. Er wordt veel gesproken over tasjejongeren, die hun spullen bij vrienden hebben staan en overdag met plastic tasje rondhangen. De veel gedeelde opvatting is dat vooral allochtone zwerfjongeren moeilijk bereikt worden doordat ze worden opgevangen door de familie. *“Zoiets is een doodzonde voor de familie, ze zwerven daarom in de familie.”* Op deze thematiek komen we terug in hoofdstuk 4, als we nagaan waar de jongeren slapen, en in hoofdstuk 10, bij de contacten met familieleden.

Meermaals vinden sleutelpersonen dat er een duidelijk verschil bestaat tussen de ‘oude’ en de ‘nieuwe’ polder. Niet iedereen vindt dat het zwerfjongeren ten goede komt dat zij uit bijvoorbeeld Emmeloord naar Almere moeten gaan voor bepaalde voorzieningen (centralisatieproblematiek).

Bij het in kaart brengen van de voorzieningen, valt vooral op dat er nauwelijks specifieke voorzieningen zijn voor zwerfjongeren. Er is geen enkele organisatie die zich primair of exclusief toespitst op het verlenen van hulp aan zwerfjongeren. Zo zijn er instellingen die zich richten op (probleem)jongeren in het algemeen, andere die zich

richten op thuislozen (maar niet specifiek thuisloze jongeren) en weer andere die een nog algemenere functie hebben. Dit betekent niet dat er niet allerlei organisaties zijn waar zwerfjongeren terecht kunnen, maar geen hiervan is speciaal voor hen bedoeld. Hierdoor wordt het bijzonder moeilijk, zo niet onmogelijk, om te bepalen wat de capaciteit van de hulp aan en opvang van zwerfjongeren eigenlijk is. Daar komt nog eens bij dat de hulpverleningsorganisaties vaak verschillende functies hebben. Zo heeft het Le-ger des Heils een nachtopvang, een noodopvang, een dagtrainingscentrum en een pro-ject voor begeleid wonen.

Tot zover het algemene beeld. We gaan nu na hoe de situatie is per gemeente (in alfa-betische volgorde).

Almere

In Almere hebben we sleutelpersonen geïnterviewd die werken met jongeren uit een groter gebied, soms de hele provincie, en anderen die vooral goed kijk hebben op een bepaald deel van de stad.

Het is voor de meeste voorzieningen wel duidelijk welke kanalen bewandeld moeten worden voor opvang van en zorg voor zwerfjongeren. De meeste geïnterviewden in Almere benadrukken dat de hulpverlening meer outreachend te werk moet gaan. *“We zijn nu jongerenwerkers in politie-uniform, maar de echte jongerenwerker zijn ze niet”*, aldus een politieman. Ook de beide geïnterviewden van Bureau Jeugdzorg hameren erop dat er veel meer outreachend gewerkt moet worden. Een van de geïnterviewde jongerenwerkers is er van overtuigd dat de jongeren wel naar hem toekomen. Maar volgens een ambulante jongerenwerker moeten er juist meer ontmoetingsplekken komen, omdat hij denkt dat het op straat te moeilijk is.

Het sociaal cultureel werk in Almere wordt verzorgd door de Schoor. Met ambulante jongerenwerkers, tienercentra en jongerencentra zijn ze te vinden in alle delen van de stad. De meeste jongerenwerkers zitten al enkele jaren op hun post. Opvallend is dat veel ambulante jongerenwerkers van allochtone – vooral Surinaamse - afkomst zijn. Zij willen graag denken vanuit de jongeren zelf. In de praktijk werken ze voornamelijk met groepen jongeren, al of niet met activiteiten vanuit het jongerencentrum. Sommigen geven aan dat het groepsgebonden werk een minpuntje is maar een noodzaak vanwege budgettaire overwegingen. *“We hebben geen tijd voor het individu”*, klaagt een jongerenwerker.

Doorstart van Bureau Jeugdzorg is de voordeur van de jeugdhulpverlening in Almere. Jongeren tot 18 jaar kunnen hier een indicatiestelling krijgen voor hulpverlening. Vanaf 18 jaar vallen ze onder de maatschappelijke opvang, die veelal vol zit. *“Soms denk ik dat*

ze beter iets crimineels kunnen doen om via justitie bij de reclassering te komen, dan hebben ze tenminste iets”, aldus een jongerenwerker. Het Leger des Heils verzorgt de (maatschappelijke) opvang en geeft aan een tekort aan opvangplaatsen te hebben. Ook de teamleider van Bureau Jeugdzorg klaagt over het tekort aan opvang en daardoor de onmogelijkheid om het probleem inzichtelijk te maken.

Aan de onderlinge samenwerking en afstemming kan wel het een en ander verbeterd worden. Van verschillende kanten wordt gezegd dat Doorstart niet echt goed functioneert als de ‘voorkeur’ van de jeugdzorg, omdat er te weinig met de andere partners wordt overlegd. De geïnterviewde medewerkers van Doorstart delen overigens deze mening en zij pleiten voor meer regie vanuit de gemeente. Terwijl er in Almere Haven een goede afstemming is met de politie bij de problematiek van zwerfjongeren, klaagt de politie in Almere Buiten over de inzet van het jongerenwerk en vertelt de jongerenwerker dat hij berichten krijgt van jongeren dat de politie nog wel eens agressief is.

Dronten

Naast het dorp Dronten bestaat deze gemeente uit Biddinghuizen en Swifterband, maar dit zijn volgens alle drie geïnterviewde sleutelpersonen zeker niet de plaatsen waar zwerfjongeren rondhangen. De hele gemeente heeft volgens deze experts nauwelijks of zelfs helemaal geen zwerfjongeren en ook geen jongeren in de risicogroep. Als ze er al zijn, dan worden ze onderling opgevangen – en zou de hulpverlening moeilijk een voet tussen de deur krijgen - of verkassen ze snel naar elders. Dat is dan eerder buiten de provincie, bijvoorbeeld Kampen of Zwolle, gemeenten die feitelijk dichterbij de buurt liggen dan Almere.

Lelystad

In Lelystad houden verschillende voorzieningen zich bezig met zwerfjongeren. De politie heeft er mee te maken, maar er is bijvoorbeeld ook jongerenwerk, een crisiscentrum, nachtopvang en een woonproject. Toch is het niet eenvoudig om aan de hand van interviews met sleutelpersonen een eenduidig beeld te krijgen van de situatie in Lelystad. Er zijn verschillende instellingen die zich met zwerfjongeren bezig houden en die houden er niet allemaal dezelfde opvattingen op na over de aard en de beste aanpak van de problematiek. Volgens sommige sleutelpersonen staat de persoonlijke inzet van enkelen op gespannen voet met hun professionaliteit. Onderlinge fricties hebben er mede aan bijgedragen dat er de afgelopen jaren weinig stabiliteit was in het jongerenwerk en de ambulante hulpverlening. Het schort soms aan de doorstroom van jongeren naar andere voorzieningen, omdat sommigen de neiging hebben om jongeren ‘vast te houden’. Er zijn meerdere initiatieven genomen om tot een betere onderlinge af-

stemming en coördinatie te komen, waaronder een ‘signaleringsoverleg’ (Breakpoint) en sommige geïnterviewden vinden dit een stap in de goede richting.

Noordoostpolder

Alle geïnterviewden in deze gemeente achten het zinloos om buiten Emmeloord op zoek te gaan naar zwerfjongeren. Enkele deskundigen vinden dat de gemeente het zwerfjongerenprobleem ontkent, terwijl het wel degelijk aanwezig is, maar de politie zegt dat het probleem er eigenlijk niet is, omdat iedereen wel onderdak bij familie of vrienden regelt. Ook vanuit de kerken zou er wel wat worden gedaan, maar geen enkele professional weet er het fijne van en zelf hebben we niet kunnen vaststellen dat er vanuit deze hoek daadwerkelijke opvang van zwerfjongeren plaatsvindt. Ook de politie zegt dat als er nu onderdak nodig zou zijn voor een zwerfjongere, dit dan wel erg moeilijk te vinden zou zijn. Er zijn überhaupt weinig voorzieningen voor probleemjongeren in Emmeloord. Midden in het centrum bevindt zich wel Paspardoe; in dit grote oude gebouw gebeurt van alles voor de jeugd. Bureau Jeugdzorg zit buiten het centrum (naast het ziekenhuis, samen met de GGD). Sommigen klagen dat de wachttijd bij Bureau Jeugdzorg te lang is, dat men te veel afwacht en er te weinig zelf op uit gaat. Sinds kort is er een overleg tussen verschillende instellingen en instanties over ‘risicjongeren’, waarvoor soms ook dakloosheid een probleem is.

Urk

Volgens de sleutelpersonen komt het niet veel voor dat er op Urk zwerfjongeren zijn, ook al is ongeveer de helft van de bevolking onder de 20 jaar. Zowel politie als jongerenwerkers vinden dat er op zich genoeg voorzieningen zijn, maar toch is het lastig om precies de vinger achter de zwerfproblematiek te krijgen. *“Ik ken een jongen, maar het is moeilijk om hem een plaats te geven. Er is voor hem gebeden, hij heeft bij vrienden geslapen en nu is hij dan eindelijk voor enkele weken in een crisisopvang buiten de provincie opgenomen. De vader komt nu al bij me aan, wat er dan moet gebeuren, maar dat weet ik ook niet”*, aldus een jongerenwerker.

Probleemjongeren worden veel door de familie opgevangen, er is eigenlijk altijd wel ergens een plekje. Naastenliefde is in dit protestants-christelijke dorp een belangrijk motief. Het is volgens alle geïnterviewden tekenend voor de ontkenning van het drugsprobleem dat de verslavingszorg hier nauwelijks een voet aan de grond kan krijgen, terwijl Urk die goed zou kunnen gebruiken. Overigens is er een plaatselijk initiatief (Waypoint) dat er naar eigen zeggen beter in slaagt om jongeren met drugsproblemen te bereiken. Ook bij de drugsproblematiek gaat het niet zozeer om zwerfjongeren, maar wel om de zogenaamde ‘weekendzwerfers’. Dit zijn jongens die doordeweeks met de kotter op zee zijn en in het weekend in illegale barretjes vertoeven en er hun

geld opmaken aan drugs en drank. Het is bijzonder moeilijk vast te stellen of, en zo ja in welke mate deze jongeren tot de risicogroep of de zwerfjongeren behoren.

Zeewolde

Zwerfjongeren zijn er hier nauwelijks en de gesprekken met sleutelpersonen gaan dan ook al gauw over risico- en probleemjongeren in het algemeen. Terwijl de ene deskundige benadrukt dat men in Zeewolde de neiging heeft om problemen van jongeren te verdoezelen of te ontkennen, vindt de ander dat er minder gepraat en meer gehandeld moet worden. Een deskundige klaagt: *“de stad groeit, maar de hulpverlening groeit niet mee.”* Maar volgens de politie is er altijd wel een uitwijkmogelijkheid, zeker nu het Leger des Heils onlangs gestart is met een project voor begeleid wonen. Zeewolde heeft ook een straathoekwerker, een jongerencentrum (Backstage) en Bureau Jeugdzorg heeft er een ‘loketfunctie’ met beperkte openingstijden.

WIE WORDT WEL EN WIE WORDT NIET BEREIKT

Bij de zwerfjongeren die niet zo goed bereikt worden, noemt men vooral zwerfjongeren van allochtone afkomst. Het gaat hier voornamelijk om Antilliaanse jongeren maar ook Marokkaanse, Turkse en Surinaamse jongeren. Volgens de experts heeft dit onder meer te maken met het feit dat deze jongeren binnen de familie zwerven, omdat er veel trots is binnen die families. Ze zullen niet snel toegeven dat ‘hun’ jongeren problemen hebben. Daarnaast worden zwerfjongeren genoemd die niet in de pas willen lopen met de (reguliere) hulpverlening. Hieronder vallen jongeren die zich niet serieus genomen voelen, die teleurgesteld zijn in de hulpverlening of te lang moeten wachten op hulp. Een aantal experts van diverse gemeenten denkt redelijk tot goed zicht te hebben op zwerfjongeren. Opvallend is dat dit alleen de sleutelpersonen van de politie zijn: *“We horen het wel als er een vreemde eend in de bijt is.”* (politie Zeewolde)

In mindere mate worden volgens de sleutelpersonen de volgende groepen zwerfjongeren relatief slecht bereikt:

- Zwerfjongeren met psychiatrische problematiek
- Zwerfjongeren met een drugsprobleem
- Meisjes in de prostitutie
- Zwerfjongeren die de hele dag in Amsterdam rondhangen en in Almere slapen
- Zwerfjongeren die geen overlast bezorgen

- Meerderjarige zwerfjongeren, omdat zij (in de praktijk vaak al vanaf 17 jaar) niet meer bij Bureau Jeugdzorg kunnen aankloppen.

PROFIEL VAN ZWERFJONGEREN: LEEFTIJD, GESLACHT EN ETNICITEIT

In de interviews met sleutelpersonen is ook gevraagd om een schatting te maken van het aantal zwerfjongeren en van de risicogroep in de gemeente waar zij werken, c.q. het meest zicht op hebben. In hoofdstuk 12 gaan we hier uitgebreid op in. Nu kijken we alleen naar de samenstelling van beide groepen naar leeftijd, geslacht en etniciteit.

Leeftijd

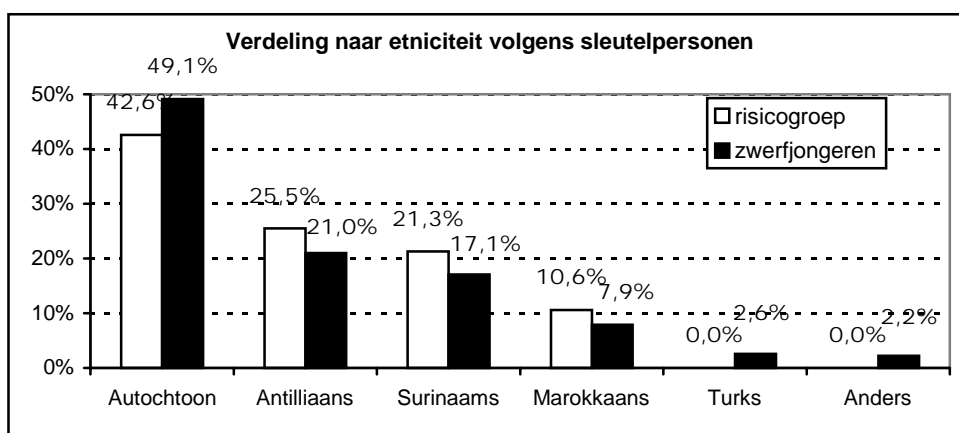
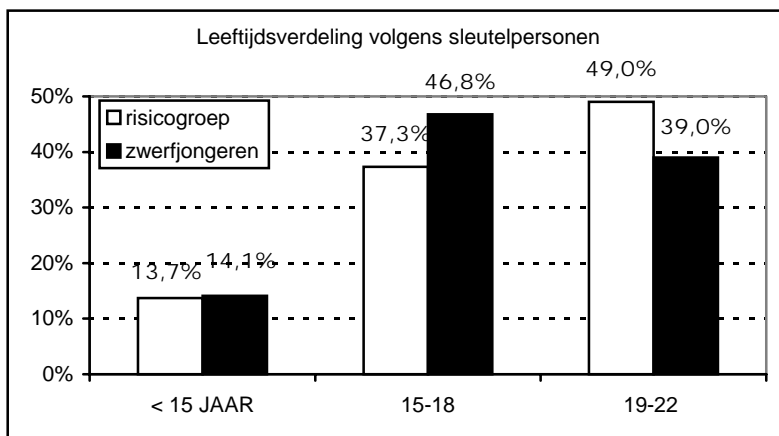
Afgaand op de schattingen van de sleutelpersonen is bij de zwerfjongeren 1 op de 7 jonger dan 15 jaar, bijna de helft tussen 15 en 18 jaar en bijna 40% tussen de 19 en 22 jaar. Ook van de risicogroep (tussen de 1 en 3 maanden thuisloos) is 1 op de 7 jonger dan 15 jaar, maar is ruim een derde 15-18 jaar en bijna de helft 19-22 jaar. De risicogroep is dus volgens de sleutelpersonen over het geheel genomen iets ouder dan de zwerfjongeren.

Geslacht

Afgaand op de schattingen van de sleutelpersonen is de verhouding 1/3 meisjes en 2/3 jongens. Er zijn volgens de deskundigen dus ruim twee keer zoveel jongens dan meisjes, zowel bij de zwerfjongeren als in de risicogroep.

Etniciteit

Bij de zwerfjongeren gaat het volgens de schattingen van de sleutelpersonen in de helft om autochtone jongeren. Bij de allochtonen is de volgorde: (1) Antilliaans, (2) Surinaams en (3) Marokkaans. Er zijn volgens de sleutelpersonen weinig Turkse zwerfjongeren in de provincie Flevoland. Binnen de risicogroep bestaat ruim de helft uit allochtone jongeren. Voor de allochtonen is de volgorde hetzelfde als bij de groep die drie maanden of langer zwerft. Volgens de sleutelpersonen vormen allochtonen bij de zwerfjongeren en de risicogroep in Almere en Lelystad de meerderheid, terwijl zij in de rest van de provincie in de minderheid zijn.

3 DE ONDERZOCHE JONGEREN

Naast de veldverkenning en gesprekken met deskundigen hebben we een veldonderzoek gedaan, waarbij ook zwerfjongeren (minstens drie maanden thuisloos) en jongeren uit de risicogroep (tussen een en drie maanden thuisloos) zelf werden geïnterviewd. Dat deden we in de maanden april en mei 2004 in zes gemeenten: Almere, Lelystad, NOP, Dronten, Urk en Zeewolde. In dit hoofdstuk beschrijven we eerst hoe we het veldonderzoek hebben opgezet en uitgevoerd. Daarna geven we een korte schets van de onderzochte jongeren aan de hand van algemene kenmerken als leeftijd, geslacht, etniciteit, opleidingsniveau en opvoedings- en tehuisachtergrond. Aan het eind maken we een vergelijking met eerder landelijk onderzoek onder zwerfjongeren.

ONDERZOEKSOPZET EN VELDWERK

Beide groepen jongeren zijn geïnterviewd aan de hand van een vragenlijst met voornamelijk voorgestructureerde, maar daarnaast ook open antwoorden. De vragenlijst bestaat uit vijf onderdelen: algemene kenmerken, dagbesteding, leefstijl en problemen, zwerfgedrag en onderdak, hulpzoekgedrag en behoeften en verbeteringen. Uitgangspunt was dat de vragenlijst ongeveer een half uur per interview in beslag zou nemen. De vragenlijst bestond voor het overgrote deel uit vragen die reeds in eerdere onderzoeken succesvol zijn gehanteerd, met name een landelijk onderzoek onder zwerfjongeren (Korf e.a., 1999).

Bij het veldonderzoek is gestreefd naar variatie in de steekproef zowel jongens als meisjes, van uiteenlopende leeftijd (maar jonger dan 23 jaar), van verschillende etnische achtergrond en verspreid over de hele provincie. Als uitgangspunt voor de verdeling over de gemeenten en tussen zwerfjongeren en de risicogroep namen we aanvankelijk de door lokale deskundigen geschatte aantallen (zie hoofdstuk 2). Gaandeweg het veldonderzoek werd de verdeling zo nodig bijgesteld.

Ook streefden we er in het veldonderzoek naar om de steekproef voor de ene helft te rekruteren via de voorzieningen voor de doelgroep (bijvoorbeeld nachtopvang) en de andere helft buiten deze voorzieningen (station, winkelcentra, ed.). Daarbij is ook gebruik gemaakt van de sneeuwbal methode, dat wil zeggen dat de respondenten werden

gezocht met de hulp van reeds geïnterviewde jongeren. Respondenten kregen na afloop van het interview een vergoeding van 10 euro.

De interviews met de jongeren zijn afgenomen door een van de onderzoekers en een vijftal getrainde veldwerkers (twee mannen en drie vrouwen, allen twintigers, een van Antiliaanse en een van Molukse afkomst, drie woonachtig in Flevoland). Alle veldwerkers hadden affiniteit met zwerfjongeren, in het kader van hun opleiding of vrijwilligersbaan. Tijdens de training veldwerk is de vragenlijst grondig doorgenomen en geoefend. De veldwerkers ontvingen ook een lijst van contactpersonen en een overzicht van mogelijke vindplaatsen (afkomstig uit de expertinterviews en deels al nagelopen door de onderzoekers). Verder is er uitgebreid stil gestaan bij de contactlegging met zwerfjongeren op straat. Vragen kwamen aan de orde als: Wie spreek je aan en wie niet? Waar ga je precies zoeken? We hanteerden de volgende modelintroductie, zodat we aan de hand van enkele korte vragen konden checken of de benaderde jongeren voldeden aan de officiële criteria.

“Mag ik jou iets vragen?”

“Ik doe interviews met jongeren die de laatste tijd geen vast dak boven hun hoofd hebben. Geldt dat misschien voor jou, of ken je iemand waarvoor dit geldt?”

“Maar eerst wil ik nog een aantal dingen van je weten.”

“Hoe oud ben je?”

“Hoe lang ben je al dakloos?”

“Op hoeveel verschillende plekken heb je de afgelopen drie maanden geslapen?”

“Het interview duurt ongeveer een half uurtje en je kunt er 10 euro mee verdienen. Je informatie zal volstrekt anoniem worden behandeld.”

“Waar wil je geïnterviewd worden?”

Na de verdeling van de gemeenten zijn de veldwerkers in koppels naar Almere en Lelystad getogen. Een van de onderzoekers nam vooral de andere gemeenten voor zijn rekening, met name omdat deze moeilijker te bereiken zijn met openbaar vervoer. Later is een reeds met de omgeving goed bekende veldwerker ingezet om te assisteren bij het zoeken van jongeren uit de doelgroep in de Noordoostpolder, Urk en Dronten. Eerst bespreken we nu het veldwerk in Almere en Lelystad, daarna in de rest van de provincie.

Almere en Lelystad

Alle veldwerkers gingen de eerste keer tijdens koopavond gewapend met een vragenlijst de straat op. Volgens diverse deskundigen was de koopavond in Almere en Lelystad een mooie gelegenheid om de eerste contacten te leggen met zwerfjongeren. De evaluaties direct na deze koopavond leverden een aantal interessante veldwerkervaringen en observaties op. Wat vooral opviel, was dat de veldwerkers in Lelystad moeite hadden met het opsporen van geschikte kandidaten. Er is gezocht rond het station, winkelstraten, snackbars, pleinen, jongerencentra en tienerruimten. Er werden nergens groepjes rondhangende zwerfjongeren aangetroffen. Achteraf bleek dat het slechte weer een voornamelijk storende factor was. In Almere daarentegen hingen bij het station in Almere Stad groepjes zwerfjongeren rond. De veldwerkers legden contact met enkele zwerfjongeren en namen ook al een aantal interviews af. Dit leidde tot de instructie om slechts een paar jongeren uit een groep te interviewen. Om te voorkomen dat jongeren ten onrechte aan het onderzoek zouden deelnemen werd nog meer nadruk gelegd op een grondig introductie gesprek.

Na veelvuldige observatie neigden we er toe om de doelgroep qua uiterlijk eerder te classificeren als modieus dan als de stereotiepe aan lager wal geraakte en sjofel geklede zwerfjongere.

De opzet was om in elke gemeente jongeren zowel bij of via de hulpverlening als ‘op straat’ te interviewen. De hulpverlening was vooraf al op de hoogte gesteld van het onderzoek. De samenwerking met de hulpverleningsinstanties is wisselend verlopen. Sommige medewerkers waren moeilijk of niet te bereiken, of hadden te weinig notie van de plaatselijke situatie wat betreft zwerfjongeren, terwijl anderen daar wel goed zicht op hadden en actief mee hebben gezocht.

Het blijkt in sommige gevallen lastig om zwerfjongeren via de hulpverlening te vinden. Soms al tijdens de voorbereiding, en anders wel in de loop van het veldwerk, blijkt dat lang niet alle instellingen echt contact hebben met de groep onder de 23 jaar. Daarnaast voldoen sommige jongeren die overnachten in de opvang of in pensions niet meer aan de gehanteerde definities, met name omdat zij de afgelopen drie maanden op minder dan drie verschillende adressen hebben geslapen.

Buiten de instellingen om verliep het veldwerk in Almere en Lelystad voorspoedig. De veldwerkers hebben zo veel mogelijk plaatsen meermaals op verschillende tijden bezocht. Ook trokken ze alle vooraf bekende vindplaatsen en nieuwe tips van verschillende instanties en andere zwerfjongeren na. Zo zijn diverse locaties bezocht, zoals de kermis, (illegale) coffeeshops, parkjes, pleintjes, trein- en busstations, cafés, snackbars,

discoavonden, schoolpleinen e.d. Het centrum van Almere Stad bleek de populairste vindplek te zijn, maar ook in het centrum van Almere Haven vonden we jongeren uit de doelgroep. In Almere Buiten troffen we op straat nauwelijks thuisloze jongeren aan. In Lelystad zijn verhoudingsgewijs veel van de geïnterviewde jongeren buiten de hulpverlening om gerekruteerd en via de sneeuwbal methode opgespoord.

In de loop van het veldonderzoek bleek het aantal zwerfjongeren dat 3 maanden of langer thuisloos is ruimschoots in de meerderheid te zijn. In de laatste weken is er extra gezocht naar jongeren uit de risicogroep. Aangezien in Almere aanvankelijk vooral allochtone jongeren geïnterviewd werden, is later ook extra aandacht besteed aan het vinden van autochtone jongeren uit de doelgroep. Aan het eind van het veldwerk was zowel in Almere en Lelystad nog geen sprake van verzadiging. In beide steden hadden we met een langere veldwerkperiode nog meer jongeren kunnen interviewen.

De andere gemeenten

Het veldwerk in de andere gemeenten verliep minder voorspoedig. De instellingen kwamen meestal niet verder dan een of twee jongeren, die nu weer onderdak hadden, buiten zicht waren of in de gevangenis zaten. Zeewelde vormde een uitzondering: via het jongerenwerk konden we hier vijf jongeren interviewen.

‘Op straat’ is veel tijd geïnvesteerd in het observeren van de mogelijke vindplaatsen, maar vaak zonder resultaat. Het is natuurlijk mogelijk dat we een enkele jongere over het hoofd hebben gezien, maar het is aannemelijker dat er simpelweg weinig zwerfjongeren en jongeren uit de risicogroep vertoeven in deze kleinere gemeenten, zoals ook voorspeld werd door de lokale deskundigen (zie hoofdstuk 2).

Schoolplein in Dronten

We spreken rond 13:00 uur nog een aantal jongeren aan op het schoolplein, met toestemming van de conciërge, totdat de bel gaat. Dan blijft er nog een groepje over bij de rand van het schoolplein. Ze zijn tussen de 15 en 20 jaar en van uiteenlopende etnische afkomst. Ze blijken niet op deze school te zitten, maar hangen hier een beetje rond omdat hun meeste vrienden wel op deze school zitten. Het is onduidelijk of ze zelf wel of niet naar school gaan. Ze zeggen wel thuis te wonen en kunnen ons niet verder helpen. Als we weg lopen, roept een Surinaamse jongen ons terug en vraagt wat we precies willen weten. We vertellen van ons onderzoek. Hij zegt dat hij wel een aantal jongeren kent, maar die zijn naar Lelystad gegaan en slapen daar bij vrienden, hier in Dronten weet hij niemand.

Emmeloord, particuliere opvang

In Emmeloord lijkt het erop dat de instanties uitgeput zijn. Aan het einde van de middag hebben we hier een afspraak. In een rijtjeshuis in een degelijke buurt doet een enthousiaste man open. Hij nodigt ons uit voor de koffie. Al meer dan zeven jaar biedt hij slaappleaats aan dakloze mensen, vooral jongeren. Op dit moment wonen er vier, tussen de 19 en 35 jaar. Zij slapen hier al tussen de anderhalf en vier jaar – duidelijk te lang voor ons onderzoek. Achter in de tuin staat iemand het gras te maaien, met een zelfgerepareerde grasmachine en even later komt iemand zijn verhaal doen die net bij zijn zieke opa geweest is. De huisbaas steekt hem een hart onder de riem en neemt nog een slok van zijn borrel.

Als we een van de jongeren vragen of hij nog in contact komt met daklozen uit de omgeving, zegt hij er wel een paar te kennen, maar hij weet niet of hij ze tegenkomt en weet ook niet waar ze zijn. Ook de huisbaas weet het niet, maar weet wel dat er genoeg zijn, als je maar zoekt... Als we vragen waar, dan blijkt dat we op alle plekken al wel geweest zijn.

DE GEÏNTERVIEWDE JONGEREN

In totaal zijn 109 jongeren zijn geïnterviewd. De afname van de vragenlijst duurde in doorsnee bijna een half uur per respondent. Na het verwijderen van de vragenlijsten die niet binnen de doelgroep vielen (bijvoorbeeld te oud, te weinig verschillende slaappleaatsen) en de vragenlijsten van jongeren met teveel missende antwoorden bleven er **95** over. Deze zijn gebruikt voor de analyse. Tweederde van de groep bestond uit zwerfjongeren en een derde uit risicjongeren (die 1 tot 3 maanden thuisloos waren). Van beide groepen kwam ruim de helft uit Almere, de meeste anderen uit Lelystad een klein deel uit andere gemeenten.

Bijna de helft van de respondenten is door de interviewers zelf gevonden, ruim een derde via contactpersonen (voornamelijk van de hulpverlening, maar ook van de politie) en de rest via de sneeuwbal methode (maximaal drie personen per respondent).

Tabel 3.1 Herkomst enquêtes

	totaal (n=95)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
Almere	52.6%	52.4%	53.1%
Lelystad	42.1%	41.3%	43.8%
Zeewolde	3.2%	4.8%	-%
NOP	1.1%	1.6%	-%
Urk	1.1%	-%	3.1%
Dronten	-%	-%	-%

Over de cijfers

Gemiddelde is de som van alle aantallen gedeeld door het aantal respondenten. De *mediaan* is bij aantallen dat getal, waarvan de helft van de respondenten op of beneden dat aantal zit. Wanneer we zeggen *in doorsnee* bedoelen we hiermee de mediaan.

Wanneer we spreken van *verschillen* wil dat zeggen dat er sprake is van statistisch significante verschillen, met een overschrijdingswaarde van minder dan 0.05, dat wil zeggen dat de kans dat er sprake is van een echt verschil groter is dan 95%.

BETROUWBAARHEID EN ANALYSE

Bij de vraag over drugs hadden we een niet bestaande drug gezet, om zo jongeren die overdrijven in hun druggebruik eruit te kunnen halen. Er was echter geen enkele jongere die zei deze niet bestaande drug (relewin) gebruikt te hebben.

In het merendeel van de interviews was er niemand buiten de interviewer en respondent aanwezig bij het interview. In bijna een derde van de gevallen was er wel iemand anders bij aanwezig, maar had dit geen storende invloed op de antwoorden die de respondent gaf. In iets meer dan een op de acht gevallen waren er anderen bij aanwezig die een beetje storende invloed hadden op de antwoorden. Bij twee respondenten was de aanwezigheid van anderen storend.

Bijna negentig procent van de respondenten sprak goed Nederlands, zo'n vijf procent sprak enigszins gebrekkig Nederlands, maar bij hen had het geen invloed op de afname van het interview. Vijf respondenten spraken iets gebrekkig Nederlands waarbij het een beetje een storende invloed had op de antwoorden en ten slotte was er bij een respondent sprake van een storende invloed door het Nederlands.

De helderheid van de respondenten (de mate waarin ze erbij waren met hun hoofd, niet onder invloed) was in de meeste gevallen goed (82.0%) of redelijk (12.4%). In vier gevallen was de helderheid matig en in een geval was deze slecht.

Bijna een kwart van de respondenten had moeite met een of meerdere vragen, er was echter geen structureel probleem met een bepaalde vraag. Er was een behoorlijke variatie in de vragen die genoemd werden, dus was het meer afhankelijk van de respondent dan van de vragen.

Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te toetsen, hebben we gekeken naar een aantal inconsistenties die zich kunnen voordoen in de antwoorden van de respondenten. Af en toe stuiten we daarbij op inconsistente antwoorden,⁶ maar over het geheel genomen kunnen we concluderen dat de in de analyse betrokken vragenlijsten de toets der kritiek kunnen doorstaan.

LEEFTIJD EN GESLACHT

De onderzochte jongeren zijn tussen de 13 en 22 jaar (de maximaal toegestane leeftijd voor deelname aan het onderzoek). De zwerfjongeren zijn in doorsnee 19 jaar, de risicogroep 17 jaar. Eén op de vijf geïnterviewde zwerfjongeren is een meisje. Bij de risicogroep is dat bijna een op de drie.⁷

Tabel 3.2 Geslacht en leeftijd respondenten

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
geslacht	(n=94)	(n=63)	(n=31)
man	75.8%	79.4%	68.8%
vrouw	24.2%	20.6%	31.3%
leeftijd	(n=95)	(n=63)	(n=32)
min-max	13-22	13-22	14-22
gemiddelde	18.3	18.6	17.6
mediaan	18.0	19.0	17.0

⁶ Zo zijn er vijf respondenten die zeggen dat zij in de afgelopen zeven dagen geld ontvangen hebben van een uitkering, maar eerder hebben aangegeven dat zij geen uitkering ontvangen. Er zijn echter geen respondenten die aangeven behoefte te hebben aan schuldhulpverlening, terwijl zij geen schulden hebben. Er zijn ook geen respondenten die in de afgelopen 24 uur wel drugs hebben gebruikt, maar er in de afgelopen zeven dagen geen geld aan hebben uitgegeven. Er zijn echter wel twee respondenten die bij een vraag aangeven dat zij in de afgelopen drie maanden in een andere gemeente gebruik hebben gemaakt van de nachtopvang, maar bij een andere vraag niet aangeven dat zij in de afgelopen drie maanden in een andere gemeente hebben geslapen.

⁷ De verschillen in leeftijd en geslacht tussen beide groepen zijn niet significant.

Tabel 3.3 Geboorteland en etniciteit (totale groep, n=95)

	geboorteland respondent	geboorteland moeder	geboorteland vader	eticiteit
Nederland	72.6%	54.7%	54.7%	51.6%
Suriname	8.4%	14.7%	14.7%	15.8%
Antillen / Aruba	3.2%	4.2%	3.2%	4.2%
Marokko	7.4%	14.7%	14.7%	15.8%
Turkije	1.1%	3.2%	4.2%	3.2%
overig westers	3.2%	3.2%	1.1%	3.2%
overig niet-westers	3.2%	4.2%	6.3%	5.3%
weet niet / onbekend	1.1%	1.1%	1.1%	1.1%
westers	75.8%	57.9%	55.8%	54.7%
niet-westers	23.2%	41.1%	43.2%	44.2%
onbekend	1.1%	1.1%	1.1%	1.1%

Tabel 3.4 Etniciteit per subgroep

	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
Nederland	54.0%	46.9%
Suriname	17.5%	12.5%
Antillen / Aruba	4.8%	3.1%
Marokko	15.9%	15.6%
Turkije	1.6%	6.3%
overig westers	3.2%	3.1%
overig niet-westers	3.2%	9.4%
weet niet / onbekend	-%	3.1%
westers	57.1%	50.0%
niet-westers	42.9%	46.9%
onbekend	-%	3.1%

GEBOORTELAND, ETNICITEIT, NATIONALITEIT EN VERBLIJFSVERGUNNING

Driekwart van alle geïnterviewde jongeren is in Nederland geboren; bij de andere geboortelanden scoren Suriname en Marokko het hoogst. De etniciteit is bepaald aan de hand van het geboorteland van de jongere zelf en de ouders (volgens de standaardprocedure van het CBS). Jongeren waarvan beide ouders in Nederland geboren zijn, heten autochtoon. Bij de allochtone jongeren maken we een onderscheid in westers en niet-

westers.⁸ Westerse jongeren zijn autochtoon of behoren tot de westerse allochtonen. Ruim de helft van de geïnterviewde jongeren is van westerse komaf.

Iets meer dan de helft van de respondenten is autochtoon, een op de zes is van Surinaamse afkomst, en evenveel zijn van Marokkaanse afkomst. Antilliaanse, Turkse en overige westerse en niet-westerse etniciteiten komen weinig voor. Nog geen vijf procent van de geïnterviewden is Antilliaans, terwijl de schattingen van de sleutelpersonen toch wat hoger lag voor deze groep (zie hoofdstuk 2).

Wat etniciteit betreft zijn er weinig verschillen tussen de zwerfjongeren en de risicogroep. Het lijkt erop dat ietsje meer zwerfjongeren autochtoon of Surinaams zijn dan bij de risicogroep het geval is. Iets meer zwerfjongeren zijn van westerse afkomst, maar dit verschil is niet significant.

Alle vijf de zwerfjongeren die niet de Nederlandse nationaliteit hebben, beschikken over een verblijfsvergunning. Bij de risicogroep is er een jongere die niet de Nederlandse nationaliteit heeft. Deze heeft geen verblijfsvergunning. (Daarnaast wil een jongere uit de risicogroep de vraag naar nationaliteit niet beantwoorden).

OPLEIDING

De meeste zwerfjongeren hebben alleen de lagere school afgemaakt (bijna zestig procent) en een kwart heeft ten hoogste de VMBO afgemaakt. Bijna een op de tien zwerfjongeren heeft MBO afgerond, wat meteen ook de hoogste opleiding is die door de totale groep afgemaakt is. Verder worden ZMOK, certificaten en een horeca opleiding genoemd. Slechts een op de vijf zwerfjongeren volgt momenteel een opleiding. Bijna de helft hiervan volgt VMBO. In doorsnee waren de zwerfjongeren die gestopt zijn met school 16 jaar toen ze ophielden.

Van de risicogroep heeft tweederde alleen de lagere school afgemaakt, krap een derde het VMBO en een enkeling het MBO. De risicogroep gaat ongeveer twee keer zo vaak nog naar school dan de zwerfjongeren, vooral naar het VMBO. De jongeren uit de risicogroep die gestopt zijn met school, waren toen in doorsnee 17 jaar.

⁸ Onder westerse landen verstaan we: Europa, Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië. Niet-westerse landen zijn: Afrika, Latijns Amerika en Azië (uitgezonderd Japan en Indonesië).

Tabel 3.5 Scholing

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
volg je nu onderwijs?	n=95	n=63	n=32
ja	27.4%	20.6%	40.6%
nee	72.6%	79.4%	59.4%
zo ja: welke opleiding volg je nu?	n=26	n=13	n=13
ZMOK	3.8%	7.7%	-%
IVBO	3.8%	-%	7.7%
VMBO	53.8%	46.2%	61.5%
Havo	7.7%	15.4%	-%
MBO	19.2%	15.4%	23.1%
anders	11.5%	15.4%	7.7%
zo nee: hoe oud was je toen je stop- te met school?	n=68	n=49	n=19
gemiddeld	16.2	16.0	16.7
mediaan	16.0	16.0	17.0

Tabel 3.6 Hoogst afgemaakte opleiding

	totaal (n=94)	zwerfjongeren (n=62)	risicogroep (n=32)
Opleidingsniveau⁹			
ZMOK	1.1%	1.6%	-%
Lagere school / basisschool	61.7%	59.7%	65.6%
VMBO	27.7%	25.8%	31.3%
MBO	6.4%	8.1%	3.1%
Anders, namelijk	3.2%	4.8%	-%

OPVOEDING EN TEHUISACHTERGROND

Van de zwerfjongeren is zestig procent opgevoed door beide ouders, bijna alle anderen door alleen hun moeder. Eén zwerfjongere is door zijn moeder en oma opgevoed. Ook is zestig procent van de ouders gescheiden. In doorsnee gingen de zwerfjongeren op hun zestiende het huis uit. De risicogroep verschilt in opvoedingssituatie vooral van de zwerfjongeren doordat ze minder vaak door alleen hun moeder zijn opgevoed, en vaker binnen andere verbanden, bijvoorbeeld door hun moeder en stiefvader of door pleeg- of adoptieouders. Ze hebben ongeveer even vaak gescheiden ouders en gingen op dezelfde leeftijd uit huis.

Een op de drie zwerfjongeren heeft wel eens in een tehuis of internaat gezeten, en ze kwamen in doorsnee op hun vijftiende hier terecht. Ze hebben in doorsnee in twee

tehuizen gewoond. Een kleiner deel van de risicogroep heeft in een tehuis of internaat gezeten (16%), ook voor het eerst toen ze 15 jaar waren. In doorsnee hebben ze in vier tehuizen gezeten. Het gaat echter maar om vijf jongeren, met een uitschieter van zo'n 25 tehuizen.

Tabel 3.7 Opvoeding

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
bij wie of waar ben je opgevoed?	n=95	n=63	n=32
vader en moeder	60.0%	60.3%	59.4%
moeder alleen	33.7%	38.1%	25.0%
moeder en stiefvader	2.1%	-%	6.3%
vader alleen	1.1%	-%	3.1%
pleeg (adoptie) ouders	1.1%	-%	3.1%
tante, oom	1.1%	-%	3.1%
anders	1.1%	1.6%	-%
vader en stiefmoeder	-%	-%	-%
zijn je ouders gescheiden?	n=94	n=63	n=31
ja	55.3%	60.3%	55.0%
nee	44.7%	39.7%	45.0%
op welke leeftijd ben je uit huis gegaan?	n=91	n=60	n=31
gemiddeld	15.7	15.6	16.0
mediaan	16.0	16.0	16.0

Tabel 3.8 Tehuis of internaat

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
heb je wel eens in een tehuis of internaat gezeten?	n=95	n=63	n=32
nee	72.6%	66.7%	84.4%
ja	27.4%	33.3%	15.6%
indien ja: hoe oud was je toen je voor het eerst in een tehuis kwam?	n=26	n=21	n=5
gemiddeld	14.7	15.3	12.4
mediaan	15.0	15.0	15.0
in hoeveel tehuizen heb je gezeten?	n=26	n=21	n=5
gemiddeld	4.2	3.4	7.6
mediaan	2.5	2.0	4.0

Het grootste deel van de zwerfjongeren staat in Flevoland ingeschreven in het bevolkingsregister, een klein deel is nergens in Nederland ingeschreven (6.3%), iets meer zwerfjongeren staan elders in Nederland ingeschreven (7.9%) en bijna een op de tien weet dit niet. Ook het grootste deel van de jongeren is geïnterviewd in de stad waar ze ingeschreven staan.

⁹ Niemand noemde Havo of hoger.

Jongeren uit de risicogroep staan meestal ingeschreven, behalve de paar jongeren die het zelf niet weten (6.3%). Alle jongeren die het wel weten, staan in Flevoland ingeschreven. Voor deze groep geldt ook dat zij meestal in de stad waar zij ingeschreven staan, zijn geïnterviewd.

Tabel 3.9 Inschrijving bij gemeenten

	totaal (n=95)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
sta je ingeschreven bij het bevolkingsregister in Nederland? zo ja, waar?			
nec	4.2%	6.3%	-%
ja, in Almere	38.9%	36.5%	43.8%
ja, in Lelystad	35.8%	31.7%	43.8%
ja, in de NOP	-%	-%	-%
ja, in Urk	1.1%	-%	3.1%
ja, in Dronten	2.1%	3.2%	-%
ja, in Zeewolde	4.2%	4.8%	3.1%
ja, elders in Nederland	5.3%	7.9%	-%
weet niet	8.4%	9.5%	6.3%

ONDERLINGE VERSCHILLEN

Jongens en meisjes zijn even oud. De meisjes uit de steekproef zijn vaker van westerse afkomst dan de jongens. De jongeren die nog naar school gaan, zijn jonger dan degenen die gestopt zijn met school. Jongeren die alleen de lagere school hebben afgerond zijn het jongste. Jongeren die VMBO of MBO hebben afgerond zijn zo'n twee jaar ouder. Jongeren die geen opleiding meer volgen hebben dan ook meer variatie in hun afgemaakte opleidingen.

Jongeren van westerse komaf zijn vaker door beide ouders opgevoed dan niet-westerse jongeren. Ze zijn minder vaak door alleen hun moeder opgevoed. Bij beide groepen jongeren is het merendeel door beide ouders opgevoed. Autochtonen, Marokkanen en Turken zijn meestal door beide ouders opgevoed. Surinamers zijn meestal door alleen hun moeder opgevoed. Bij de autochtone jongeren bestaat de meeste variatie in de opvoedingssituatie, terwijl voor bijna alle andere belangrijke groepen geldt dat zij of door beide ouders, of door alleen hun moeder zijn opgevoed.

VERGELIJKING MET LANDELIJK ONDERZOEK

Als de gegevens uit dit onderzoek worden vergeleken met een eerder landelijk onderzoek naar zwerfjongeren in Nederland (Korf et al., 1999) komt naar voren dat de jongeren uit Flevoland erg lijken op de jongeren die omschreven worden in het landelijke onderzoek. Ze zijn ongeveer even oud en hebben ongeveer dezelfde percentages jongens en meisjes. De zwerfjongeren uit Flevoland lijken iets minder vaak in Nederland geboren te zijn, en iets vaker in Marokko en op de Antillen. Ze zijn wel ongeveer even vaak van westerse etniciteit (bij etniciteit wordt ook rekening gehouden met het geboorteland van de ouders).

De zwerfjongeren uit Flevoland hebben vaker alleen de basisschool als hoogst afge maakte opleiding. Onder de zwerfjongeren uit heel Nederland lijkt meer variatie te zijn in de omstandigheden waarin ze zijn opgevoed. Ze zijn minder vaak door beide ouders en minder vaak door alleen hun moeder opgevoed. Ze zijn ook een stuk vaker in tehuizen of internaten terechtgekomen dan de jongeren uit Flevoland. Ze zijn dan ook jonger in een tehuis terechtgekomen en hebben in meer tehuizen gezeten.

4 ZWERVEN EN ONDERDAK

Hoe lang zijn de onderzochte jongeren al thuisloos, waar slapen ze en doen ze dat ook buiten? De antwoorden op deze vragen staan centraal in dit hoofdstuk. Aan het eind maken we een vergelijking met de zwerfjongeren uit eerder landelijk onderzoek.

ZWERFDUUR

De leeftijd waarop de jongeren uit huis gaan, is lang niet altijd meteen de leeftijd waarop zij thuis- of dakloos worden. In de tussenliggende tijd kunnen ze bijvoorbeeld bij familie wonen of in een tehuis verblijven.

De zwerfjongeren zwerven gemiddeld bijna twee jaar, maar dit komt door enkele uitschieters. (Er zijn bij elkaar vijf zwerfjongeren die al meer dan vijf jaar zwerven.) In doorsnee ligt de zwerfduur een stuk lager: acht maanden.

De risicogroep zwerft logischerwijs minder lang, gemiddeld is dit anderhalve maand en in doorsnee twee maanden.

AANTAL SLAAPPLEKKEN

In doorsnee hebben de zwerfjongeren in de afgelopen maand op vijf verschillende plaatsen geslapen. Zeventig procent heeft in de afgelopen maand ook in een andere gemeente geslapen dan die waar ze geïnterviewd werden, in doorsnee sliepen ze dan in twee andere gemeenten. Veruit de meest genoemde stad waar de jongeren naar uitwijken is Amsterdam, gevolgd door andere gemeenten in Flevoland (Almere, Lelystad, Dronten) en Utrecht. Verder worden Rotterdam, Den Haag en Hilversum redelijk vaak genoemd.

De jongeren uit de risicogroep hebben in de afgelopen maanden in doorsnee op vier verschillende plekken geslapen. Van deze jongeren sliep eveneens zeventig procent ook in een andere gemeente, in doorsnee deden zij dit in een andere gemeente. De risicogroep noemt veruit het vaakst Amsterdam als een andere stad, gevolgd door Rotterdam, Almere en Lelystad.

Tabel 4.1 Zwerfduur in maanden

	totaal (n=95)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
gemiddeld	16.3	23.7	1.6
mediaan	4.0	8.0	2.0

Tabel 4.2 Slaapplekken

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
op hoeveel verschillende plaatsen heb je de afgelopen 3 maanden geslapen?	n=95	n=63	n=32
gemiddelde	5.5	6.4	3.8
mediaan	4.0	5.0	4.0
heb je in de afgelopen 3 maanden ook in een andere stad geslapen?	n=95	n=63	n=32
ja	70.5%	69.8%	71.9%
nee	29.5%	30.2%	28.1%
zo ja, in hoeveel andere steden dan?	n=67	n=44	n=23
gemiddelde	1.9	2.1	1.5
mediaan	1.0	2.0	1.0

BUITEN SLAPEN

Zeventig procent van de zwerfjongeren heeft in het afgelopen jaar wel eens buiten geslapen. De meeste zwerfjongeren sliepen toen in totaal niet langer dan een week buiten, maar er zijn er ook die toen bij elkaar genomen minstens een maand buiten hebben geslapen.

Jongeren uit de risicogroep slapen veel minder vaak buiten dan de zwerfjongeren, maar toch heeft ruim een op de drie het afgelopen jaar wel eens buiten geslapen, een enkeling zelfs in totaal langer dan een maand.

Tabel 4.3 Aantal nachten buiten geslapen in afgelopen jaar

	totaal (n=95)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
0 nachten	41.1%	30.2%	62.5%
tussen 1 en 8 nachten	35.8%	41.3%	25.0%
tussen 8 en 31 nachten	12.6%	14.3%	9.4%
tussen 31 en 183 nachten	9.5%	12.7%	3.1%
tussen de 183 en 365 nachten	1.1%	1.6%	-%

SLAAPPLEKKEN IN DE AFGELOPEN MAAND

In de afgelopen maand heeft ruim een op de drie zwerfjongeren wel eens buiten geslapen en bijna een kwart bij de hulpverlening. Overnachten in sociale pensions, hotels en dergelijke kwam weinig voor. Bijna alle zwerfjongeren hebben in de afgelopen maand nog ergens anders binnen geslapen, vooral bij familie of vrienden maar ook wel in een caravan of soortgelijk onderkomen of in de gevangenis, een afkickcentrum of een (psychiatrisch) ziekenhuis. Het vaakst hebben ze in de afgelopen maand bij familie of vrienden geslapen. Een op de zeven sliep het meest binnen bij de hulpverlening, en een enkeling buiten.

Van de risicogroep heeft bijna een op de vijf in de afgelopen maand wel eens buiten geslapen. Bijna dertig procent heeft (ook) bij de hulpverlening geslapen. De overgrote meerderheid heeft (ook) ergens anders binnen geslapen, vooral bij vrienden en familie. Dit heeft driekwart dan ook het meest gedaan in de afgelopen maand. Ruim een op de zeven jongeren heeft het vaakst binnen bij de hulpverlening geslapen, en een enkeling buiten of in een sociaal pension of hotel.

In grote lijnen zijn er sterke overeenkomsten tussen beide groepen, behalve dat er meer zwerfjongeren zijn die de afgelopen maand wel eens buiten hebben geslapen.

Tabel 4.4 Waar geslapen in afgelopen maand? (meerdere antwoorden mogelijk)

	totaal (n=95)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
buiten	29.5%	34.9%	18.8%
binnen bij hulpverlening	24.2%	22.2%	28.1%
binnen, in sociale pensions, hotels e.d.	6.3%	7.9%	3.1%
binnen, elders	94.7%	96.8%	90.6%

Tabel 4.5 Waar het meest geslapen in afgelopen maand?

	totaal (n=95)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
buiten	4.3%	3.2%	6.3%
binnen bij hulpverlening	14.9%	14.5%	15.6%
binnen, in sociale pensions, hotels e.d.	1.1%	-%	3.1%
binnen, elders	79.8%	82.3%	75.0%

VERGELIJKING MET LANDELIJK ONDERZOEK

De zwerfduur onder de jongeren uit Flevoland ligt gemiddeld wat lager dan die van de jongeren uit het (wat oudere) landelijk onderzoek.

De jongeren uit Flevoland hebben in de afgelopen maand op meer verschillende plaatsen geslapen dan de jongeren uit het nationale onderzoek. Opvallend is vooral dat de jongeren uit Flevoland veel vaker (ook) in een andere gemeente de nacht hebben doorgebracht. De twee groepen hebben in de afgelopen maand even vaak (ook) buiten geslapen, maar de jongeren uit Flevoland hebben veel minder vaak de nacht in de hulpverlening doorgebracht.

5 SCHOOL, WERK EN FINANCIEN

In het derde hoofdstuk hebben we al vastgesteld dat de meeste geïnterviewde jongeren niet meer naar schoolgaan. In dit hoofdstuk bespreken we het spijbelgedrag van de jongeren en hoeveel van hen een baan hebben of hebben gehad. Ook kijken we naar hun inkomstenbronnen en uitgaven. Tevens besteden we aandacht aan de schulden van de zwerfjongeren, hoe hoog deze zijn en aan wie ze geld verschuldigd zijn. Ook schuldsanering komt aan de orde.

SCHOOL

Aan de dertien zwerfjongeren die nog naar school gaan, is gevraagd hoe vaak zij weg zijn gebleven van school in de afgelopen maand. Slechts drie van hen zijn geen enkele dag van school afwezig geweest. Een kwart is ten minste een dag weggebleven wegens ziekte, bijna een derde wegens spijbelen, ten slotte bijna een kwart vanwege andere redenen.

Vier van de dertien schoolgaande jongeren uit de risicogroep hebben de afgelopen maand geen enkele dag school gemist. Niemand is afwezig geweest wegens ziekte, maar ruim de helft heeft toen wel eens gespijeld. Krap tweederde is om andere redenen afwezig geweest.

WERK

Ruim de helft van de zwerfjongeren heeft wel eens een betaalde baan gehad, bijbaantjes en vakantiebaantjes niet meegeteld. Ze waren in doorsnee 16 jaar toen ze hun eerste baan kregen en hebben in doorsnee zo'n vier banen gehad. Ongeveer een op de tien zwerfjongeren heeft op dit moment nog steeds een baan. Van de jongeren die geen baan meer hebben, maar er wel een hebben gehad, is het in doorsnee 4½ maand geleden dat zij er eentje hadden.

Iets minder dan de helft van de jongeren uit de risicogroep heeft ooit een betaalde baan gehad; ze waren in doorsnee 15 jaar bij hun eerste baan. Slechts zes procent werkt nu nog steeds. In doorsnee is het voor de jongeren uit de risicogroep vijf maanden gele-

den dat zij voor het laatst een baan hadden, als zij er ooit een hadden maar op het moment niet meer.

Tabel 5.1 Afwezigheid van school door schoolgaanders

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
wegens ziekte	n=23	n=13	n=13
geen enkele dag	87.0%	76.9%	100%
1 of 2 dagen	-%	-%	-%
3 of 4 dagen	4.3%	7.7%	-%
5 of 6 dagen	-%	-%	-%
meer dan 6 dagen	8.7%	15.4%	-%
wegens spijbelen	n=26	n=13	n=13
geen enkele dag	57.7%	69.2%	46.2%
1 of 2 dagen	3.8%	-%	7.7%
3 of 4 dagen	3.8%	7.7%	-%
5 of 6 dagen	3.8%	7.7%	-%
meer dan 6 dagen	30.8%	15.4%	46.2%
wegens andere reden	n=26	n=13	n=13
geen enkele dag	69.2%	76.9%	61.5%
1 of 2 dagen	11.5%	15.4%	7.7%
3 of 4 dagen	3.8%	-%	7.7%
5 of 6 dagen	-%	-%	-%
meer dan 6 dagen	15.4%	7.7%	23.1%

Tabel 5.2 Werk

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
ooit betaalde baan gehad?	n=95	n=63	n=32
ja	51.6%	55.6%	43.8%
nee	48.4%	44.4%	56.3%
hoe oud was je toen je je eerste baan kreeg?	n=49	n=35	n=14
gemiddeld	15.3	15.1	14.9
mediaan	15.0	16.0	15.0
hoeveel banen heb je in totaal gehad?	n=49	n=35	n=14
gemiddeld	5.7	5.9	5.1
mediaan	4.0	4.0	3.0

UITKERING

Nauwelijks meer dan een op de tien zwerfjongeren krijgt een uitkering; meestal ontvangen zij hun uitkering direct, er is er maar een die de uitkering via de hulpverlening ontvangt (met budgettering).

Even weinig jongeren uit de risicogroep hebben een uitkering. In de risicogroep worden de uitkeringen uitsluitend direct aan henzelf uitbetaald.

Tabel 5.3 Wanneer laatste baan?

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
wanneer heb je voor het laatst een baan gehad?	n=49	n=35	n=14
ik werk nog steeds	18.4%	20.0%	14.3%
ik werkte voor het laatst ... maanden geleden	81.6%	80.0%	85.7%
hoe lang geleden voor het laatste gewerkt? (in maanden)	n=40	n=28	n=12
gemiddeld	9.7	9.6	10.1
mediaan	4.5	4.5	5.0

Tabel 5.4 Uitkering

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
heb je een uitkering?	n=90	n=61	n=29
ja	11.1%	11.5%	10.3%
nee	88.9%	88.5%	89.7%
hoe wordt die uitbetaald?	n=10	n=7	n=3
direct aan mij	90.0%	85.7%	100%
via de hulpverlening, met budgettering	10.0%	14.3%	-%
via de hulpverlening, zonder budgettering	-%	-%	-%

INKOMSTENBRONNEN

We hebben de jongeren gevraagd naar hun bronnen van inkomsten, waarbij we onderscheid maakten tussen de hoofdbron (daar waar het meeste geld vandaan komt) en de nevenbron. Er werden de jongeren acht categorieën voorgelegd, waarbij zij steeds moesten aangeven of het een hoofdbron of een nevenbron was. De acht categorieën waren: werk, sex-business, partner/vriend(in), ouders/familie, uitkering/w.a.o. e.d., drugshandel/dealen, andere illegale activiteiten (b.v. diefstal, zakkenrollen), andere legale activiteiten (b.v. bedelen, straatmuziek). Werk is bij deze vraag breder dan bij de vragen over een (betaalde) baan, en omvat nu ook bijbaantjes en vakantiebaantjes. Onder andere illegale activiteiten wordt verstaan: illegale activiteiten buiten drugshandel. En onder andere legale activiteiten wordt verstaan: legale activiteiten buiten die categorieën die al genoemd zijn.

De meest voorkomende bron van inkomsten voor de zwerfjongeren zijn ouders en familie. Dit wordt gevolgd door illegale activiteiten anders dan drugshandel. Daarna zijn zowel geld van een partner, vriend of vriendin als geld uit werk van belang, maar

minder zwerfjongeren betrekken geld uit werk, ook al is dit vaker een hoofdbron dan de partner, vriend of vriendin. Op de vijfde plaats komt geld uit een uitkering. Iets meer dan een op de tien verdiende geld met drugshandel.

Ook voor jongeren uit de risicogroep geldt dat ouders en familie de belangrijkste bron van inkomsten is, en dat illegale activiteiten behalve drugshandel op de tweede plaats komen. Dit wordt gevolgd door werk en geld van partner, vriend of vriendin (9% hoofdbron en maar liefst 28% nevenbron). Een op de tien had inkomsten uit drugshandel. De twee groepen lijken bij hun inkomstenbronnen dus sterk op elkaar.

INKOMSTEN EN UITGAVEN

We hebben de jongeren ook gevraagd naar hoeveel ze hebben gekregen of verdiend in de afgelopen zeven dagen, en hoeveel ze in diezelfde periode hebben uitgegeven aan levensonderhoud. Hieronder wordt verstaan uitgaven aan bijvoorbeeld overnachting, kleding en voedsel. In de afgelopen week hebben de zwerfjongeren in doorsnee 30 euro ontvangen en 15 euro uitgegeven aan levensonderhoud. De inkomsten van de risicogroep lijken ook erg op die van de zwerfjongeren, ook al lijkt de variatie in inkomsten iets kleiner bij de risicogroep. Toch ontvangen ze in doorsnee ongeveer evenveel en geven ze evenveel uit aan levensonderhoud.

SCHULDEN

Bijna twee op de drie zwerfjongeren hebben schulden, vooral bij telefoonbedrijven, bank of giro, vrienden en kennissen, en ouders of andere familieleden. Wat minder vaak hebben ze schulden bij postorderbedrijven of een winkel waar ze op afbetaling hebben gekocht, woningbouwbedrijven of energieleveranciers. Veel zwerfjongeren die schulden hebben, geven (ook) de categorie “anders” aan en hierbij blijkt het vooral te gaan om boetes bij verschillende overheidsinstanties (politie, justitie, studieschuld) en schulden bij verzekeringsmaatschappijen en de NS.

De jongeren uit de risicogroep hebben minder vaak schulden; in hun geval geldt dit voor twee op de vijf jongeren. Ook zij hebben het vaakst schulden bij telefoonbedrijven, vrienden en kennissen en ouders/familie. Ook hier wordt de categorie “anders” weer vaak genoemd. Het gaat dan overwegend om schulden die te maken hebben met ziektekosten, maar ook justitie, de NS en studiefinanciering worden genoemd.

Wanneer de zwerfjongeren schulden hebben zijn die fors. In doorsnee komt dit neer op 2000 euro; het gemiddelde ligt veel hoger, doordat enkelen van hen een erg hoge schuld hebben. Slechts een kwart van de zwerfjongeren met schuld heeft een regeling getroffen om deze af te lossen.¹⁰ De risicogroep heeft veel lagere schulden dan de zwerfjongeren, in doorsnee is dit 500 euro voor degenen met schulden. Bijna een derde van deze jongeren, maakt gebruik van een regeling om die af te betalen.

Tabel 5.5 Schulden

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
heb je op het ogenblik schulden?	n=95	n=63	n=32
ja	53.7%	60.3%	40.6%
nee	46.3%	39.7%	59.4%
bij wie heb je schulden?	n=51	n=38	n=13
telefoon	33.3%	31.6%	38.5%
vriend(inn)en / kennissen etc.	31.4%	31.6%	30.8%
ouders / familie	27.5%	28.9%	23.1%
bank / giro	23.5%	28.9%	7.7%
postorderbedrijven	13.7%	13.2%	15.4%
op afbetaling winkel	11.8%	13.2%	7.7%
woningbouwvereniging(en)	7.8%	7.9%	7.7%
gas- en elektriciteitsbedrijven	7.8%	10.5%	-%
anders, namelijk	56.9%	60.5%	46.2%

¹⁰ De instellingen die de sanering regelen lopen erg uiteen, genoemd worden: CWI, incassobureau, advocaat, het Leger des Heils, het ziekenfonds en een kennis. De enkele jongeren die er gebruik van maakten, gaven aan enigszins tevreden te zijn.

Tabel 5.6 Inkomsten en uitgaven

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
	n=95	n=63	n=32
ouders / familie			
hoofdbron	36.8%	34.9%	40.6%
nevenbron	14.7%	14.3%	15.6%
andere illegale activiteiten			
hoofdbron	14.7%	14.3%	15.6%
nevenbron	5.3%	6.3%	3.1%
werk			
hoofdbron	14.7%	14.3%	15.6%
nevenbron	1.1%	-%	3.1%
partner / vriend(in)			
hoofdbron	10.5%	11.1%	9.4%
nevenbron	22.1%	19.0%	28.1%
uitkering			
hoofdbron	11.7%	12.9%	9.4%
nevenbron	1.1%	-%	3.1%
drugshandel / dealen			
hoofdbron	8.4%	9.5%	6.3%
nevenbron	2.1%	1.6%	3.1%
andere legale activiteiten			
hoofdbron	4.7%	5.5%	3.2%
nevenbron	-%	-%	-%
sex-business			
hoofdbron	1.1%	-%	3.1%
nevenbron	-%	-%	-%
hoeveel geld heb je de afgelopen 7 dagen verdiend / gekregen?	n=94	n=63	n=31
gemiddeld	108.7	115.0	95.9
mediaan	30.0	30.0	30.0
hoeveel geld heb je de afgelopen 7 dagen aan levensonderhoud uitgegeven?	n=95	n=63	n=32
gemiddeld	49.1	57.3	32.9
mediaan	15.0	15.0	14.5

Tabel 5.7 Schuldsanering

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
hoeveel schulden heb je in totaal?	n=51	n=38	n=13
gemiddeld	4647.0	5594.346	1878.0
mediaan	1600.0	2000.0	500.0
is er een regeling getroffen om je schulden af te lossen (te saneren)?	n=50	n=37	n=13
ja	28.0%	27.0%	30.8%
nee	72.0%	73.0%	69.2%

VERGELIJKING MET LANDELIJK ONDERZOEK

Meer zwerfjongeren uit Flevoland volgen op het moment van de survey een opleiding. De twee groepen zijn even oud als zij met school stoppen.

Veel minder jongeren uit Flevoland hebben ooit een baan gehad, wat deels verklaard kan worden doordat zij vaker (nog) een opleiding volgen. Ook werken ze op het moment van de survey iets minder vaak. De twee groepen zijn bij hun eerste baan even oud. De Flevolandse jongeren ontvangen veel minder vaak een uitkering; waarschijnlijk is dit (mede) het gevolg van veranderd (landelijk) beleid.

Bij de inkomstenbronnen verschillen de twee groepen behoorlijk van elkaar. Bij de jongeren uit het nationale onderzoek staan werk en een uitkering boven aan de lijst met bronnen van inkomsten, terwijl bij de Flevolandse jongeren ouders en ander familieleden bovenaan staan. De Flevolandse jongeren hebben vaker in een inkomen uit illegale activiteiten (anders dan drugs dealen), en het dealen in drugs, en minder vaak uit een uitkering of werk. Jongeren uit Flevoland hebben minder vaak schulden en als zij schulden hebben, hebben ze dit het vaakst bij telefoonbedrijven, terwijl dit in 1999 bij het nationale onderzoek nog op de vierde plaats kwam. Dit zal komen door de opmars van de mobiele telefonie, waardoor jongeren in het algemeen veel meer geld hieraan zijn gaan uitgeven. Verder lijkt het rijtje bedrijven waar de jongeren een schuld bij hebben erg op elkaar. Het bedrag dat ze in doorsnee verschuldigd zijn, ligt wel hoger voor de jongeren uit Flevoland. In 1999 was dit nog 2200 *gulden* en in huidig onderzoek is dit 2000 *euro*. De jongeren uit Flevoland hebben minder vaak hulp bij het aflossen van hun schuld door middel van een regeling.

6 GEZONDHEID

Om inzicht te krijgen in de gezondheid van beide groepen jongeren bespreken we eerst hoe vaak zij warm eten. Daarna bespreken we in hoeverre zij in het ziekenfonds zitten, of zij een huisarts hebben en wanneer zij daar voor het laatst waren, en of zij wel eens naar het ziekenhuis zijn geweest. Aansluitend gaan we in op de mate waarin de jongeren volgens zichzelf psychische problemen hebben en op het contact met de psychiatrische zorg en verslavingszorg. Vervolgens schetsen we het gebruik van legale en illegale drugs. Ten slotte trekken we weer een vergelijking met landelijke cijfers.

VOEDING

In doorsnee hebben zowel de zwerfjongeren als de jongeren uit de risicogroep de afgelopen week zeven keer warm gegeten, de snackbar niet meegerekend. Het gemiddelde ligt wat lager, doordat sommige jongeren niet elke dag een warme maaltijd hebben genuttigd. Maar allemaal eten ze tenminste enkele dagen in de week warm.

ZIEKENFONDS, HUISARTS EN ZIEKENHUIS

Ongeveer de helft van de zwerfjongeren zit in het ziekenfonds. Iets meer hebben een eigen huisarts en van hen is bijna een kwart in de afgelopen maand nog bij de huisarts geweest. Meer dan de helft is wel eens in het ziekenhuis geweest en 11% heeft het ziekenhuis in de afgelopen drie maanden nog bezocht. Bijna een kwart gebruikt medicijnen; voor zover ze die weten te noemen gaat het om antidepressiva, middelen tegen hooikoorts, ritalin, de pil, pijnstillers en anti-psychotica.

Het grootste deel van de risicogroep zit in het ziekenfonds en heeft ook een eigen huisarts. Van degenen met een eigen huisarts is een op de vijf daar in de afgelopen maand nog geweest. Ze zijn bijna even vaak als de zwerfjongeren in het ziekenhuis geweest. Ongeveer een op de vijf jongeren uit de risicogroep gebruikt medicijnen; voor zover bekend gaat het om antidepressiva en/of medicijnen tegen allergie, astma of agressie.

Tabel 6.1 Warm eten

	totaal (n=95)	zwerfjonge- ren (n=63)	risicogroep (n=32)
hoe vaak heb je in de afgelopen 7 da- gen warm gegeten?			
gemiddeld	5.7	5.3	6.3
mediaan	7.0	7.0	7.0

Tabel 6.2 Ziekenzorg

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
zit je in het ziekenfonds?	n=87	n=57	n=30
ja	62.1%	50.9%	83.3%
nee	37.9%	49.1%	16.7%
heb je een eigen huisarts?	n=92	n=62	n=30
ja	66.3%	58.1%	83.3%
nee	33.7%	41.9%	16.7%
wanneer was je voor het laatst bij de huisarts?	n=65	n=38	n=27
de afgelopen maand	21.5%	23.7%	18.5%
1 tot 3 maanden geleden	12.3%	10.5%	14.8%
4 tot 6 maanden geleden	13.8%	15.8%	11.1%
7 maanden tot 1 jaar geleden	9.2%	5.3%	14.8%
langer dan 1 jaar geleden	43.1%	44.7%	40.7%
contact gehad met ziekenhuis	n=95	n=63	n=32
ja	56.4%	58.1%	53.1%
nee	43.6%	41.9%	46.9%

Tabel 6.3 Medicijngebruik

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
gebruik je medicijnen? zo ja, weet je wat voor?	n=95	n=63	n=32
nee	77.9%	76.2%	81.3%
ja, maar ik weet niet meer precies welke	7.4%	7.9%	6.3%
ja, namelijk	14.7%	15.9%	12.5%

PSYCHISCHE PROBLEMEN, PSYCHIATRISCHE ZORG EN VERSLAVINGSZORG

De meeste zwerfjongeren vinden van zichzelf dat ze geen psychische problemen hebben, krap een derde vindt dat zij een beetje psychische problemen hebben en een op de tien veel of erg veel. Een op de drie zwerfjongeren heeft wel eens contact gehad met de psychiatrische zorg en een op de tien met de verslavingszorg. In de afgelopen drie maanden had 8% van de zwerfjongeren nog contact met de psychiatrische zorg en 7% met verslavingszorg.

Jongeren uit de risicogroep vinden minder vaak dat zij psychische problemen hebben, en hebben ook minder vaak contact gehad met de psychiatrische zorg en de verslavingszorg.

Tabel 6.4 Psychische problemen en instellingen

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
vind je van jezelf dat je psychische problemen hebt?	n=95	n=63	n=32
helemaal niet	58.9%	55.6%	65.6%
een beetje	29.5%	30.2%	28.1%
nogal	3.2%	4.8%	-%
veel	3.2%	3.2%	3.1%
erg veel	5.3%	6.3%	3.1%
contact gehad met instellingen	n=95	n=63	n=32
psychiatrische zorg	29.8%	33.9%	21.9%
verslavingszorg	8.5%	9.7%	6.2%

Tabel 6.5 Contact van zwerfjongeren met instellingen (n=63)

	nee	ja, niet laatste 3 maanden	ja, laatste 3 maanden
ziekenhuis	41.9%	46.8%	11.3%
psychiatrische zorg	66.1%	25.8%	8.1%
verslavingszorg	90.3%	3.2%	6.5%

Lelystad station en centrum 14.30

Het is voor in de middag, de wijkagent vertelde ons ook eens in het begin van de middag te gaan kijken in het centrum en op het station. We spreken een aantal jongeren aan die op het station hangen. Geen van hen is zelf zwerfjongere of kent ze. In het centrum is het rustig. Bij de Paal spreken we nog een enkeling aan maar zonder resultaat. Er zijn ook twee passages in het centrum, een hiervan grenst aan een parkeergarage. Hier staan ook enkele winkelpanden leeg en het is er betrekkelijk donker. Beneden in de passage is het redelijk druk met jongeren bij de gameshop. Hier boeken we geen resultaat. Boven bij de doorgang naar de parkeergarage horen we wat rumoer. Hier staan twee jongeren van een jaar of 18 te roken en bier op te slokken. Het zijn een zwarte en een witte jongen, ze maken een verwarde indruk. De witte jongen zegt geen werk te hebben, omdat hij geen woning heeft. Hij zegt al een paar maanden dakloos te zijn en voornamelijk bij vrienden te slapen, een enkele keer ook bij zijn moeder, van wie hij ook nog wel een beetje geld krijgt. De andere jongen woont nog wel bij zijn moeder. Ze hangen hier vaak een beetje rond met elkaar. De dakloze jongere vertelt geen idee te hebben waar hier de hulpverlening zit. We vragen hem de volgende dag terug te komen, omdat we een beetje twijfelen aan zijn verhaal en zijn wellicht licht beschonken toestand.

GEBRUIK VAN ALCOHOL, TABAK EN DRUGS

In doorsnee hebben de zwerfjongeren in de afgelopen week 13 euro uitgegeven aan alcohol, tabak en drugs. Jongeren uit de risicogroep hebben veel minder uitgegeven: 5 euro.

Bij het beschrijven van het gebruik van alcohol, tabak en drugs hanteren we een aantal termen, te weten ooit gebruik, recent gebruik en huidig gebruik. We spreken van *ooit* gebruik wanneer de jongere ooit in zijn leven het middel gebruikt heeft. *Recent* gebruik hanteren we als de jongere in het afgelopen jaar het middel in kwestie heeft gebruikt en *huidig* gebruik wijst op gebruik in de afgelopen maand.

Vrijwel alle geïnterviewde zwerfjongeren hebben wel eens tabak gerookt, en de meesten rookten ook nog in de afgelopen maand. In doorsnee zijn ze op hun twaalfde jaar begonnen met roken.

Ook bijna alle zwerfjongeren hebben alcohol gedronken. Iets minder jongeren dronken ook in de afgelopen maand alcohol. In doorsnee zijn ze op hun 14e begonnen met alcohol drinken. Van de huidige drinkers (zij die in de afgelopen maand nog gedronken hadden) drinkt bijna de helft af en toe en ruim een kwart alleen in het weekend. Eén op negen huidige drinkers drinkt dagelijks (van alle zwerfjongeren is dat 9.5%). Er zijn maar twee zwerfjongeren (3%) die zichzelf verslaafd vinden aan alcohol.

Een groot deel van de zwerfjongeren heeft ooit geblowd (91%). Ruim driekwart heeft ook in de afgelopen maand nog geblowd (78%). In doorsnee zijn de jongeren op hun 14e begonnen met blowen. Van de huidige blowers blowt een groot deel dagelijks (45% van de huidige blowers, 35% van het totaal). Als de zwerfjongeren blowen, roken ze gemiddeld drie joints per dag (2.97 joints), in doorsnee is dit ook drie joints. Eén op de vijf zwerfjongeren (21%) vindt zichzelf verslaafd aan blowen.

De meest gebruikte illegale drug naast cannabis is ecstasy; ruim een derde van de zwerfjongeren heeft dit middel wel eens gebruikt. Daarna volgen paddo's, cocaïne en amfetamine. In de laatste 24 uur voor het interview waren de volgende middelen gebruikt, steeds door ten hoogste twee zwerfjongeren: crack, methadon, heroïne en ritalin. Ook had een jongere in de afgelopen 24 uur drugs gespoten. Slechts een zwerfjongere vindt zichzelf verslaafd aan drugs (2%).

Hoewel ook veel jongeren uit de risicogroep ervaring hebben met roken, drinken en drugs ligt hun gebruik duidelijk lager dan bij de zwerfjongeren. Ze zijn ook op iets latere leeftijd begonnen met de verschillende middelen, gebruiken minder frequent en hebben ze minder verschillende soorten drugs gebruikt. Zo blowt de risicogroep minder vaak elke dag, en richten ze hun gebruik vooral op het weekend. Jongeren uit de

risicogroep hebben nog nooit crack, methadon, LSD en heroïne gebruikt, en hebben ook nooit drugs gespoten. Ook vinden ze minder vaak dat ze verslaafd zijn aan blowen (6% van de risicogroep ten opzichte van 21% van de zwerfjongeren), geen van de jongeren uit de risicogroep vindt zichzelf verslaafd aan alcohol en slechts een jongere vindt zichzelf verslaafd aan drugs. De genoemde verschillen zijn echter op het eerste gezicht. Statistisch gezien heeft de risicogroep alleen significant minder vaak in de afgelopen maand geblowd en vaker nooit ecstasy genomen.

Tabel 6.6 Tabaksgebruik

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
gebruik	n=95	n=63	n=32
ooit gebruik	91.6%	95.2%	84.4%
recent gebruik	85.3%	92.0%	-%
huidig gebruik	82.1%	87.2%	71.9%
startleeftijd	n=87	n=60	n=27
gemiddeld	12.8	12.5	13.8
mediaan	13.0	12.0	13.0

Tabel 6.7 Alcoholgebruik

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
gebruik	n=95	n=63	n=32
ooit gebruik	93.7%	96.8%	87.5%
recent gebruik	87.4%	92.0%	78.1%
huidig gebruik	80.0%	85.7%	68.8%
startleeftijd	n=89	n=61	n=28
gemiddeld	13.6	13.3	14.0
mediaan	14.0	14.0	14.5

Tabel 6.8 Frequentie alcoholgebruik (van huidige drinkers)

	totaal (n=76)	zwerfjongeren (n=54)	risicogroep (n=22)
dagelijks	7.9%	11.1%	-%
een paar keer per week	19.7%	18.5%	22.7%
alleen in het weekend	28.9%	27.8%	31.8%
af en toe; bij gelegenheden	43.4%	42.6%	45.5%

Tabel 6.9 Cannabisgebruik

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
gebruik	n=95	n=63	n=32
ooit gebruik	84.2%	90.5%	71.9%
recent gebruik	75.8%	84.2%	59.4%
huidig gebruik	70.5%	77.9%	56.3%
startleeftijd	n=80	n=57	n=23
gemiddeld	14.4	14.3	14.6
mediaan	14.0	14.0	15.0

Tabel 6.10 Frequentie cannabisgebruik (van huidige blowers)

	totaal (n=66)	zwerfjongeren (n=49)	risicogroep (n=17)
dagelijks	39.4%	44.9%	31.3%
een paar keer per week	31.8%	32.7%	25.0%
alleen in het weekend	9.1%	6.1%	37.5%
af en toe; bij gelegenheden	19.7%	16.3%	6.3%

Tabel 6.11 Ooitgebruik (illegale) middelen

	totaal (n=95)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
ecstasy	32.6%	38.1%	21.9%
paddo's	28.4%	34.9%	15.6%
cocaïne	25.5%	29.0%	18.7%
amfetamine	22.3%	25.8%	15.6%
crack	12.8%	19.4%	-%
ritalin	10.6%	11.3%	9.4%
LSD	6.4%	9.7%	-%
heroïne	5.3%	8.1%	-%
drugs spuiten	2.1%	3.2%	-%
methadon	1.1%	1.6%	-%

Tabel 6.12 Laatste keer gebruik illegale middelen door zwerfjongeren (n=63)

	nooit	langer dan 1 jaar geleden	langer dan 1 maand geleden	laatste maand	laatste 24 uur
ecstasy	61.9%	14.3%	15.9%	7.9%	-%
paddo's	65.1%	23.8%	7.9%	3.2%	-%
cocaïne	71.0%	11.3%	8.1%	9.7%	-%
amfetamine	74.2%	17.7%	6.5%	1.6%	-%
crack	80.6%	9.7%	3.2%	4.8%	1.6%
ritalin	88.7%	4.8%	1.6%	1.6%	3.2%
LSD	90.3%	8.1%	1.6%	-%	-%
heroïne	91.9%	6.5%	-%	-%	1.6%
drugs spuiten	96.8%	-%	1.6%	-%	1.6%
methadon	98.4%	-%	-%	-%	1.6%

VERGELIJKING MET LANDELIJK ONDERZOEK

De zwerfjongeren uit Flevoland hebben vaker warm gegeten. Ze zitten minder vaak in het ziekenfonds, maar zijn vaker in de afgelopen maand bij hun eigen huisarts geweest. Van beide groepen vindt het merendeel dat zij geen psychische problemen hebben, de Flevolandse jongeren hebben minder vaak contact gehad met psychiatrische hulpverlening. Ze zijn iets vaker wel eens in het ziekenhuis geweest, maar weer minder vaak in de afgelopen drie maanden. Het druggebruik van de twee groepen lijkt erg op elkaar, al zijn de jongeren uit Flevoland iets minder vaak huidig roker, zijn ze juist vaker huidige drinker en staan cocaïne en LSD lager op de ranglijst van middelen waar de jongeren ervaring mee hebben. Maar het blowgedrag van de twee groepen lijkt heel sterk op elkaar en het percentage dagelijkse drinkers is ook vrijwel gelijk.

7 PROBLEMEN

Wat beschouwen de jongeren zelf als hun belangrijkste problemen? En hoe verhoudt dit zich tot wat de deskundigen denken? Dat is het thema waarmee we dit hoofdstuk beginnen. Vervolgens bespreken we de contacten met politie en justitie en met de reclassering. Wederom maken we een vergelijking met eerder landelijk onderzoek onder zwerfjongeren. Ten slotte doen we een poging om in dit en eerdere hoofdstukken besproken problemen samen te vatten in een ‘probleemschaal’ en aan de hand hiervan na te gaan of er een groep jongeren is die er duidelijk uitspringt.

TOPVIJF VAN PROBLEMEN

Wanneer de zwerfjongeren gevraagd wordt naar de top vijf van hun problemen, staat werk duidelijk bovenaan. Dit wordt gevolgd door de financiële problematiek, problemen op of met school en huisvestingsproblematiek. Iets verder onderaan komen relationele problemen, onderdak bij opvangplaatsen, overleven (voedsel, kleding en zelfzorg) en problemen met politie en justitie. Onder de categorie ‘overig’ vallen in dit geval vooral problemen met eigen gedrag (agressie, woede-uitbarstingen) en het hebben van kinderen, maar ook zegt iemand bijvoorbeeld weinig vrienden te hebben.

Jongeren uit de risicogroep hebben het vaakst problemen met huisvesting, gevolgd door relationele problemen en financiële problematiek. Ook van belang zijn problemen op of met school, en problemen met justitie en politie. Onder ‘overig’ worden ook hier weer vooral problemen met eigen agressie genoemd, maar bijvoorbeeld ook het overlijden van een broer.

Ook de lokale deskundigen die we interviewden (zie hoofdstuk 2) denken dat financiële problemen, huisvesting en school en werk tot de belangrijkste problemen van zwerfjongeren behoren. Maar kennelijk achten de deskundigen drugsproblemen veel belangrijker dan de jongeren zelf. De deskundigen beschouwen dit zelfs als het allerbelangrijkste probleem van zwerfjongeren in Flevoland. Er zit dus wel enige wrijving tussen de probleembeleving van de jongeren zelf en het beeld dat de professionals van hen hebben.

Belangrijkste problemen van zwerfjongeren volgens lokale deskundigen

1. **Drugs**, vooral softdrugs en alcohol; soms vooral (ook) harddrugs. (Door 23 van de 28 genoemd in hun persoonlijke top vijf; 2 keer op # 1).
2. **Geld**, inkomen, financiën of schulden. (Door 19 van de 28 genoemd in hun persoonlijke top vijf; 6 keer op # 1).
3. **Dakloosheid**, woonruimte, slaapplek. (Door 16 van de 28 genoemd in hun persoonlijke top vijf; 11 keer op # 1).
4. **Sociaal netwerk** is beperkt, opgesloten in een klein kringetje. (Door 14 van de 28 genoemd in hun persoonlijke top vijf; bij niemand op # 1).
5. **Scholing, werk, dagbesteding**. (Door 14 van de 28 genoemd in hun persoonlijke top vijf; bij niemand op # 1).

Daarnaast worden vrij vaak genoemd: **problemen met ouders** (8 van de 28; 5 keer op # 1) en **psychische gezondheid**, negatief zelfbeeld, psychiatrische problemen (8 van de 28; 1 keer op # 1).

Tabel 7.1 Vijf meest belangrijke problemen

	totaal (n=94)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=31)
financiële problematiek	61.7%	65.1%	54.8%
werk	60.6%	69.8%	41.9%
huisvestingsproblematiek	51.1%	44.4%	64.5%
school	43.6%	46.0%	38.7%
relationele problematiek	40.4%	33.3%	54.8%
onderdak bij opvangplaatsen	27.7%	31.7%	19.4%
justitie / politie	23.4%	22.2%	25.8%
overleven / voedsel / kleding / zelfzorg	21.3%	28.6%	6.5%
vrije tijdsbesteding	18.1%	19.0%	16.1%
geen toekomstperspectief	18.1%	19.0%	16.1%
alcohol-/drugsverslaving, gokken	11.7%	14.3%	6.5%
algemene gezondheid	7.4%	6.3%	9.7%
alles; het leven (levensmoe)	5.3%	6.3%	3.2%
psychosociale problematiek	3.2%	4.8%	-%
(ex-)psychiatrische problematiek	3.2%	3.2%	3.2%
prostitutie activiteiten	1.1%	-%	3.2%
overig	21.3%	19.0%	25.8%

Het overgrote deel van de zwerfjongeren is wel eens gearresteerd. In doorsnee hebben deze jongeren vier keer op het politiebureau gezeten. In doorsnee zijn de jongeren voor het eerst gearresteerd op hun vijftiende jaar. De meest voorkomende reden voor die eerste arrestatie is diefstal, gevolgd door geweldpleging en overval plegen.¹¹ Ook vernieling en inbraak komen redelijk vaak voor. Een aantal jongeren noemt het niet betalen van een boete, drankgebruik of wapenhandel. Bijna eenderde van de zwerfjongeren is in 2004 voor het laatst gearresteerd. Ook de laatste keer zijn ze het vaakst gearresteerd voor diefstal, gevolgd door geweldpleging en op enige afstand het plegen van een overval. Er is meer variatie in het soort delicten, zo wordt ook genoemd: het vervalsen van busabonnement, drugshandel, transport van ecstasy maar ook kleinere overtredingen zoals op straat slapen en openbare dronkenschap.

Ruim een derde van de zwerfjongeren die wel eens gearresteerd zijn, heeft ook in de (jeugd)gevangenis gezeten, van alle zwerfjongeren is dit krap een derde (31.7%). Bijna 40% van de zwerfjongeren heeft wel eens contact gehad met reclassering, bijna een kwart had dit nog in de afgelopen drie maanden.

De jongeren uit de risicogroep zijn minder vaak gearresteerd dan de zwerfjongeren. Ze hebben ook iets minder vaak in de (jeugd)gevangenis gezeten, maar dat scheelt niet heel veel.

De helft van de jongeren uit de risicogroep is wel eens gearresteerd (in doorsnee drie keer). Ze waren in doorsnee 16 jaar toen ze voor het eerst gearresteerd werden. De eerste keer dat ze gearresteerd werden, was het vaakst naar aanleiding van diefstal, gevolgd door geweldpleging en vernieling. Ook worden brandstichting en drugsverkoop genoemd. De laatste keer dat ze gearresteerd werden, valt voor alle betreffende jongeren in het afgelopen jaar. Het gaat dan voornamelijk om geweldpleging, met diefstal en openbare dronkenschap op de tweede plaats.¹² Ook worden genoemd: bedreiging, verkoop van drugs, belediging van een ambtenaar, inbraak, het uitzitten van een oude straf en vernieling.

Van de gearresteerde risicjongeren heeft ruim een kwart wel eens in de (jeugd)gevangenis gezeten, van de hele onderzochte risicogroep is dit een op de tien (9.4%). Ook ruim een kwart van de jongeren uit de risicogroep heeft wel eens contact gehad met reclassering, waarvan de helft (ook) in de laatste drie maanden.

¹¹ Drie jongeren weigeren de vraag waarom ze de eerste keer zijn gearresteerd te beantwoorden.

¹² Eén jongere wil niet zeggen waarom hij de laatste keer gearresteerd was.

Tabel 7.2 Contacten met politie en justitie

	totaal	zwerfjonge- ren	risicogroep
ben je wel eens gearresteerd door de politie?	n=95	n=63	n=32
ja	73.7%	84.1%	53.1%
nee	26.3%	15.9%	46.9%
hoe vaak heb je op het politiebureau gezeten?	n=67	n=51	n=16
gemiddeld	7.6	6.9	9.5
mediaan	3.0	4.0	3.0
heb je wel eens in de (jeugd)gevangenis gezeten?	n=70	n=53	n=17
ja	35.7%	37.7%	29.4%
nee	64.3%	62.3%	70.6%

Tabel 7.3 Contacten met reclassering

	totaal (n=95)	zwerfjonge- ren (n=63)	risicogroep (n=32)
heb je wel eens contact gehad met reclassering?			
nee	64.2%	60.3%	71.9%
ja, niet in de laatste 3 maanden	15.8%	15.9%	15.6%
ja, in de laatste 3 maanden	20.0%	23.8%	12.5%

VERGELIJKING MET LANDELIJK ONDERZOEK

In de top vijf van problemen staat bij de zwerfjongeren uit Flevoland (het gebrek aan of problemen met) werk bovenaan, gevolgd door financiële problemen, school, huisvesting en relationele problematiek. De top vijf van de zwerfjongeren uit het nationale onderzoek lijkt hier sterk op, behalve dan dat (gebrek aan) huisvesting bij hen bovenaan staat en dat zij verslaving vaker in hun top vijf noemen. De Flevolandse zwerfjongeren zijn even vaak wel eens gearresteerd, maar die uit het landelijk onderzoek hebben vaker op het politiebureau gezeten.

PROBLEEMSCHAAL

Is het mogelijk om een onderscheid te maken tussen de 'probleemgevallen' en de jongeren met minder ernstige problemen? Om hier achter te komen, maakten we een probleemschaal, waarop elke jongere gescoord werd. Dat gebeurde aan de hand van de volgende gegevens:

- Heeft de jongere in de afgelopen maand nog buiten geslapen?

- Is het contact met beide ouders kwijtgeraakt?
- Is in de afgelopen drie maanden contact geweest met een psychiatrische instelling?
- Heeft de jongere een eigen huisarts?
- Drinkt en/of blowt de jongere dagelijks?
- Heeft de jongere wel eens crack of heroïne gebruikt?
- Heeft de jongere schulden groter dan 100 euro?
- Heeft de jongere ooit in de gevangenis gezeten?

Elk bevestigend antwoord levert een punt op. De minimale score is dus nul en de maximale score is zeven.¹³ Door middel van de score hebben we de totale groep geïnterviewde jongeren ingedeeld in twee groepen. Jongeren met een score van drie of hoger rekenen we tot de problematische groep. Jongeren met een score lager dan drie vallen in de minder problematische groep.¹⁴ De groep zwerfjongeren heeft een significant hogere score dan de groep risicojongeren. Slechts twee jongeren uit de risicogroep behoren tot de problematische groep (6%), terwijl bijna de helft van de zwerfjongeren tot de probleemgroep behoort (46%).

Tabel 7.4 In hoeverre voldoen de twee groepen aan de criteria

	Problematische groep	Minder problematische groep
schulden boven 100 euro	100.0%	78.6%
dagelijks drinken en/of blowen	69.0%	18.5%
ooit in gevangenis gezeten	67.9%	14.3%
geen eigen huisarts	61.3%	19.7%
buiten geslapen	58.1%	15.6%
geen contact ouders	41.9%	10.9%
ooit-gebruik crack en/of heroïne	32.2%	4.8%

De problematische groep is gemiddeld twee jaar ouder dan de andere groep. In de lijn hiervan ligt dan ook dat de problematische groep op latere leeftijd voor het laatst gearresteerd is. Opvallend is echter dat de problematische groep een jaar eerder met school gestopt is, juist omdat ze ouder zijn. Ook is de problematische groep vaker dan de andere jongeren eerst met school gestopt en pas daarna uit huis gegaan. We hebben te-

¹³ Oorspronkelijk hadden we nog een achtste criterium, namelijk in de afgelopen drie maanden contact met een psychiatrische instelling. Dit criterium leverde echter geen verschil op tussen beide groepen en is daarom buiten beschouwing gelaten.

¹⁴ De betrouwbaarheid van de schaal is voldoende ($\alpha = .57$).

vens gekeken naar andere gegevens over het verloop van de levens van de beide groepen jongeren, maar alleen in het voortijdig stoppen met school is er een duidelijk verschil.

Het lijkt er dus sterk op dat hoe langer de jongeren op school blijven, hoe kleiner de kans is dat ze later veel problemen krijgen. Eerder is al gebleken dat jongeren uit de risicogroep vaker nog op school zitten dan de zwerfjongeren. Voorkomen of uitstellen van vroegtijdig schoolverlaten lijkt dus te helpen bij het voorkómen dat jongeren (langdurig) gaan zwerven.

In het volgende hoofdstuk gaan we verder in op de volgorde van een aantal belangrijke gebeurtenissen in het leven van de zwerfjongeren.

8 VARIATIES IN ZWERVEN

Vroegtijdig stoppen met school, dat lijkt een hele belangrijke factor te zijn in hoe het thuisloze jongeren vergaat. Is er ook een kritische leeftijd? En zijn er bepaalde gedragingen die hier stevast aan vooraf gaan? Als dat zo is, dan zou met tijdig ingrijpen wellicht beter kunnen worden voorkomen dat jongeren gaan zwerven.

In de interviews met de jongeren hebben we van een aantal gedragingen en gebeurtenissen gevraagd op welke leeftijd deze zich voor het eerst voordeden, zoals het roken, het uit huis gaan en het zwerven. Van niet alle jongeren hebben we steeds de startleeftijd, aangezien ze bijvoorbeeld niet allemaal zijn gaan blowen of in een tehuis hebben gezeten. Als we van alle beschikbare startleeftijden de doorsnee nemen, dan ontstaat het volgende beeld.

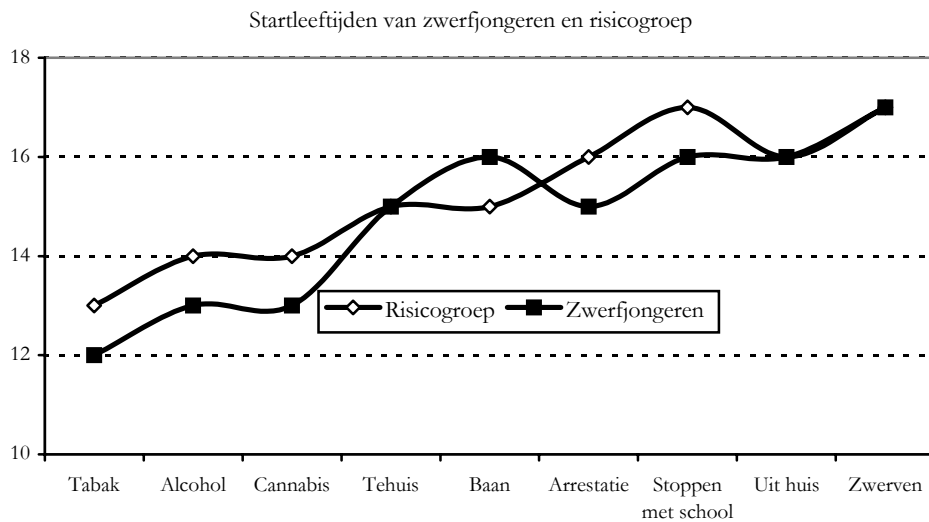
De zwerfjongeren beginnen op hun twaalfde met roken (let wel: alleen als zij ooit gerookt hebben), op hun veertiende met het drinken van alcohol en met blowen. Op hun vijftiende gaan ze naar het tehuis en worden ze voor het eerst gearresteerd. Op hun zestiende stoppen zij met school, gaan ze uit huis en krijgen ze hun eerste baan. Ten slotte gaan ze op hun zeventiende zwerven. Op het moment van het interview zijn ze in doorsnee negentien jaar en zwerven ze dus in doorsnee zo'n twee jaar.

De risicogroep begint in doorsnee een jaar later dan de zwerfjongeren met roken, maar op dezelfde leeftijd met drinken en blowen. Op hun vijftiende gaan ze naar het tehuis en krijgen zij hun eerste baan. Op hun zestiende gaan ze uit huis en worden ze voor het eerst gearresteerd. Ten slotte stoppen ze op hun zeventiende met school, gaan ze zwerven en dat is ook de leeftijd die ze op het moment van het interview hebben.

Opvallend is dat jongeren in beide groepen in doorsnee al vroeg beginnen met betaald werk (dat wil zeggen een echte baan, dus bijbaantjes, vakantiebaantjes e.d. niet meegeteld), al voordat zij definitief stoppen met school. Daar kunnen allerlei redenen voor zijn, maar het zegt waarschijnlijk ook iets over hun drang om bezig te zijn. Wellicht komt de school hen hierin te weinig tegemoet.

De risicogroep begint dus over het algemeen later, ook al zijn ze nu jonger. Opvallend is weer betaald werk, waar de jongeren uit de risicogroep vroeger mee beginnen dan de zwerfjongeren. Alle verschillen in startleeftijd zijn alleen op het blote oog. Statistisch

zijn ze niet significant. Dat komt omdat de startleeftijden niet ver uit elkaar liggen en omdat er, vooral bij de zwerfjongeren, achter de doorsnee startleeftijden soms een forse variatie schuilgaat. Zo loopt de leeftijd waarop de zwerfjongeren voor het eerst gearresteerd zijn uiteen van 11 tot 22 jaar.

Ook de individuele volgorde van de gebeurtenissen is heel gevarieerd. Zo is het overgrote deel van de jongeren gaan roken voordat zij gingen zwerven, maar zelfs op deze zo voor de hand liggende volgorde (gezien de leeftijd waarop veel probleemjongeren beginnen met roken) zijn uitzonderingen. Hetzelfde geldt voor de jongeren uit de risicogroep.

Er is dus wel een algemeen patroon in de ‘carrière’ van zwerfjongeren en die gaat over het geheel genomen wat eerder van start dan bij de risicogroep, maar tegelijkertijd zijn er allerlei individuele varianten. Om dit te illustreren schetsen we de verhalen van vijf jongeren. De namen zijn fictief.

Fred is nu 22 jaar en hij is een ‘klassiek geval’: ziet er niet gezond uit, is verslaafd en crimineel actief en heeft contact met allerlei vormen van hulpverlening. Hij ging vroeg uit huis en kwam in een tehuis terecht. Hij ging al vroeg niet meer regelmatig naar school, maar omdat hij in het tehuis ook onderwijs volgde is er geen duidelijke leeftijd is waarop hij voorgoed stopte met school. Maar Elvin (17 jaar), die al op zeer jonge leeftijd aan een zwerftocht door de familie begon, vaak spijbelde en op zijn veertiende jaar voor het eerst werd gearresteerd, heeft nooit in een tehuis gezeten en gaat sinds kort weer naar school.

Anne (20) is al op haar elfde uit huis gegaan, is op veel verschillende plaatsen opgevoed en heeft in maar liefst vijf tehuizen gezeten. Als haar belangrijkste probleem ziet zij dat zij haar twee kinderen kwijt is geraakt – die zitten in een pleeggezin. Met Kristina (20) lijkt er weinig aan de hand. Zij is pas kort geleden gestopt met school. Kristina zit zonder werk, heeft geen uitkering, maar heeft wel schulden en slaapt steeds ergens anders. Zij heeft helemaal geen contact met de hulpverlening. Debora (21) is op haar vijftiende gestopt met school, is verslaafd aan alcohol en heeft allerlei andere problemen. Debora slaapt vaak buiten. Ook zij weet de weg naar de hulpverlening moeilijk te vinden.

Tabel 8.1 Startleeftijden bij profielen

	Fred	Elvin	Anne	Kristina	Debora
tabak	12	-	13	14	12
alcohol	7	13	13	14	12
cannabis	13	16	14	14	12
tehuis	17	-	15	-	-
eerste baan	14	17	-	15	17
eerste arrestatie	14	13	20	-	15
stoppen met school	?	-	15	20	13
uit huis	12	2	11	19	16
zwerven	12	2	20	14	16
huidige leeftijd	22	17	20	20	21

Een klassiek geval

Het leven van Fred (22 jaar) wordt gedomineerd door psychische problemen, drank, drugs, criminaliteit en dakloosheid. Hij heeft niet eens lievelingsmuziek. Net als zijn ouders is hij geboren en getogen in Nederland. Tot z'n twaalfde woonde hij bij zijn ouders, die nog steeds met elkaar getrouwd zijn. Hij heeft in zo'n tien tehuizen gezeten. Hij heeft nog wel contact met beide ouders, maar dat verloopt niet zonder problemen.

Al vanaf een jaar of acht begon hij met alcohol en tegenwoordig drinkt dagelijks. Op z'n dertiende begon hij met blowen, maar de laatste tijd heeft hij dit niet meer gedaan. Hij spuit, heeft net nog heroïne en base coke (crack) gebruikt. Fred heeft contact met de ambulante verslavingszorg, zat eerder in de psychiatrische zorg en onlangs ook in een afkickcentrum. Ook heeft hij contact met het straathoekwerk - en is daar goed over te spreken, maar heeft niet het gevoel dat hij het alleen weer aan kan.

Fred ging al vroeg niet meer regelmatig naar school en heeft geen enkele opleiding afgemaakt. Hij heeft al heel wat baantjes gehad, maar zit nu zonder werk en uitkering.

Hij slaapt de laatste tijd vooral in pensions en bij de hulpverlening, maar ook wel eens buiten - en niet alleen in Flevoland. Fred leeft niet erg gezond en hij eet lang niet alle dagen warm. Hij vindt dat hij erg veel psychische problemen heeft en verslaafd is aan drugs. Hij zit in het ziekenfonds en slikt antidepressiva en methadon - vroeger ook ritalin.

Fred leeft vooral van diefstal en andere criminaliteit en geeft een paar honderd euro per week uit aan drugs. Hij heeft overal schulden, bij elkaar voor tienduizenden euro's, maar heeft daar geen regeling voor getroffen. Hij heeft al vaak op het politiebureau gezeten en ook in detentie. Voor Fred zijn het krijgen van een uitkering en hulp bij verslaving de belangrijkste behoeften. Hij wil dat er meer nacht- en dagopvang komt.

Zwerven binnen eigen kring

Elvin is 17 jaar geleden in Suriname geboren. Zijn ouders zijn gescheiden. Tot zijn tweede woonde hij bij zijn moeder in Suriname en sindsdien zwerft hij naar eigen zeggen in Nederland van adres naar adres. Hij is opgevoed door zijn moeder (die ook naar Nederland kwam), opa en oma, ooms en tantes en had ook een voogd. Hij heeft contact met zijn moeder, samen met een oom is zij voor hem het belangrijkste familielid.

Na de basisschool heeft hij geen enkele opleiding afgemaakt. Hij heeft een keer een baan gehad, maar dat duurde slechts twee weken. Hij doet mee aan activiteiten in een dagcentrum en is daar net begonnen met een leerwerkproject. Voor de rest heeft hij geen contact met de hulpverlening.

Elvin heeft het afgelopen jaar nooit buiten geslapen. Tot nu toe weet hij altijd wel ergens voor even een slaapplek te vinden, bij familie, vrienden of kennissen, zowel in Flevoland als in Amsterdam of een andere stad. Maar hij slaapt nooit bij een instelling. Hij heeft ook nooit in een tehuis of de gevangenis gezeten.

Elvin vindt dat hij helemaal geen psychische problemen heeft. Hij gebruikt geen medicijnen, rookt niet, drinkt alleen in het weekend, blowt een paar keer per week twee tot drie joints en heeft nog nooit andere drugs gebruikt. Elke dag eet hij warm en hij zit in het ziekenfonds. Hij heeft geen uitkering en leeft voornamelijk van geld dat hij van familie krijgt; hij heeft geen schulden. Hij heeft vijf keer op het politiebureau gezeten, onder andere voor winkeldiefstal en overlast door te harde muziek. Ook heeft hij wel eens contact gehad met de reclassering. Het belangrijkste probleem voor hem is de politie en justitie. Rap is zijn favoriete muziek en hij vindt dat er voor jongeren van zijn leeftijd meer activiteiten moeten komen in de buurt waar hij het meest vertoeft.

Thuisloos en al twee keer moeder

Anne (20) is sinds een maand thuisloos, maar ging al op haar elfde uit huis. Het is dan ook niet zo gek dat ze op veel verschillende plaatsen is opgevoed. Ze heeft in maar liefst vijf tehuizen gezeten, waar ze op haar vijftiende voor het eerst terecht kwam. Daarnaast heeft ze bij familie gezeten en is ze deels opgevoed door een voogd. Met haar moeder heeft ze geen contact meer en haar vader is overleden. Voor haar speelt haar tante de rol van belangrijkste familielid, waar ze ook een tijdje heeft gewoond. Ze heeft ondertussen zelf twee kinderen gekregen, die in een pleeggezin zitten. Een van haar belangrijkste problemen is dan ook het terugkrijgen van haar kinderen. Ze vindt van zichzelf dat ze ernstige psychische problemen heeft. Ze heeft in de afgelopen drie maanden contact gehad met psychiatrische zorg, reclassering en het ziekenhuis. Alleen met verslavingszorg heeft ze nog nooit te maken gehad. In Almere is ze in de afgelopen drie maanden bij een noodopvang geweest. Maar ze zegt in Almere geen belangrijkste hulpverlener te hebben. Toch heeft ze in het afgelopen jaar geen enkele keer buiten geslapen. Buiten Almere is ze bij maar liefst zes verschillende hulpverleningsinstanties geweest.

De afgelopen week heeft ze alle dagen warm gegeten. Ze heeft haar eigen huisarts, waar ze de afgelopen drie maanden nog is geweest. Dat is ook niet zo gek want ze gebruikt medicijnen, ze zit dan ook in het ziekenfonds. Op haar dertiende begon ze met roken en alcohol drinken, op haar veertiende gevolgd door blowen. Op dit moment rookt ze nog steeds, drinkt af en toe en blowt ook af en toe. Als ze blowt, rookt ze een joint per keer. Ze heeft nog nooit andere drugs gebruikt. Buiten een uitkering heeft ze geen enkele andere bron van inkomsten, maar wel een behoorlijke schuld bij postorderbedrijven, ouders of familie en bij justitie. Er is via het CWI een regeling getroffen om deze af te betalen en daar is Anne tevreden over. In de afgelopen vier maanden is ze voor het eerst gearresteerd voor mishandeling. Dit is ook de enige keer tot nu toe dat ze is gearresteerd. Voor deze zaak heeft ze in de gevangenis gezeten en op dit moment is ze voorwaardelijk op vrije voeten gesteld.

Anne is een Nederlands meisje, wat ook doorklinkt in haar voorkeur bij muziek: André Hazes en andere Hollandse muziek hoort ze het liefst. Op haar vijftiende is ze gestopt met school, zonder diploma op zak. Ze heeft nog nooit een baan gehad, en zou dan ook hulp willen krijgen bij het vinden van een baan en het krijgen van een opleiding. Ook zou ze meer hulp willen bij het vinden van vast onderdak. Ze vindt dat er meer woonplekken zouden moeten komen, met kortere wachttijden. Ze geeft tijdens het interview aan dat ze geen vertrouwen heeft in de hulpverlening. Zij wil haar kinderen terug!

Niets aan de hand?

Kristina (20) is een dochter van Oost-Europese ouders, maar zij woont haar hele leven al in Nederland. Ze is door beide ouders opgevoed en die zijn nog steeds bij elkaar. Haar moeder is voor haar het belangrijkste familielid. Ze heeft nooit in een tehuis gezeten. Ze zegt nu zes jaar te zwerven, maar pas een jaar geleden is ze echt uit huis gegaan. Nu heeft ze met allebei haar ouders nog persoonlijk contact. Ook met andere familieleden en niet-dakloze vrienden heeft ze in de afgelopen maand nog contact gehad.

Opvallend is dat ze weinig problemen lijkt te hebben, afgezien van de beperkte schulden die ze heeft. Ze vindt niet dat ze verslaafd is aan alcohol, blowen of andere drugs. Daar gebruikt ze ook niet veel van en het is meer dan een maand geleden dat ze haar laatste ecstasypil heeft geslikt. Andere drugs heeft ze nog nooit gebruikt. Ze is nog nooit gearresteerd.

Kristina is kort geleden gestopt met school, en haar hoogste opleiding is het VMBO. Als een van haar problemen noemt ze school. Op haar vijftiende kreeg ze haar eerste echte baan, waarna er nog twee volgden. Nu is het alweer drie maanden geleden dat ze voor het laatst werk had. Ze krijgt geld van haar vriend en van haar ouders, maar heeft geen uitkering en ziet haar financiën als problematisch. Haar inkomsten gaan grotendeels op aan levensonderhoud. Alleen het laatste beetje geeft ze uit aan genotsmiddelen. Ze heeft schulden bij de bank, bij de studiefinanciering, bij haar ouders of familie en bij vrienden. Hoewel haar schulden niet heel groot zijn, zou ze toch graag hulp willen hebben bij het afbetalen ervan. Ook op het vlak van werk en huisvesting zou ze wel iemand willen hebben die haar helpt.

Ze heeft veel verschillende slaappleatsen gehad, maar heeft het afgelopen jaar helemaal niet buiten geslapen. Ook heeft ze de afgelopen week alle dagen warm gegeten. Ze heeft nog nooit contact gehad met enige vorm van hulpverlening. Ze is de afgelopen maand nog wel bij haar eigen huisarts geweest, weet niet zeker of ze in het ziekenfonds zit, maar ze denkt van wel. Kristina heeft niet alleen in Almere geslapen, waar ze ingeschreven staat, maar ook in Amsterdam, Lelystad en Dronten.

Vaak buiten slapen

Debora (21) is het kind van een Nederlandse moeder en Surinaamse vader. Ze zwerft sinds vijf jaar. Al op jonge leeftijd is ze begonnen met roken, drinken en blowen en ze gebruikt aardig wat verschillende drugs. Ze heeft fikse schulden en contact met haar ouders is er niet meer. Toch heeft ze nooit in een tehuis gezeten. In het afgelopen jaar heeft ze maar liefst de helft van het jaar buiten geslapen. Op haar vijftiende is ze gestopt met school. Op haar zeventiende kreeg ze haar eerste baan. In dat jaar had ze bij elkaar drie verschillende banen. Op dit moment rookt ze en ze drinkt dagelijks alcohol. Ze vindt dan ook van zichzelf dat ze verslaafd is aan alcohol. Ze blowt elke dag zo'n drie joints maar vindt niet dat ze daar verslaafd aan is. In de afgelopen maand heeft ze cocaïne gesnoven, crack gebruikt en ecstasy geslikt, en het afgelopen jaar heeft ze ook nog LSD gebruikt. Ze vindt dat ze lichte psychische problemen heeft, maar heeft nog nooit contact gehad met psychiatrische zorg.

Ze is alleen door haar moeder opgevoed en ze heeft geen idee of haar vader nog leeft. Met geen van beide ouders heeft ze de afgelopen maand nog persoonlijk contact gehad, en ook andere familieleden heeft ze niet gezien. Haar broertje is van de familie het belangrijkste voor haar. Op haar zestiende is Debora uit huis gegaan, waarna ze is gaan zwerven. De afgelopen week heeft ze maar vier dagen warm gegeten. Ze heeft geen eigen huisarts, en zit niet in het ziekenfonds. Ze heeft fikse schulden, onder andere bij postorderbedrijven, vrienden en incasobureaus en er is geen regeling getroffen om het af te betalen. Ze verdient haar geld door het verkopen van drugs en ook via andere illegale activiteiten komt er geld binnen. Daarnaast krijgt ze geld van haar vriend. De helft van haar inkomen geeft ze uit aan tabak, alcohol en drugs. Ze heeft vaak op het politiebureau gezeten, maar heeft nog nooit in de gevangenis gezeten. Op haar veertiende is ze voor het eerst gearresteerd voor winkeldiefstal, en in de afgelopen vier maanden is ze nog gearresteerd. Weer voor winkeldiefstal, maar ook het bezit van drugs.

Behalve in Lelystad heeft ze de afgelopen maand ook in Amsterdam en Almere geslapen. Ze heeft geen idee of ze ingeschreven staat in het bevolkingsregister. Als belangrijkste problemen noemt ze financiën, onderdak bij opvangplaatsen, het overleven en dat ze geen toekomstperspectief heeft. Ze heeft ooit een keer gebeld met Enkeltje Zelfstandig (een project voor begeleid wonen van het Leger des Heils), maar verder heeft ze geen contact gehad met de lokale hulpverlening. Ook elders in het land heeft ze de afgelopen drie maanden geen contact gehad met de hulpverlening. Ze zou dan ook willen dat de hulp makkelijker te vinden is, dat er betere nachtopvang komt en dat de mensen die er werken vriendelijker zijn. Ze zou graag meer hulp willen krijgen bij het vinden van vast onderdak en een uitkering en ze zou een baan willen.

9 BEHOEFTE, HULP EN VERBETERINGEN

Waarom hebben de jongeren het meest behoefte? En zijn die behoeften hetzelfde als wat de lokale deskundigen denken dat de jongeren nodig hebben? Met deze vragen beginnen we dit hoofdstuk. Daarna gaan we na in hoeverre de geïnterviewde jongeren contact hebben met de hulpverlening. Vervolgens bespreken we wat zij van hun belangrijkste hulpverlener vinden. Aansluitend gaan we in op wat de jongeren verbeterd zouden willen in de hulpverlening.

BELANGRIJKSTE BEHOEFTE

Wanneer uit een vooraf vastgestelde lijst van thema's wordt gevraagd waar de zwerfjongeren het meest behoefte aan hebben, noemt bijna twee derde van hen het krijgen van een baan. Daarna noemen ze vaak een opleiding, een derde wil graag meer hulp bij het vinden van vast onderdak, en iets minder dan een derde zou graag een uitkering krijgen. Ook van belang is het regelen van schulden. Ten slotte zegt een op de acht zwerfjongeren graag betere nachtopvang te willen, en iets minder zou meer ruimte voor initiatieven van de zwerfjongeren zelf op prijs stellen.

De risicogroep heeft globaal hetzelfde rijtje behoeften, maar hecht meer belang aan het krijgen van hulp bij het vinden van vast onderdak en een stuk minder belang aan hulp bij het regelen van schulden. De risicogroep vindt het hebben van een vaste begeleider en vriendelijker personeel in de hulpverlening belangrijker dan de groep zwerfjongeren.

Er zijn ook zaken waar relatief weinig van de jongeren behoefte aan hebben. Dat geldt bijvoorbeeld voor hulp bij verslaving en bij problemen met politie en justitie. Ook een thema als betaalbare bagagekuisjes scoort bij zowel de zwerfjongeren als de risicogroep laag. Dit terwijl de jongeren toch vaak met hun hebben en houden in plastic tassen rond zeulen.

Hoe verhouden de behoeften van de zwerfjongeren zich tot wat de lokale deskundigen (in hun eigen woorden) denken dat zij nodig hebben? Er zijn duidelijke overeenkom-

sten – bij allebei scoren onderdak, inkomen en scholing en werk hoog. Maar opvallend is dat de zwerfjongeren zelf scholing en werk nog belangrijker lijken te vinden dan de professionals. Eerder hebben Noom en De Winter (2001) al gewezen op de kloof die er soms bestaat tussen zwerfjongeren en hulpverleners in wat zij beschouwen als belangrijke behoeften van zwerfjongeren.

Opvallend is ook dat de lokale deskundigen menen dat zwerfjongeren veel behoefte hebben aan een ander sociaal netwerk, terwijl dit voor de jongeren zelf kennelijk niet echt een belangrijk thema is. Het kan zijn dat de zwerfjongeren dit laatste probleem onderschatten, maar het kan ook zijn dat de professionals geen juist beeld hebben van het sociale netwerk van de jongeren. In het volgende hoofdstuk gaan we daar verder op in.

Belangrijkste behoeften van zwerfjongeren volgens lokale deskundigen.

1. **Dak** boven het hoofd, (vaste) woonruimte of begeleid wonen. (Door 22 van de 28 genoemd in hun persoonlijke Top Vijf; 18 keer op # 1).
2. **Inkomen** en (het aflossen van) schulden. (Door 14 van de 28 genoemd in hun persoonlijke Top Vijf; 3 keer op # 1).
3. **Scholing, werk, dagbesteding.** (Door 13 van de 28 genoemd in hun persoonlijke Top Vijf; bij niemand op # 1).
4. **Sociaal netwerk**, behoefte aan andere sociale contacten. (Door 10 van de 28 genoemd in hun persoonlijke Top Vijf; 2 keer op # 1).
5. **Structuur, regelmaat en (vaste) begeleiding.** (Door 8 van de 28 genoemd in hun persoonlijke Top Vijf; bij niemand op # 1).

Daarnaast worden vrij vaak genoemd: **persoonlijke aandacht en geborgenheid** (6 van de 28; 2 keer op # 1) en **eten** (6 van de 28; 1 keer op # 1).

Een vergelijking met de belangrijkste problemen (zie hoofdstuk 7) laat in grote lijnen dezelfde thema's zien. Maar kennelijk vinden de sleutelpersonen dat de hulpbehoefte van zwerfjongeren lang niet altijd (direct) te maken heeft met de aard van hun problemen. Opvallend is dat dakloosheid minder hoog scoort bij de aard van de problematiek dan bij de hulpbehoefte. Minstens zo opvallend is dat drugs (en alcohol) volgens de sleutelpersonen het op één na belangrijkste probleem zijn van zwerfjongeren, maar dat het niet scoort bij de hulpbehoefte (4 sleutelpersonen noemen drugs in de persoonlijke Top Vijf, waarvan slecht één spreekt van de behoefte om af te kicken). In plaats hiervan staat volgens de sleutelpersonen de behoefte aan structuur en regelmaat wel in de Top Vijf van behoeften van zwerfjongeren.

Tabel 9.1 Belangrijkste behoeften

	totaal (n=94)	zwerfjunge- ren (n=63)	risicogroep (n=31)
een baan	60.6%	60.3%	61.3%
een opleiding	43.6%	42.9%	45.2%
meer hulp bij het vinden van vast onderdak	38.3%	33.3%	48.4%
krijgen van een uitkering	27.7%	30.2%	22.6%
hulp bij het regelen van schulden	17.0%	22.2%	6.5%
betere nachtopvang	12.8%	12.7%	12.9%
vriendelijker personeel in de hulpverlening	9.6%	7.9%	12.9%
postadres	8.5%	7.9%	9.7%
meer ruimte voor initiatieven van zwerfjongeren zelf	8.5%	11.1%	3.2%
minder regels in de bestaande opvang	6.4%	6.3%	6.5%
vaste begeleider	6.4%	3.2%	12.9%
meer ruimte waar je drugs gebruiken kunt	5.3%	7.9%	-%
hulp bij problemen met politie / justitie	5.3%	4.8%	6.5%
betere dagopvang	4.3%	6.3%	-%
hulp bij verslaving	3.2%	3.2%	3.2%
minder afhankelijk van de hulpverlening	3.2%	1.6%	6.5%
meer contact met mensen die niet dakloos zijn	2.1%	1.6%	3.2%
betaalbare bagagekluisjes	1.1%	-%	3.2%

LOKALE JEUGDHULPVERLENING

We hebben de jongeren gevraagd met welke vormen van (jeugd)hulpverlening zij wel eens contact hebben gehad in de plaats waar zij geïnterviewd zijn. Dit noemen we de lokale hulpverlening.

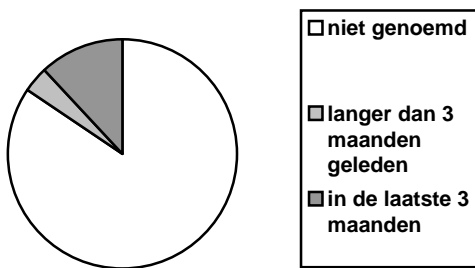
De zwerfjongeren hebben lokaal het vaakst wel eens contact gehad met de residentiële zorg, iets minder dan een derde is hier terechtgekomen. Meer dan een kwart van de zwerfjongeren heeft gebruik gemaakt van de plaatselijke ambulante zorg, bijna de helft hiervan met straathoekwerk en dagcentra. Het minst gebruik wordt er gemaakt van de inloopcentra en de nachtopvang.

Voor de risicogroep geldt dat er het vaakst contact is geweest met de ambulante zorg, gevolgd door de residentiële zorg. Vervolgens is er gebruik gemaakt van de inloopcentra, het straathoekwerk en de dagcentra. Het minst hebben zij gebruik gemaakt van de nachtopvang. De instellingen waarmee men contact heeft gehad komt enigszins overeen, behalve dan dat er meer zwerfjongeren gebruik hebben gemaakt van de residentiële hulp. De overige verschillen zijn heel klein.

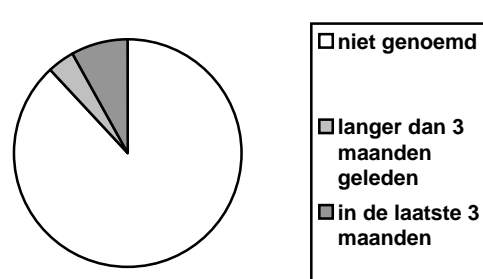
Het actuele contact (in de afgelopen drie maanden) was bij de zwerfjongeren het vaakst met de ambulante en residentiële zorg, hiermee is een op de zes in aanraking gekomen (18%). Iets minder zwerfjongeren hebben in de afgelopen drie maanden gebruik gemaakt van het straathoekwerk (12%) en dagcentra (11%). Het minst hebben zij gebruik gemaakt van inloopcentra (10%) en nachtopvang (8%).

De jongeren uit de risicogroep hebben in de afgelopen drie maanden het vaakst contact gehad met residentiële hulp (19%), gevolgd door inloopcentra (16%) en ambulante zorg (16%). Veel minder contact hadden zij met dagcentra (9%), straathoekwerk (8%) en nachtopvang (6%). Er zit weinig verschil in het actuele contact met de hulpverlening, behalve dat inloopcentra een stuk vaker worden bezocht door de jongeren uit de risicogroep.

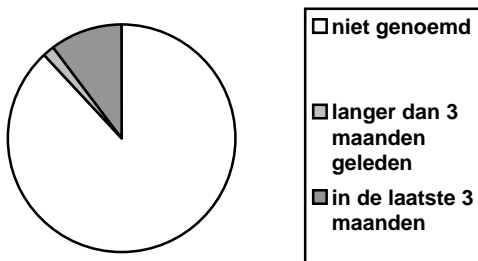
Straathoekwerk - zwerfjongeren

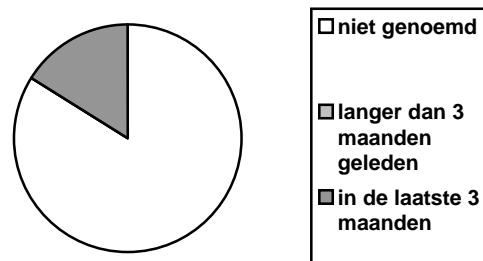
Straathoekwerk - risicogroep

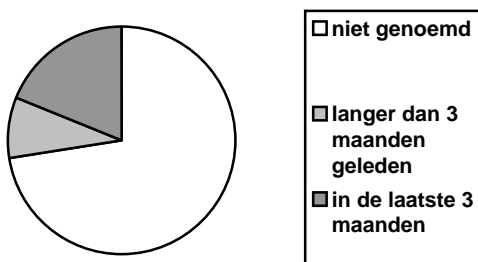
Inloopcentra - zwerfjongeren

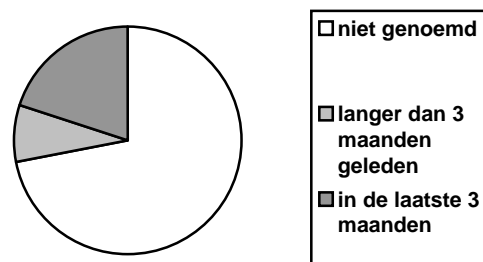
Inloopcentra - risicogroep

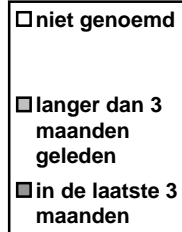
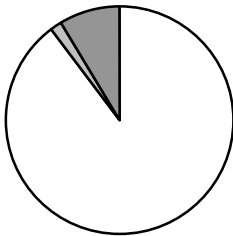
Ambulante zorg - zwerfjongeren

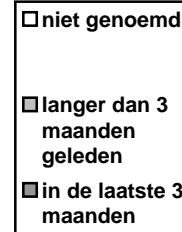
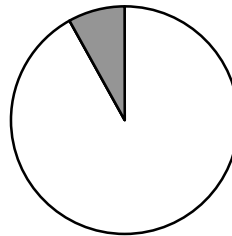
Ambulante zorg - risicogroep

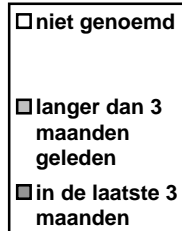
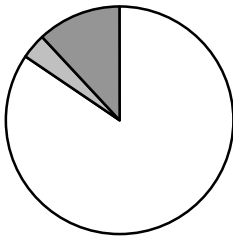
Nachtopvang - zwerfjongeren

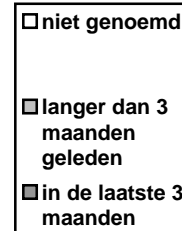
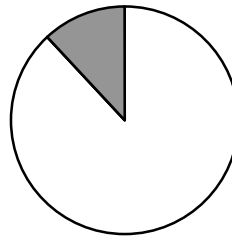
Nachtopvang - risicogroep

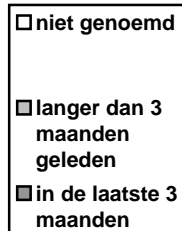
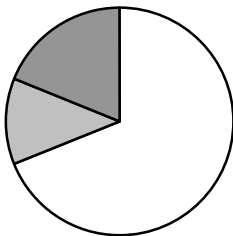
Dagcentra - zwerfjongeren

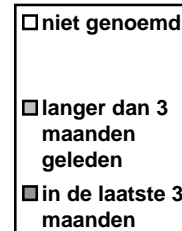
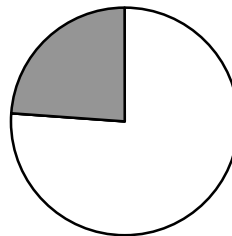
Dagcentra - risicogroep

Residentieel - zwerfjongeren

Residentieel - risicogroep

Tabel 9.2 Plaatselijke hulpverlening

	totaal (n=95)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
met welke hulpverlening voor zwerfjongeren heb je hier wel eens contact gehad?			
residentieel	28.9%	31.0%	24.0%
ambulante zorg	27.7%	27.6%	28.0%
straathoekwerk	14.5%	15.5%	12.0%
dagcentra	14.5%	15.5%	12.0%
inloopcentra	13.3%	12.1%	16.0%
nachtopvang	9.6%	10.3%	8.0%
in de afgelopen drie maanden contact gehad			
residentieel	17.9%	17.5%	18.8%
ambulante zorg	16.8%	17.5%	15.6%
straathoekwerk	10.8%	11.1%	8.0%
dagcentra	10.5%	11.1%	9.4%
inloopcentra	12.0%	9.5%	16.0%
nachtopvang	7.4%	7.9%	6.3%

JEUGDHULPVERLENING EN MOBILITEIT

Iets minder dan een op de drie zwerfjongeren heeft in de afgelopen drie maanden nog ergens anders dan in de gemeente waar ze geïnterviewd zijn, contact gehad met hulpverlening. Het merendeel van de zwerfjongeren is hiervoor in Amsterdam geweest, gevolgd door Lelystad, Almere en Apeldoorn. Verder werden Beekbergen, Rotterdam en Hilversum een keer genoemd. De meeste zwerfjongeren zijn in die andere gemeente bij een andere opvang dan nachtopvang geweest.

Een op de acht jongeren uit de risicogroep heeft in de afgelopen drie maanden in een andere gemeente contact gehad met de hulpverlening. Dat zijn er dus een stuk minder dan bij de zwerfjongeren. Zij deden dat in Arnhem, Rotterdam en Zeewolde. Ook bij deze jongeren ging het hoofdzakelijk om ander opvang dan nachtopvang.

Tabel 9.3 Hulpverlening andere gemeenten

	totaal (n=95)	zwerfjongeren (n=63)	risicogroep (n=32)
heb je de afgelopen 3 maanden ook ergens anders in Nederland contact gehad met de hulpverlening?			
ja	24.2%	30.2%	12.5%
nee	75.8%	69.8%	87.5%

OVERLAP VERSCHILLENDE VORMEN VAN HULPVERLENING

Tot nu toe hebben we de verschillende vormen van hulpverlening afzonderlijk besproken. Maken de jongeren ook gebruik van meerdere vormen van hulpverlening? Met andere woorden: is er overlap?¹⁵

Bij de lokale hulpverlening (in de plaats waar zij geïnterviewd zijn) kan een onderscheid gemaakt worden tussen hulp in de afgelopen drie maanden en (voor het laatst) langer geleden. Bij de hulpverlening elders is uitsluitend gevraagd naar contact in de afgelopen drie maanden.

Ruim een kwart van de zwerfjongeren heeft met geen enkele vorm van hulpverlening contact gehad (28%). Zij hebben nooit contact gehad met de lokale hulpverlening en ook nog nooit ergens anders in Nederland. De meeste andere zwerfjongeren hebben ooit maar met een vorm van lokale hulpverleningsinstantie contact gehad (42% van de totale groep), 21% met twee, 8% met drie en slechts 2% met vier. De grootste overlap bestaat tussen de ambulante en residentiële hulp. Op enige afstand volgt de overlap tussen inloopcentra en residentiële hulp. Er is geen overlap tussen straathoekwerk en de nachtopvang, tussen inloopcentra en nachtopvang en tussen nachtopvang en dagcentra.

Meer dan de helft van de zwerfjongeren die in de afgelopen drie maanden van lokale hulpverlening gebruik hebben gemaakt, hebben maar met een vorm contact gehad (57%). Een derde heeft van twee vormen gebruik gemaakt (33%) en een op de tien jongeren van drie vormen (10%). De meeste overlap bestaat er tussen straathoekwerk en inloopcentra, tussen inloopcentra en residentiële hulpverlening en tussen ambulante hulp en residentiële hulp. Tussen straathoekwerk en nachtopvang, inloopcentra en nachtopvang, nachtopvang en dagcentra en nachtopvang en residentiële hulp is in de afgelopen drie maanden bij deze jongeren geen overlap geweest.

Een klein deel van de zwerfjongeren heeft de afgelopen drie maanden geen contact gehad met de lokale hulpverlening, maar wel met hulpverlening elders in het land (6%). Omgekeerd komt vaker voor: 45% heeft wel contact gehad met de lokale hulpverlening maar niet met instellingen buiten de plaats waar ze geïnterviewd zijn.

Een groot deel van de risicogroep heeft nog nooit contact gehad met de lokale hulpverlening (40%). Een derde heeft maar met een vorm van lokale hulpverlening contact gehad (32%), een op de zes met twee en een op de acht met drie vormen. Er zijn geen vormen aan te wijzen waartussen een grote overlap bestaat, bij deze groep is die vrij

¹⁵ Hiermee bedoelen we niet dat er (per definitie) inhoudelijke overlap is in de contacten en dus dubbelop werk wordt gedaan. Overlap heeft hier slechts de betekenis dat een jongere in een bepaalde periode met meer dan een soort hulpverlening te maken heeft.

gevarieerd. Ook als we naar het actuele contact met de lokale hulpverlening kijken, ontstaat dit beeld.

Er zijn geen jongeren uit de risicogroep die de afgelopen drie maanden contact hadden met hulpverlening elders in het land maar niet in de plaats waar het interview afgenomen is. Een flink deel van de jongeren uit de risicogroep hadden wel contact met plaatselijke hulpverlening maar niet met hulpverleningsinstanties ergens anders (44%).

Jongeren die via de hulpverlening zijn gerekruteerd voor dit onderzoek, hebben met significant meer soorten lokale hulpverlening contact gehad, dit geldt voor zowel het contact in de afgelopen drie maanden als ooit in hun leven. In hoofdstuk 2 zagen we dat volgens de lokale deskundigen allochtone zwerfjongeren minder goed bereikt worden. Zien we dat ook terug in de interviews met de jongeren zelf? Inderdaad hebben relatief veel Marokkaanse en Surinaamse zwerfjongeren nog nooit contact gehad met hulpverlening (50% van de Marokkanen en 36% van de Surinamers), lokaal of in de laatste drie maanden ergens anders in Nederland. Vergeleken met de autochtone zwerfjongeren is dit erg veel; bij hen gaat het slechts om 11%.

Opvallend is ook dat een kwart (27%) van de zwerfjongeren die wel eens gearresteerd zijn nog nooit contact heeft gehad met de lokale hulpverlening of – in de afgelopen drie maanden – ergens anders. Bij de risicojongeren geldt dat 46% van de jongeren die ooit gearresteerd zijn geen contact heeft gehad met hulpverlening, plaatselijk of elders.

De overlap tussen verschillende vormen van hulpverlening lijkt iets groter in Almere dan in Lelystad, maar wanneer we dit toetsen op statistische significantie blijkt er geen verschil te bestaan. In overige steden lijkt de overlap tussen verschillende lokale hulpverleningsinstanties behoorlijk groot: vier van de vijf jongeren hebben de laatste drie maanden contact gehad met twee of drie verschillende vormen van hulpverlening, lokaal of elders.

BEOORDELING VAN DE BELANGRIJKSTE HULPVERLENER

Een aanzienlijk deel van de zwerfjongeren weet niemand te noemen wanneer ze gevraagd worden naar hun belangrijkste hulpverlener. Slechts 24 van de 63 zwerfjongeren kunnen wel hun belangrijkste hulpverlener noemen. Wanneer vervolgens aan deze 24 jongeren gevraagd wordt waar hun belangrijkste hulpverlener werkzaam is, noemt het grootste deel iemand uit de residentiële hulpverlening, samen met de ambulante zorg, gevolgd door inloopcentra. Sommige zwerfjongeren noemen een hulpverlener bij een

andere instelling (zoals ziekenhuis of reclassering) of iemand die niet aan een instelling verbonden is.

Over het algemeen blijken deze zwerfjongeren tevreden te zijn over hun belangrijkste hulpverlener. Opvallend is wel dat wanneer de jongeren met een belangrijkste hulpverlener gevraagd wordt of ze het weer alleen denken aan te kunnen, slechts een derde dit bevestigend beantwoordt. Het merendeel van de jongeren heeft nog niet het gevoel op eigen benen te kunnen staan. De zwerfjongeren zijn het meest te spreken over de hoeveelheid tijd die de hulpverlener voor ze beschikbaar heeft.

Slechts 13 van de 32 jongeren uit de risicogroep kunnen hun belangrijkste hulpverlener noemen. Wanneer gevraagd wordt waar deze hulpverlener werkt, is dat het vaakst bij inloopcentra en ambulante zorg, maar residentiële zorg komt ook voor. Ruim een op de vijf jongeren uit deze groep noemen andere instellingen, zoals reclassering en politie, maar ook geen enkele instelling.

Ook jongeren uit de risicogroep zijn over het algemeen tevreden over hun belangrijkste hulpverlener, zij het in wat mindere mate dan de zwerfjongeren. Vooral wanneer het hun tevredenheid over de ontvangen hulp betreft en het gesteund voelen door de hulpverlener, zijn ze wat minder tevreden. Ook zouden zij veel minder vaak dan de zwerfjongeren andere jongeren doorverwijzen naar de hulpverlener. Ze hebben wel vaker het gevoel dat ze het weer alleen aankunnen, maar dit kan natuurlijk heel goed te maken hebben met het feit dat ze nog maar kort dakloos zijn. Het zou kunnen dat de jongeren uit de risicogroep kritischer zijn, maar ook is het mogelijk dat ze in minder penibele situaties terecht zijn gekomen dan de zwerfjongeren en daardoor minder intensieve begeleiding gekregen hebben.

Tabel 9.4 Tevredenheid belangrijkste hulpverlener

	totaal (n=37)	zwerfjon- geren (n=24)	risicogroep (n=13)
is deze hulpverlener voldoende bereikbaar?			
ja	78.4%	79.2%	76.9%
een beetje	13.5%	12.5%	15.4%
nee	8.1%	8.3%	7.7%
heeft deze hulpverlener voldoende tijd voor je?			
ja	81.1%	91.7%	61.5%
een beetje	16.2%	4.2%	38.5%
nee	2.7%	4.2%	-%
kun je goed met deze hulpverlener opschieten?			
ja	83.8%	83.3%	84.6%
een beetje	16.2%	16.7%	15.4%
nee	-%	-%	-%
heb je vertrouwen in deze hulpverlener?			
ja	78.4%	75.0%	84.6%
een beetje	18.9%	20.8%	15.4%
nee	2.7%	4.2%	-%
vind je dat je door deze hulpverlener wordt geholpen?			
ja	78.4%	87.5%	61.5%
een beetje	16.2%	8.3%	30.8%
nee	5.4%	4.2%	7.7%
ben je tevreden over de hulp die je van deze hulpverlener hebt gekregen?			
ja	78.4%	87.5%	61.5%
een beetje	18.9%	8.3%	38.5%
nee	2.7%	4.2%	-%
voel je je gesteund door deze hulpverlener?			
ja	63.9%	73.9%	46.2%
een beetje	22.2%	17.4%	30.8%
nee	13.9%	8.7%	23.1%
heeft de hulpverlening van deze hulpverlener volgens jou resultaat gehad?			
ja	66.7%	69.6%	61.5%
een beetje	16.7%	17.4%	15.4%
nee	16.7%	13.0%	23.1%
heb je het gevoel dat je het weer alleen aan kunt?			
ja	40.5%	33.3%	53.8%
een beetje	18.9%	25.0%	7.7%
nee	40.5%	41.7%	38.5%
zou je andere jongeren met dezelfde problemen ook naar deze hulpverlener sturen?			
ja	83.3%	91.7%	66.7%
een beetje	5.6%	4.2%	8.3%
nee	11.1%	4.2%	25.0%

VERBETERINGEN

Als aan de zwerfjongeren gevraagd wordt wat zij het allerbelangrijkste vinden dat er verbeterd kan worden aan de hulpverlening, dan noemen zij spontaan het vaakst: meer slaappleaatsen. Ook wordt er vaak gezegd dat er meer dingen geregeld zouden moeten worden door de hulpverlening en dat de begeleiding beter moet, door bijvoorbeeld begeleiding te bieden op verschillende fronten. Daarna wordt hulp bij het vinden van een huis of vast verblijf vaak genoemd. Andere terugkomende thema's zijn meer individuele aandacht en kortere wachttijden. Minder vaak worden genoemd: het creëren van meer woontrajecten, het krijgen van meer financiële ondersteuning (bijvoorbeeld bij het betalen van de opleiding), het meer bekend maken van de mogelijkheden van de hulpverlening, het creëren van meer dagopvang en –activiteiten, en een multiculturele hulpverlening. Een aantal jongeren konden geen verbeteringen noemen en twee jongeren zeiden geen gebruik te kunnen of willen maken van de hulpverlening wegens criminele activiteiten.

Wanneer dezelfde vraag gesteld wordt aan de risicogroep, wordt hulp bij het vinden van een huis of vaste verblijfplaats het vaakst genoemd, gevolgd door meer dagopvang. Ook wordt betere begeleiding weer relatief vaak genoemd. Opvallend is dat meer slaappleaatsen door maar een jongere uit de risicogroep wordt genoemd. Dit wordt kennelijk niet als probleem of tekort ervaren door de risicogroep. De risicogroep noemt verder nog de volgende verbeteringen: kortere wachttijden, meer individuele aandacht, het meer bekend maken van de mogelijkheden van de hulpverlening, de hulpverleners moeten vriendelijker worden en er moet meer financiële ondersteuning komen. Twee jongeren vinden de hulp goed zoals hij is en twee jongeren kunnen geen verbeteringen noemen.

VERGELIJKING MET LANDELIJK ONDERZOEK

Wanneer gevraagd wordt naar de behoeften van de zwerfjongeren, dan blijken die bijna precies hetzelfde als bij de zwerfjongeren uit eerder landelijk onderzoek (Korf et al, 1999), behalve dan dat het afbetalen van schulden net iets belangrijker is voor de jongeren uit het nationale onderzoek, en bij de Flevolandse jongeren het krijgen van een uitkering.

De vormen hulpverlening waar de zwerfjongeren in Flevoland gebruik van maken, verschillen wel sterk van de landelijke groep. Terwijl bij de Flevolandse jongeren de top drie be-

staat uit residentiële opvang, gevolgd door ambulante hulpverlening en straathoekwerk en dagcentra op een gedeelte derde plaats, bestaat deze bij de jongeren uit het nationale onderzoek uit nachtopvang, inloopcentra en ten slotte straathoekwerk.

Ook hebben drie keer zoveel zwerfjongeren uit Flevoland in de afgelopen drie maanden contact gehad met niet-lokale hulpverlening dan de landelijke groep. De Flevolandse zwerfjongeren zijn dus kennelijk mobieler in hun zoektocht naar hulp. Of is het zo dat zij hiertoe genoodzaakt zijn bij tekort aan lokale hulp?

Opvallend genoeg geven beide groepen uit zichzelf aan dat zij bij de gewenste verbeteringen behoefte hebben aan meer slaappleatsen en meer communicatie en betere kwaliteit in de hulpverlening, ook al noemen meer Flevolandse zwerfjongeren de slaappleatsen en die uit het nationale onderzoek vaker verbetering van de kwaliteit van de hulpverlening.

10 FAMILIE EN VRIENDEN

Lokale deskundigen vinden een van de belangrijke behoeften van zwerfjongeren dat zij hun sociale netwerken veranderen en uitbreiden naar jongeren die niet thuisloos zijn. De jongeren zelf lijken hier veel minder behoefte aan te hebben, zo bleek in het vorige hoofdstuk. Hoe zit het nu met de sociale contacten van de onderzochte jongeren? Hebben zij nog contact met hun ouders en andere familieleden? En hebben zij ook vrienden en vriendinnen die wel een vast dak boven hun hoofd hebben?

CONTACT MET OUDERS EN ANDERE FAMILIELEDEN

Het overgrote deel van de zwerfjongeren heeft een moeder die nog in leven is - en waar ze de afgelopen maand ook nog persoonlijk contact mee hebben gehad. Anders ligt dit met de vaders, waarvan ook het grootste deel nog wel in leven is, maar waarmee de jongeren vaker niet dan wel persoonlijk contact mee hebben gehad in de afgelopen maand. Ruim tweederde van de jongeren heeft in de afgelopen maand (ook) nog persoonlijk contact gehad met een ander familielid.

Ook bij de risicogroep leven veruit de meeste ouders nog. De meeste van deze jongeren hebben de afgelopen maand nog persoonlijk contact met hun moeder gehad. Ze hebben wat vaker dan de zwerfjongeren contact gehad met hun moeder, en ook met hun vader. Maar van de risicogroep heeft toch ruim de helft de afgelopen maand geen persoonlijk contact gehad met hun vader. Bijna tachtig procent van de risicogroep heeft in de afgelopen maand (ook) nog contact gehad met een ander familielid.

BELANGRIJKSTE FAMILIELID

Gevraagd naar het belangrijkste familielid, antwoordt het grootste deel van de zwerfjongeren iemand anders dan moeder of vader. Hiermee bedoelen ze het vaakst hun broer, gevolgd door beide ouders, zus, neef, oma/opa en tante. Sommigen noemen hun eigen kind(eren). Er zijn ook enkele zwerfjongeren die geen enkel (ander) familielid belangrijk vinden. Als zij wel een van hun ouders noemen, is het vrijwel altijd de moeder. Voor de risicogroep geldt vrijwel hetzelfde verhaal.

Tabel 10.1 Contact met familie

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
leeft je moeder nog?	n=95	n=63	n=32
ja	96.8%	96.8%	96.9%
nee	3.2%	3.2%	3.1%
heb je in de afgelopen 30 dagen persoonlijk contact met haar gehad?	n=91	n=60	n=31
ja	72.5%	70.0%	77.4%
nee	27.5%	30.0%	22.6%
leeft je vader nog?	n=92	n=61	n=31
ja	89.1%	91.8%	83.9%
nee	10.9%	8.2%	16.1%
heb je in de afgelopen 30 dagen persoonlijk contact met hem gehad?	n=83	n=57	n=26
ja	42.2%	40.4%	46.2%
nee	57.8%	59.6%	53.8%
heb je in de afgelopen 30 dagen persoonlijk contact gehad met ander familielid?	n=95	n=63	n=32
ja	73.7%	71.4%	78.1%
nee	26.3%	28.6%	21.9%
wie is voor jou het belangrijkste familielid?	n=95	n=63	n=32
moeder	37.9%	38.1%	37.5%
vader	2.1%	1.5%	3.1%
geen enkel familielid	5.3%	6.3%	3.1%
ander familielid	54.7%	54.0%	56.3%

Tabel 10.2 Contact met vrienden

	totaal	zwerfjongeren	risicogroep
heb je de laatste 30 dagen persoonlijk contact gehad met vrienden die niet dakloos zijn?	n=95	n=63	n=32
ja	93.7%	93.7%	93.8%
nee	6.3%	6.3%	6.3%

VRIENDEN EN VRIENDINNEN

Het overgrote deel van de zwerfjongeren heeft in de afgelopen maand nog persoonlijk contact gehad met vrienden die niet dakloos zijn. Hetzelfde geldt voor jongeren uit de risicogroep. Het is dus niet zo dat de jongeren in een gesloten kring van alleen maar jongeren zonder vast dak boven hun hoofd leven. Er zijn wel enkele uitzonderingen en bovendien hebben we niet onderzocht hoe vaak er contact is met niet-thuisloze vrienden en vriendinnen en hoe belangrijk die voor hen zijn.

VERGELIJKING MET LANDELIJK ONDERZOEK

De zwerfjongeren in Flevoland hebben, vergeleken met die uit het landelijk onderzoek van 1999, vaker nog persoonlijk contact met hun moeder. Dit geldt echter niet voor het contact met hun vader – daar hebben de Flevolandse zwerfjongeren wat minder vaak persoonlijk contact mee dan landelijk. De Flevolandse jongeren hebben wel weer een stuk vaker contact met andere familieleden. Ook hebben de zwerfjongeren in Flevoland in de afgelopen maand vaker nog contact gehad met vrienden die niet dakloos zijn.

11 TWEE GROEPEN JONGEREN

In voorgaande hoofdstukken hebben we per thema steeds al de overeenkomsten en verschillen tussen de twee groepen onderzochte jongeren besproken, te weten de ‘echte’ zwerfjongeren (die minstens drie maanden thuisloos zijn en in de afgelopen drie maanden op minimaal drie verschillende adressen hebben geslapen) en de risicogroep (tussen de een en drie maanden thuisloos). Deze tweede groep is in het onderzoek meegenomen omdat bij deze jongeren wellicht via een meer preventieve aanpak kan worden voorkomen dat zij ‘echte’ zwerfjongeren worden.

Van de 95 onderzochte jongeren behoort eenderde tot de risicogroep (32) en tweederde tot de zwerfjongeren (63). Dat zijn voor een onderzoek naar deze groepen in Flevoland behoorlijke aantallen. Maar voor statistische analyse zijn de aantallen aan de lage kant, waardoor we bij onderlinge vergelijking van beide groepen rekening moeten houden met flinke marges. Het gevolg hiervan is dat wat op het oog verschillend lijkt, bij statistische toetsing toch niet altijd verschillend is.

GESLACHT, ETNICITEIT EN WOONPLAATS

In beide groepen zijn de jongens in de meerderheid, maar er zijn bij de zwerfjongeren (waarschijnlijk) nog iets minder meisjes dan in de risicogroep.

Vergeleken met de etnische samenstelling van de bevolking in Flevoland zijn in beide groepen allochtonen oververtegenwoordigd. Van de onderzochte zwerfjongeren is ruim de helft autochtoon; bij de allochtonen gaat het vooral om Surinamers en Marokkanen. De risicogroep is nog iets vaker allochtoon.

Ongeveer driekwart van de zwerfjongeren is ingeschreven in een gemeente van de provincie Flevoland. De rest is ergens anders ingeschreven, nergens in Nederland ingeschreven of weet het niet. Jongeren uit de risicogroep zijn wat vaker ingeschreven in Flevoland.

LEEFTIJD

De jongeren uit de risicogroep zijn in doorsnee twee jaar jonger dan de zwerfjongeren. Verreweg de meeste jongeren in beide groepen hebben wel eens gerookt en alcohol

gedronken; ook hebben er veel al wel eens geblowd. In doorsnee begonnen de zwerfjongeren hier een jaar eerder mee dan de risicogroep. De zwerfjongeren begonnen met roken toen zij 12 jaar waren, met alcohol op 13-jarige leeftijd en op hun 14^e met cannabis.

Voor zover de jongeren in een tehuis gezeten hebben, was dat in beide groepen voor het eerst toen zij in doorsnee 15 jaar waren. Beide groepen waren in doorsnee 16 jaar toen zij uit huis gingen. Dit betekent dat de zwerfjongeren in doorsnee drie jaar en de jongeren van de risicogroep een jaar uit huis zijn.

De meerderheid van de onderzochte jongeren gaat niet meer naar school. De zwerfjongeren die gestopt zijn gaan sinds hun 16^e jaar niet meer naar school, de risicogroep stopte op 17-jarige leeftijd. Ongeveer de helft van beide groepen jongeren heeft al wel eens een betaalde baan gehad (vakantiebaantjes en dergelijke niet meegerekend). Bij de risicogroep was dit voor het eerst op 15-jarige leeftijd, de zwerfjongeren begonnen een jaar later.

Kortom, de zwerfjongeren beginnen nog vroeger met drinken, roken en blowen en gaan ook eerder van school dan de risicogroep. Toch gaan de zwerfjongeren niet eerder van huis en beginnen zij ook niet vroeger met betaald werk.

GEZINSACHTERGROND EN TEHUIZEN

Van beide groepen jongeren heeft ongeveer 60% gescheiden ouders en is ook rond de 60% (grotendeels) door beide ouders opgevoed. In het huidige contact met ouders en familie zijn er nauwelijks of geen verschillen tussen beide groepen jongeren. Rond de 70% heeft de laatste maand persoonlijk contact gehad met moeder, rond de 40% met vader en rond de 70% met andere familieleden (zoals broers, zusjes, grootouders, ooms en tantes). Opvallend is dat voor ruim de helft van de jongeren in beide groepen moeder noch vader het belangrijkste familielid is.

Jongeren uit de risicogroep worden significant minder vaak door alleen hun moeder opgevoed. De meerderheid van de jongeren heeft geen tehuisverleden, maar de zwerfjongeren hebben met een op de drie dubbel zo vaak wel eens in een tehuis gezeten dan de risicogroep.

OPLEIDING, WERK EN FINANCIËN

Beide groepen jongeren zijn laag opgeleid; een ruime meerderheid heeft alleen het basisonderwijs of het VMBO afgemaakt. Van de zwerfjongeren gaat slechts een op de vijf nog (of weer) naar school, bij de risicogroep zijn het er iets meer.

Van de zwerfjongeren heeft ruim de helft wel eens een betaalde baan gehad (vakantiebaantjes e.d. niet meegerekend) en zij wisselden vrij vaak van werkgever. Momenteel heeft slechts een op de tien een betaalde baan - even weinig hebben een uitkering. Gezien hun jongere leeftijd is het niet verrassend dat wat minder jongeren uit de risicogroep wel eens een betaalde baan hebben gehad. Ook van hen heeft slechts een klein deel een betaalde baan of een uitkering.

Logischerwijs hebben de meeste onderzochte jongeren ook geen inkomsten uit werk of via een uitkering. Zij leven voornamelijk van wat zij krijgen van ouders, familie en vrienden en/of criminaliteit, zoals diefstal, inbraak en drugshandel. Er zijn hierbij geen wezenlijke verschillen tussen beide groepen jongeren.

Ruim de helft van de zwerfjongeren heeft schulden, in doorsnee zo'n 2000 euro. Ook veel jongeren uit de risicogroep hebben schulden, maar toch wat minder vaak en significant minder groot. Beide groepen hebben vooral schulden bij telefoonbedrijven, postorderbedrijven, winkels waar zij op afbetaling hebben gekocht en bij familie, vrienden en kennissen. De zwerfjongeren hebben vaker dan de risicogroep (ook) schulden bij de bank of giro. In de meeste gevallen is er (nog) geen schuldenregeling getroffen.

ONDERDAK

Beide groepen jongeren overnachten vooral bij familie, vrienden en kennissen. Daarnaast maken zij ook wel gebruik van nachtopvang en van residentiële instellingen. Maar dit alles neemt niet weg dat rond de 70% van de zwerfjongeren in het afgelopen jaar wel eens buiten geslapen heeft en ongeveer een op de drie ook nog in de afgelopen maand. Sommigen slapen zelfs vaak buiten. Ook jongeren uit de risicogroep slapen buiten, maar significant minder vaak dan de zwerfjongeren.

Van beide groepen heeft ongeveer 30% de afgelopen drie maanden ook in andere gemeenten overnacht dan waar ze werden geïnterviewd.

GEZONDHEID

Hoewel niet alle jongeren uit de risicogroep in het ziekenfonds zitten, is dit toch significant vaker dan bij de zwerfjongeren, waarvan slechts de helft tegen ziekenkosten verzekerd is. Eveneens slechts de helft van de zwerfjongeren heeft een eigen huisarts, bevestigend (en significant) minder dan de risicogroep. Eén op de drie jongeren heeft wel eens te maken gehad met de psychiatrische zorg; bij de risicogroep is dat wat minder.

De meeste zwerfjongeren roken en drinken alcohol, terwijl driekwart tegenwoordig blowt. Ook hebben ze vrij vaak ervaring met harddrugs, maar de meerderheid heeft dit niet in de laatste maand gebruikt. Bij het huidige gebruik van harddrugs scoren cocaïne en crack het hoogst, gevolgd door ecstasy. De risicogroep rookt minder en lijkt ook wat minder te drinken en te blowen (maar dit verschilt niet significant). Ook lijken ze minder ervaring te hebben met harddrugs dan de zwerfjongeren – en voor ecstasy is dit ook significant minder. Maar vooral blowen en experimenteren met harddrugs doen ze toch beduidend meer dan hun leeftijdsgenoten. Zowel de zwerfjongeren als de jongeren uit de risicogroep hebben weinig contact met de verslavingszorg.

POLITIE EN JUSTITIE

De meerderheid van de zwerfjongeren en de helft van de risicogroep is wel eens gearresteerd. De betreffende zwerfjongeren hebben in doorsnee vier keer op het politiebureau gezeten. Eén op de drie zwerfjongeren is wel eens gedetineerd geweest, rond de 40% van de zwerfjongeren heeft wel eens contact gehad met de reclassering, inclusief een kwart in de afgelopen drie maanden. Voor de risicogroep liggen deze cijfers iets lager; deze jongeren zijn significant minder ooit gearresteerd geweest.

BELANGRIJKSTE PROBLEMEN EN BEHOEFTE

Naar eigen zeggen ziet de Top Vijf van belangrijkste problemen er bij de zwerfjongeren als volgt uit: (1) werk, (2) financiën, (3) scholing, (4) huisvesting en (5) onderdak bij opvanginstellingen. Voor de risicogroep gelden deels dezelfde thema's, maar niet allemaal en ook niet in dezelfde volgorde (1) huisvesting, (2) financiën, (3) relationele problemen, (4) werk en (5) politie/justitie. Significant minder jongeren uit de risicogroep vinden dat werk bij hun vijf belangrijkste problemen hoort, hetzelfde geldt voor problemen met overleven (voedsel, kleding, zelfzorg e.d.). Jongeren uit de risicogroep vinden echter relationele problemen vaker bij hun Top Vijf horen.

Ook bij de Top Vijf van belangrijkste behoeften zijn er verschillen, maar hier lijken de beide groepen toch wat meer op elkaar. Bij de zwerfjongeren is de volgorde: (1) baan, (2) opleiding, (3) meer hulp bij het vinden van onderdak, (4) uitkering en (5) regelen van schulden. En bij de risicogroep: (1) baan, (2) meer hulp bij het vinden van vast huisvesting (3) opleiding, (4) uitkering en (5) betere nachtopvang.

Samengevat gaat het dus bij zowel de problemen als de behoeften voor beide groepen jongeren zelf vooral om scholing, werk en onderdak.

12 SCHATTINGEN

In dit hoofdstuk maken we schattingen van het aantal zwerfjongeren in Flevoland. Dat gebeurt op grond van schattingen door lokale deskundigen, in combinatie met gegevens uit de interviews met zwerfjongeren en jongeren uit de risicogroep. Hierbij gaat het om een *momentschatting*, dat wil zeggen een schatting van de aantallen ten tijde van het onderzoek (voorjaar 2004) in Flevoland. Ook gaan we na of het aantal zwerfjongeren de afgelopen jaren is gestegen, gedaald, of stabiel gebleven. Verder kijken we naar de eventuele overlap tussen gemeenten, dat wil zeggen naar de mate waarin de jongeren tegelijkertijd of binnen kort tijdsbestek in meer dan een gemeente vertoeven. Aan het eind vatten we de bevindingen samen en trekken hieruit conclusies in de vorm van de meest waarschijnlijke aantallen zwerfjongeren en jongeren in de risicogroep.

PROBLEMEN VAN SCHATTINGEN

Wie een schatting wil maken van het aantal zwerfjongeren loopt tegen een aantal problemen op. Ten eerste is er het definitieprobleem: wat verstaan we onder zwerven en wie rekenen we tot de jongeren? Dit probleem hebben we opgelost door te kiezen voor de officiële definitie van thuisloze jongeren tot 23 jaar, die gedurende drie maanden geen vaste verblijfplaats hadden en in deze periode op minimaal drie verschillende plaatsen sliepen. Deze groep noemen we de zwerfjongeren. Daarnaast hebben we de risicogroep onderzocht van jongeren die tussen de een en drie maanden thuisloos zijn (zie hoofdstuk 1).

Een tweede probleem is: over welke periode gaat de schatting. Willen we weten hoeveel zwerfjongeren Flevoland per jaar heeft of gaat het om het aantal zwerfjongeren op een bepaald moment? Een schatting van het aantal zwerfjongeren op *jaarbasis* geeft een beter beeld van hoeveel verschillende jongeren op straat komen te staan. Maar met een *momentschatting* kunnen we beter de actuele behoefte aan opvang vaststellen. Thuis- en dakloosheid is immers vaak tijdelijke van aard.

Ten derde is er een methodologisch probleem. Met welke methode kan de beste schatting gemaakt worden en is die methode ook praktisch uitvoerbaar? Het moge duidelijk zijn dat allerlei methoden die normaliter worden toegepast om de omvang van een bepaalde groep of het vóórkomen van een bepaald gedrag te onderzoeken niet zomaar of

zelfs helemaal niet gebruikt kunnen worden als het gaat om zwerfjongeren. Het is niet mogelijk om een representatieve steekproef te trekken uit de bevolking. Een cruciaal kenmerk van zwerfjongeren is immers dat zij geen vast adres hebben. Als zij officieel nog bij hun ouders zouden wonen, worden zij daar niet aangetroffen. Zwerfjongeren vormen een ‘verborgen populatie’. Voor het schatten van de omvang van zulke populaties zijn verschillende methoden ontwikkeld en ook in de praktijk toegepast. Een goed voorbeeld van het schatten van verborgen populaties, zijn drugsverslaafden. In Nederland worden veel drugsverslaafden op de een of andere manier behandeld en die behandeling wordt geregistreerd. Daarnaast komen veel drugsverslaafden op het politiebureau en ook hier worden zij geregistreerd. Door gegevens uit beide registraties met elkaar te combineren kan met behulp van de *capture-recapture methode* een schatting worden gemaakt van het totaal aantal verslaafden in een bepaald gebied – bijvoorbeeld een stad of een land.¹⁶ Deze methode wordt onder andere gebruikt bij het schatten van het aantal drugsverslaafden per jaar in Amsterdam (Buster, 2003). Omdat er geen eenduidige registraties van zwerfjongeren in Flevoland bestaan, kan deze schattingsmethode hier niet worden toegepast.

Een tweede alternatief is de *nominatietechniek*. Hierbij wordt een steekproef van de populatie die men wil schatten, gevraagd naar contacten met instellingen in een bepaalde periode. Als uit deze steekproef blijkt dat bijvoorbeeld 10% in de betreffende periode contact heeft gehad met een bepaalde instelling en die instelling registreerde in diezelfde periode 100 personen uit die populatie, dan levert dit een schatting op van een totale populatie van 1.000 personen. Ook is de nominatietechniek met succes toegepast om schattingen te maken van het aantal drugsverslaafden in onder andere Amsterdam (Korf, 1995). Om deze methode te laten slagen, moeten de instellingen waarnaar gevraagd wordt er wel een eenduidige registratie op na houden. Zoals gezegd is dit in Flevoland niet het geval, overigens net als meestal in de rest van het land.¹⁷

Tenslotte is er de methode van de *expertschattingen*. Hierbij wordt informatie over het aantal thuislozen direct verkregen via lokale deskundigen. Deze methode is eerder in

¹⁶ Voorwaarde voor toepassing van de capture-recapture methode is dat het om van elkaar onafhankelijke registraties gaat. Dat betekent dat iemand die bij de ene instelling geregistreerd wordt 'bij toeval' tegelijkertijd ook bij een andere instelling geregistreerd kan worden. We kunnen de methode dus in het geval van drugsverslaafden niet toepassen op bijvoorbeeld de combinatie van detentie en afkickcentrum, want daar kan iemand niet tegelijkertijd vertoeven.

¹⁷ Een variant van de nominatietechniek is om respondenten die worden bereikt met de sneeuwbal methode te vragen naar hun contacten met ‘soortgenoten’. Met behulp van wiskundige formules (de *Frank-Snijders methode*) wordt op basis van de genoemde contacten vervolgens een schatting van de totale populatie gemaakt. In Maastricht is dit gebeurd met probleemjongeren (Jansen en Spreen, 1998). Omdat we in Flevoland niet slechts een gemeente hebben onderzocht, maar de hele provincie, was deze methode praktisch niet haalbaar.

Nederland toegepast om een schatting te maken van het aantal thuislozen (Van der Zwet e.a., 1990) en van het aantal zwerfjongeren in het hele land (Korf e.a., 1999).

EERDERE SCHATTINGEN: LANDELIJK EN FLEVOLAND

In 1990 maakten De Bie en Dortmans (1990) schattingen van het aantal zwerfjongeren in Nederland. Zij hanteerden hierbij grotendeels de officiële definitie die we ook in ons eigen onderzoek gebruiken (zie hoofdstuk 1). Maar bij hen liep de leeftijd tot 25 jaar in plaats van tot 23 jaar. Gecorrigeerd voor de groep tot 23 jaar resulteerde dit op grond van expertschattingen in zes steden geëxtrapoleerd in een landelijke schatting van 5.700 zwerfjongeren in 1990 op jaarbasis. Daarnaast maakten zij een schatting op basis van de zogeheten PLOTT-methode; deze resulteerde na extrapolatie vanuit cijfers van twee gemeenten (Rotterdam en Heerlen) in een landelijke schatting van 4.400 zwerfjongeren in 1990 op een bepaald moment.¹⁸

Vijf jaar later maakte het onderzoeksbureau van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (SGBO) een landelijke schatting van het aantal zwerfjongeren (tot 23 jaar) op grond van schattingen van lokale deskundigen in 79 gemeenten. Dit resulteerde in een momentschatting van 4.300 zwerfjongeren in Nederland in 1995 (SGBO, 1995).

In 1999 kwamen Korf e.a. (1999) aan de hand van interviews met lokale deskundigen in een steekproef van 16 gemeenten na extrapolatie op een momentschatting van 3.500 zwerfjongeren in Nederland in 1999, met een ondergrens van ongeveer 2.700 en een bovengrens van circa 4.500. De meest recente landelijke schatting in van de Algemene Rekenkamer (2003) en die leverde ongeveer 3.200 zwerfjongeren op.

De zojuist genoemde onderzoeken laten allemaal zien dat zwerfjongeren niet in gelijke mate gespreid over het land werden aangetroffen. Er is met name een duidelijke concentratie in de Randstad, vooral in de grote steden. Verhoudingsgewijs zijn er weinig zwerfjongeren in de kleinere gemeenten. Uitgaand van de momentschatting van het SGBO verbleef in 1995 ongeveer eenderde van alle zwerfjongeren in Nederland in de vier grote steden; hier woonde toen ongeveer 13% van de totale Nederlandse bevolking. Minder dan een kwart van alle zwerfjongeren in Nederland verbleef in gemeenten met minder dan 50.000 inwoners; hier woonde ruim de helft (55%) van de totale Nederlandse bevolking. Volgens de studie van Korf e.a. (1999) waren er in gemeenten

¹⁸ Deze methode is ontwikkeld door Heyendahl e.a. (1989), waarbij het aantal thuislozen wordt geschat met behulp van cijfers over alleenstaanden zonder werk, die tevens voldoen aan bepaalde risicofactoren (met name psychiatrische stoornissen, excessief alcoholgebruik en/of drugsverslaving).

met meer dan 200.000 inwoners ongeveer acht keer zoveel zwerfjongeren per 100.000 inwoners dan in de gemeenten met minder dan 50.000 inwoners.

In hoofdstuk 1 zijn we al ingegaan op eerdere schattingen van het aantal zwerfjongeren in Flevoland. Volgens de meest recente cijfers van de Algemene Rekenkamer zouden er in 2001 tussen de 70 en 150 jongeren geweest moeten zijn, maar voor 2003 werd het aantal op 50 geschat. Wel werd hierbij de opmerking geplaatst dat dit aantal volgens ambulante hulpverleners veel hoger lag. Opvallend in dit verband is dat een inventarisatie van de GGD Flevoland (1998) via huisartsen en instellingen voor jeugdhulpverlening in 1997 al tot een ‘meest reële’ schatting van tussen de 50 en 100 zwerfjongeren kwamen. Weliswaar werd hierbij een iets afwijkend leeftijdscriterium (16-23 jaar) gevolgd, maar gegeven de voortschrijdende, snelle bevolkingsgroei in Flevoland verhoudt de laatste schatting van de Algemene Rekenkamer zich slecht tot voorgaande schattingen. Overigens valt in het genoemde GGD-rapport op dat de schattingen voor Lelystad hoger zijn dan voor het ook toen al grotere Almere.

SCHATTINGEN DOOR SLEUTELPERSONEN IN FLEVOLAND

We hebben de sleutelpersonen gevraagd een zo goed mogelijke schatting te maken van (a) het aantal zwerfjongeren tot 23 jaar volgens de officiële landelijke definitie (minstens 3 maanden dakloos) en (b) het aantal jongeren dat tussen de een en drie maanden dakloos is (de risicogroep). In beide gevallen vroegen we om een schatting van het minimum en het maximum aantal jongeren, alsmede om een schatting van het meest waarschijnlijke aantal ten tijde van het interview. Eerst bespreken we de schattingen van het aantal zwerfjongeren (volgens de landelijke definitie, dus minstens drie maanden thuisloos). Later doen we dat voor de risicogroep. We beginnen met een korte schets van hoe de sleutelpersonen tot hun schattingen komen.

Waarop baseren sleutelpersonen hun schattingen?

In de interviews met de sleutelpersonen hebben we hen gevraagd zoveel mogelijk over de muren van hun eigen instelling heen te kijken en te proberen een zo goed mogelijk schatting te maken van het aantal zwerfjongeren, respectievelijk jongeren in de risicogroep in de gemeente waar zij werkzaam zijn. Is dat ook gelukt? Hoe komen de sleutelpersonen aan hun schattingen?

De meeste sleutelpersonen houden een slag om de arm als zij een schatting proberen te maken. Slechts een enkeling zegt zeker te zijn van zijn of haar schatting.

“Ik loop hier al 25 jaar rond. Ik weet wel wat er aan de hand is.” (wijkagent politie, Lelystad)

In de kleinere gemeenten zijn de sleutelpersonen meestal wat zekerder van hun zaak. Het is daar voor notoire zwerfjongeren simpelweg moeilijker om uit de picture te blijven. Maar het is evenzeer waar dat zwerfjongeren en jongeren uit de risicogroep juist in de zulke gemeenten buiten het zicht van professionals kunnen blijven doordat alles binnen de familie blijft.

“Momenteel ken ik er twee, de ene zit nu in de bak en de ander wordt steeds opgevangen.” (jongerenwerker, Urk)

“Urk is een hechte gemeenschap. Problemen worden onderling opgelost, door de familie en de kerk. Echte zwerfjongeren zijn er in mijn optiek niet. Er zijn grote families en er gebeurt wel eens wat. Zo’n 600 jongeren gaan elke week mee op de boot vissen. Sommigen slapen in het weekend in een illegaal barretje. Dat zijn weekend-zwerfjongeren.” (politie, Urk)

Meestal baseren sleutelpersonen hun schatting (mede) op wat zij zelf waarnemen in hun eigen werk, vaak gecombineerd met wat zij van cliënten, directe collega’s en die van andere instellingen horen.

“Ik ga uit van wat ik hoor in het Almeerse en van de jongeren die bij ons komen.” (manager residentieel werk, Almere)

“Ik hoor ook wel eens wat van collega’s en ambulant jongerenwerk.” (medewerker verslavingszorg, Almere)

“Ik maak mijn schatting op grond van berichten van de politie, Antillianen die ik zie bij het treinstation, eigen waarnemingen en verhalen van cliënten.” (inloopcentrum/straathoekwerk, Lelystad)

“Tegenover de politie is men soms wel wat terughoudend, maar ik baseer mij op mijn informatie uit het veld.” (politie, Zeewolde)

“Ik baseer me op het overleg dat we hebben tussen verschillende instanties (Back on track) en degenen die ik zelf ken.” (buurtopbouwwerker, Noordoostpolder)

“Het is een kwestie van fingerspitzengefühl, als ik praat met jongeren, je hoort veel van hen.” (medewerker inloopcentrum, Urk)

Tegelijkertijd laten sleutelpersonen, de een meer dan de ander, weten dat zij niet de totale groep in hun gemeente kunnen overzien en bovendien dat het afhankelijk kan zijn van het seizoen. Dit geldt vooral voor Almere en Lelystad.

“Ik ben uitgegaan van wat ik tegenkom op straat en heb van daaruit een schatting gemaakt. Ik zie ze lang niet allemaal, is moeilijk, ze worden vaak onderling opgevangen.” (ambulant werker, Almere)

“Je ziet ze niet goed, ze blijven maar hoppen. Er is weinig capaciteit. Zo wordt het niet inzichtelijk. Het aanbod is direct vol, dat zegt toch al wat. Voor de 100 zie je er misschien maar 10. Het is verstopte problematiek.” (teamleider Doorstart, Almere)

“Het is voor mij te moeilijk om een schatting voor de hele stad te maken. Mij schatting voor Almere Buiten is gebaseerd op jongeren die een instabiele situatie hebben. Ik heb alleen zicht tot 18 jaar.” (politie, Almere Buiten)

“Ik baseer me op mijn contacten op straat. ’s Zomers is er meer loos.” (wijkagent, Almere Centrum)

Sommigen proberen ook gebruik te maken van cijfers uit hun eigen registratie, maar dat levert niet altijd wat op.

“Ik heb gekeken naar de uitdraaien en evaluaties van onze opvang. We hebben ook 193 postadressen, daarvan weet ik het niet.” (manager welzijn, Almere)

“Over registraties kan ik alleen iets zeggen van wat bij ons is geweest, de hele gemeente kan ik alleen schatten. Ik ga verder uit van wat we zo zien en wat ik hoor in het circuit. Bijvoorbeeld ook Antillianen die in familie rondzwerven, die noem ik ook zwervers.” (coördinator nachtopvang, Lelystad)

“Ik ben vier jaar geleden gaan zoeken op de toelichting bij overlastregistraties en heb toen steekproefsgewijs alles zo goed mogelijk uitgeplozen. Maar we hebben bij de politie geen code voor zwerfjongeren.” (politie, Almere Haven)

“Ik ben uitgegaan van wat we de laatste vier jaar aan meldingen hebben binnengekregen.” (GGD, Noordoostpolder)

Aantal zwerfjongeren (drie maanden of langer thuisloos)

In totaal beschikken we over 26 schattingen van zowel het minimum- als het maximumaantal, alsmede 27 schattingen van het meest waarschijnlijke aantal zwerfjongeren. Deze aantallen zijn exclusief de schattingen van twee sleutelpersonen die sterk afwijkende schattingen gaven; we komen daar straks op terug.

- Voor Almere als geheel beschikken we over vijf schattingen van het aantal zwerfjongeren volgens de officiële definitie (minimaal 3 maanden, etc.). Daarnaast zijn er schattingen voor delen van Almere (Centrum, Haven en Buiten).
- Van Lelystad hebben we zes schattingen van het aantal zwerfjongeren volgens de officiële definitie, maar er is een forse uitschieter naar boven. Deze laten we buiten beschouwing, mede omdat deze sleutelpersoon weinig gedetailleerde informatie over de leeftijd, geslacht en etniciteit weet te geven.
- Voor de Noordoost Polder (NOP) hebben we vier schattingen van het aantal zwerfjongeren volgens de officiële definitie, maar er is een extreme uitschieter naar

boven van iemand op beleidsniveau. De drie praktijkmensen geven veel lagere schattingen.

- Voor Urk beschikken we over vier, Zeewolde drie en Dronten twee schattingen.

Zoals verwacht zijn de schattingen van het aantal zwerfjongeren mede afhankelijk van de (grootte) van de gemeente. De lokale schattingen laten soms een forse variatie zien. Alle lokale schattingen bij elkaar genomen, leveren per gemeente op dat het maximum ruim het dubbele is van het minimum.¹⁹ Opvallend is dat de praktijkwerkers in het algemeen hogere schattingen opgeven dan de sleutelpersonen die op beleidsniveau werken; bij elkaar genomen zijn in Almere de schattingen van de praktijkwerkers twee keer zo hoog, in Lelystad zelfs ongeveer drie keer zo hoog. Beperken we ons voor Almere tot de schattingen van drie ‘stadsdelen’, dan blijken de schattingen, alle gemaakt door praktijkwerkers, bij elkaar opgeteld iets lager uit te komen dan voor de hele stad. Maar dit kan simpelweg verklaard worden door het feit dat er meer dan drie ‘stadsdelen’ zijn. De gemiddelde schattingen bij elkaar opgeteld leveren voor de hele provincie een **meest waarschijnlijke schatting** van **101** zwerfjongeren op, met een **ondergrens** van **57** en een **bovengrens** van **130**. Volgens de schattingen zijn er ongeveer evenveel zwerfjongeren in Almere als in Lelystad en nemen beide gemeenten rond de 80% van alle zwerfjongeren in de provincie voor hun rekening.

Tabel 12.1 Schattingen aantal zwerfjongeren (3+ maanden)

Gemeente	Aantal schatters	Minimum	Maximum	Meest waarschijnlijk
Almere (de hele stad) (<i>gemiddeld</i>)	5	9 – 60 (23)	20 – 80 (48)	15 – 70 (39)
Lelystad (<i>gemiddeld</i>)	5 (excl. uitschieter)	15 – 40 (22)	25 – 100 (56)	20 – 85 (45)
Dronten (<i>gemiddeld</i>)	2	0 – 2 (1)	2 – 4 (3)	0 – 3 (2)
Zeewolde (<i>gemiddeld</i>)	3	2 – 5 (3)	4 – 8 (6)	3 – 6 (4)
NOP (<i>gemiddeld</i>)	3 (excl. uitschieter)	2 – 5 (4)	4 – 8 (6)	3 – 6 (5)
Urk (<i>gemiddeld</i>)	4	0 – 15 (4)	0 – 30 (11)	0 – 20 (6)
Totaal aantal schatters	22			
Totaal Gemiddelden		57	130	101

¹⁹ Minimum gemiddeld 11.5 en maximum gemiddeld 25.8.

Tabel 12.2 Schattingen aantal zwerfjongeren Almere, drie 'stadsdelen' (3+ maanden)

Gemeente	Aantal schatters	Minimum	Maximum	Meest waarschijnlijk
Almere Centrum (gemiddeld)	2	5 – 10 (8)	10 – 15 (13)	6 – 11 (9)
Almere Haven	1	-	-	7
Almere Buiten (gemiddeld)	2	3 – 20 (12)	10 – 30 (20)	5 – 25 (15)
Totaal drie 'stadsdelen' Totaal Gemiddelden	5			31

Omvang risicogroep (tussen 1 en 3 maanden thuisloos)

De helft van de sleutelpersonen die wel een schatting maakten van het aantal zwerfjongeren acht zich niet in staat om dit ook te doen voor de risicogroep. Bij degenen die wel een schatting geven van het aantal jongeren dat tussen de een en drie maanden thuisloos is zien we wederom een forse variatie. Tezamen schatten deze sleutelpersonen het aantal jongeren in de risicogroep bijna anderhalf keer zo hoog als het aantal 'echte' zwerfjongeren.²⁰ De gemiddelde schattingen bij elkaar opgeteld resulteren voor de hele provincie in een **meest waarschijnlijke schatting** van **139** jongeren in de risicogroep, met een **ondergrens** van **98** en een **bovengrens** van **176**. Volgens de schattingen zijn er ongeveer evenveel jongeren in de risicogroep in Almere als in Lelystad en bevindt zich in beide gemeenten de overgrote meerderheid van de jongeren uit de risicogroep van de hele provincie.

Tabel 12.3 Schattingen omvang risicogroep (minder dan 3 maanden thuisloos)

	Aantal schatters	Minimum	Maximum	Meest waarschijnlijk
Almere (hele stad) (gemiddeld)	3	20 – 100 (50)	35 – 125 (73)	25 – 110 (62)
Lelystad (gemiddeld)	4	10 – 50 (43)	20 – 200 (83)	15 – 150 (65)
Dronten	1	0	3	1
Zeewolde (gemiddeld)	3	0 - 5 (2)	3 - 8 (5)	1 – 6 (3)
NOP (gemiddeld)	2	2	4	3 – 8 (6)
Urk	1	1	8	2
Totaal schatters Totaal Gemiddelden	14	98	176	139

²⁰ Van belang hierbij dat deze sleutelpersonen in hun schattingen van het aantal zwerfjongeren niet wezenlijk afwijken van de andere sleutelpersonen. Gemiddeld zijn hun schattingen van het aantal zwerfjongeren als volgt: minimum 58, maximum 116 en meest waarschijnlijk 93.

Ontwikkelingen in het aantal zwerfjongeren

De meeste sleutelpersonen denken dat het aantal zwerfjongeren de afgelopen jaren is toegenomen, in de andere gevallen wordt gesproken van een stabiel aantal. Toename geldt vooral voor Almere en Lelystad; vaak zeggen deze sleutelpersonen erbij dat dit komt omdat de (jongere) bevolking in het algemeen groeit.

OVERLAP TUSSEN VOORZIENINGEN EN GEMEENTEN

Eerder, in hoofdstuk 9, hebben we al gezien dat zowel zwerfjongeren als degenen uit de risicogroep tegelijkertijd, of binnen kort tijdsbestek contact kunnen hebben met meerdere voorzieningen en instanties. Vanwege deze overlap mogen we niet zomaar de aantallen jongeren die bij verschillende instellingen bekend zijn bij elkaar optellen. Omdat er voor het maken van schattingen nauwelijks adequate registraties in Flevoland bestaan, kunnen we sowieso geen verantwoorde extrapolaties vanuit zulke bestanden maken.

Landelijk onderzoek laat zien dat zwerfjongeren behoorlijk mobiel kunnen zijn en binnen een korte periode gebruik kunnen maken van voorzieningen in verschillende steden (Korf e.a., 1999). De vraag is dus of we schattingen van de deskundigen per gemeente zomaar bij elkaar op kunnen tellen, of dat we rekening moeten houden met overlap, waardoor het totale aantal zwerfjongeren kleiner is dan de optelling van de aantallen in de afzonderlijke gemeenten.

In hoofdstuk 9 hebben we al gekeken naar de overlap tussen voorzieningen en instanties zoals die door de onderzochte zwerfjongeren en de risicogroep wordt gerapporteerd. Daarbij is ook besproken in hoeverre de jongeren bekend zijn bij voorzieningen en instanties in meerdere gemeenten. Bovendien is in hoofdstuk 3 aangegeven in hoeverre de jongeren in andere gemeenten vertoeven dan waar zij werden geïnterviewd. Ter vergelijking gaan we nu na wat de sleutelpersonen weten te melden over de overlap tussen voorzieningen en tussen gemeenten.

Sleutelpersonen over overlap

Volgens de sleutelpersonen hebben de meeste zwerfjongeren met meerdere instellingen en instanties te maken. Hetzelfde geldt voor de risicogroep. Degenen die in aanraking komen met de politie zijn meestal ook bekend bij de hulpverlening. Hulpverleningsinstellingen verwijzen ook naar elkaar door, zoals de straathoekwerker naar de nachtopvang, en de nachtopvang naar de jongerenhulpverlener, etc. Van individuele

jongeren is, in het ene geval beter dan in het andere, vaak wel bekend dat zij ook contact hebben met andere instellingen of instanties, maar meestal is er geen algemeen overzicht, laat staan een systematische registratie. In de kleinere gemeenten weten de verschillende voorzieningen over het algemeen beter van elkaar wie met welke jongeren contact heeft dan in Lelystad en Almere. Dat is op zich geen verrassing, want het gaat in die kleine gemeenten ook om heel weinig jongeren.

Almere, zo vertellen vrijwel alle sleutelpersonen uit die stad, heeft een forse overlap met Amsterdam. Daar gaan zwerfjongeren vaak tussendoor of voor langere tijd naar toe. Soms hebben zij daar contact met bijvoorbeeld de jeugdreclassering of maken er gebruik van de nachtopvang. Andersom komen er ook Amsterdamse zwerfjongeren naar Almere. Er zijn nogal wat zwerfjongeren die zowel in Almere als Amsterdam hebben gewoond, dan wel in Almere wonen, maar in Amsterdam naar school zijn gegaan. Zodoende hebben Almeerse zwerfjongeren vaak vrienden of kennissen in Amsterdam – en andersom.

Bij de zwerfjongeren in Lelystad is er ook wel overlap met Amsterdam, maar toch veel minder dan bij de zwerfjongeren uit Almere. Zwerfjongeren uit Lelystad maken bijvoorbeeld wel gebruik van voorzieningen van het Leger des Heils in Almere, maar volgens de sleutelpersonen liggen hun contacten in de meeste gevallen toch vooral in Lelystad zelf.

Voor de overige vier gemeenten geldt een ander verhaal. De verschillende instellingen binnen de afzonderlijke gemeenten weten doorgaans goed van elkaar wie met de enkele zwerfjongere contact heeft. Als deze jongeren contact hebben met voorzieningen in andere gemeenten, is dit voornamelijk in de provincie Gelderland (met name Harderwijk voor de jongeren uit Zeewolde) of Overijssel (met name Zwolle voor de jongeren uit Dronten en de Noordoostpolder). Voor zover de zwerfjongeren waar de instellingen op Urk in de afgelopen jaren contact mee hebben gehad niet hun weg binnen de eigen dorpsgemeenschap hebben gevonden, maakten zij voornamelijk gebruik van (intra-murale) voorzieningen buiten de provincie. Een enkeling komt terecht in Amsterdam.

Vergelijking met informatie van de jongeren

Niet alle jongeren zijn geïnterviewd in de gemeente waar zij, voor zover zij dat wisten, officieel woonden (zie hoofdstuk 3). Met name in Almere en Lelystad troffen we jongeren aan uit andere Flevolandse gemeenten, maar soms ook uit de rest van Nederland. Anderzijds kwamen we te weten dat de onderzochte jongeren ook wel buiten Flevoland overnachten (hoofdstuk 4) en daar soms ook gebruik maken van de hulpverlening (hoofdstuk 9). Ook zijn er jongeren die in meerdere gemeenten in Flevoland gebruik

maken van de hulpverlening. Binnen de onderzochte groep gaat het echter om kleine aantallen.

SAMENVATTING EN CONCLUSIE

In dit hoofdstuk hebben we geprobeerd een zo goed mogelijke schatting te maken van het aantal zwerfjongeren (minstens drie maanden thuisloos en in de afgelopen drie maanden op tenminste drie verschillende adressen geslapen) en het aantal jongeren uit de risicogroep (tussen een en drie maanden thuisloos) in Flevoland. Omdat instellingen, overigens vaak om begrijpelijke redenen, nauwelijks beschikken over separate bestanden van zwerfjongeren, hebben we vooral gebruik moeten maken van schattingen van lokale deskundigen. Daarnaast hebben we ons gebaseerd op onze eigen veldwerkervaringen.

Schattingen van lokale experts laten soms een forse variatie zien. Bij de lokale schattingen is geen rekening gehouden met overlap tussen gemeenten in Flevoland. Die is er wel, maar niet erg groot, althans niet op de korte termijn. Problematisch is toch vooral de variatie bij lokale schattingen. Verdisconteren we onze eigen ervaringen met het veldonderzoek onder zwerfjongeren, dan komen we tot de volgende conclusie. Voor heel Flevoland is de meest waarschijnlijke schatting ongeveer 100 zwerfjongeren. Dat komt goed overeen met de totale schatting van de lokale deskundigen. De gemiddelde expertschattingen van het aantal zwerfjongeren zijn echter voor Lelystad aan de hoge kant, die voor Almere eerder wat aan de lage kant. De meest waarschijnlijke schatting voor Almere lijkt ons 45-50 en voor Lelystad 35-40 zwerfjongeren. Voor de overige gemeenten tezamen komen er daar nog 10-15 bij.

Voor zover wij na kunnen gaan zijn de expertschattingen van het aantal jongeren in de risicogroep te hoog. In totaal komen zij, zonder correctie voor eventuele overlap tussen gemeenten, op ongeveer 140 van zulke jongeren als meest waarschijnlijke schatting. Op basis van onze veldwerkervaringen komen wij op ongeveer één jongere in de risicogroep op de twee zwerfjongeren. Dat komt neer op ongeveer 50 jongeren in de risicogroep.

In deze schattingen zijn de jongeren die al wat langer in de opvang zitten en hierdoor officieel geen zwerfjongere meer zijn niet meegerekend. En ook niet meegerekend zijn de jongeren die mogelijk wel in de nabije toekomst tot de risicogroep gaan behoren. Het hebben van problemen die kunnen leiden tot thuisloosheid was op zichzelf geen reden om tot de risicogroep gerekend te worden.

Ten slotte moeten we benadrukken dat het bij de genoemde aantallen gaat om momentchattingen. Op jaarbasis zullen de aantallen hoger liggen. Voor het ontwikkelen en uitvoeren van beleid zijn echter de momentchattingen het belangrijkste.

13 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In de eerste helft van 2004 hebben we onderzoek gedaan naar zwerfjongeren in Flevoland. Naast interviews met (lokale) deskundigen en onderzoek ter plaatse zijn interviews gehouden met de doelgroep. Er zijn 95 jongeren geïnterviewd, te weten 63 ‘echte’ zwerfjongeren en 32 jongeren uit de zogenoemde risicogroep. Voor beide groepen jongeren geldt dat zij hoogstens 22 jaar zijn. Vanaf 23 jaar worden zij dus niet meer meegerekend, want dan gelden zij als volwassen thuislozen.

Voor de eerste groep volgden we de officiële landelijke definitie, namelijk jongeren die tenminste drie maanden thuisloos zijn en de afgelopen drie maanden op tenminste drie verschillende adressen hebben geslapen.²¹ Ook de risicogroep is scherp afgebakend. We bedoelen hiermee niet de hele groep jongeren die het risico loopt in de nabije toekomst thuisloos te worden, maar alleen de jongeren die momenteel tussen de een en drie maanden thuisloos zijn. Vooraf is geen minimum vastgesteld voor het aantal adressen waar zij in die periode hebben geslapen.

Hoeveel zwerfjongeren zijn er in Flevoland?

Het maken van schattingen van de aantallen zwerfjongeren en jongeren in de risicogroep was – overigens net als in de rest van het land – niet eenvoudig. Niet elke werksoort leent zich voor een gedegen, systematische registratie. Bij contacten op straat past het bijvoorbeeld niet om nauwkeurig persoonsgegevens te registreren. Er bestaan in Flevoland wel allerlei geregistreerde gegevens over groepen (probleem)jongeren, maar de bestanden verschillen onderling en zijn er over het algemeen geen afzonderlijke registraties van zwerfjongeren. Bovendien valt uit de bestanden niet na te gaan in hoeverre de bereikte jongeren voldoen aan de eerdergenoemde definities.

De schattingen van de lokale deskundigen voor de gehele provincie leveren bij elkaar als meest waarschijnlijke schatting een aantal van 101 zwerfjongeren op, met een ondergrens van 57 en een bovengrens van 130. Wanneer we deze schattingen combineren met de informatie uit het veldonderzoek (met name het aantal jongeren dat we

²¹ Naar verwachting zal deze landelijke definitie in de loop van 2004 worden aangepast. Vrijwel zeker zal hierdoor het aantal zwerfjongeren groter worden.

zelf geïnterviewd hebben, de overlap tussen instellingen en gemeenten volgens deze interviews en het verloop van het veldwerk) dan komen we op een schatting voor heel Flevoland van ongeveer **100 zwerfjongeren**. De expertschattingen zijn voor Lelystad wat aan de hoge kant en voor Almere aan de lage kant. De meest waarschijnlijke schatting voor Almere lijkt ons 45-50 en voor Lelystad 35-40 zwerfjongeren. Voor de overige gemeenten tezamen komen daar nog 10-15 bij.

Bij elkaar opgeteld zou het aantal jongeren in de risicogroep volgens de lokale deskundigen met een meest waarschijnlijke schatting van 139 (ondergrens 98 en bovengrens 176) voor de hele provincie groter zijn dan het aantal zwerfjongeren. Op grond van de informatie uit het veldonderzoek concluderen we dat deze schatting veel te hoog is. Per twee zwerfjongeren is er ongeveer een jongere die behoort tot de risicogroep. Dit komt neer op circa **50 jongeren in de risicogroep**. Het veldwerk bevestigt wel het beeld van de deskundigen dat de overgrote meerderheid van deze jongeren in Flevoland zich in Almere en Lelystad bevinden.

Deze schattingen zijn **momentschattingen**, dat wil zeggen dat het gaat om het aantal zwerfjongeren en risicjongeren ten tijde van het onderzoek. Op jaarbasis zullen de schattingen hoger liggen; voor het ontwikkelen en uitvoeren van beleid zijn momentschattingen echter het belangrijkste. Onderstreept moet worden dat jongeren die wel gezworven hebben, maar nu al enige tijd in een of andere vorm van opvang verkeren en de afgelopen drie maanden niet meer op tenminste drie verschillende adressen hebben geslapen, officieel geen zwerfjongeren meer zijn. Daarmee is natuurlijk niet gezegd dat de opvang niet (meer) zinvol is! Maar volgens de (ten tijde van het onderzoek geldende) landelijke definitie tellen ze niet meer mee als zwerfjongeren.

Kenmerken en achtergronden

Overeenkomstig de inschatting van de lokale deskundigen troffen we weinig jongeren aan beneden de 15 jaar. De jongste geïnterviewde zwerfjongere is 13 jaar; bij de risicogroep is dit 14 jaar. In doorsnee zijn de onderzochte zwerfjongeren 19 jaar en de jongeren uit de risicogroep 17 jaar, dus wat jonger in plaats van ouder, zoals de inschatting van de deskundigen was. Slechts een op de vijf geïnterviewde zwerfjongeren is meisje en bij de risicogroep is dit een op de drie. Omdat nadrukkelijk ook naar meisjes is gezocht, concluderen we dat er verhoudingsgewijs minder meisjes onder de zwerfjongeren zijn dan de deskundigen in het algemeen denken (een op de drie). Voor beide groepen geldt dat iets meer dan de helft van de respondenten autochtoon is; dit komt overeen met de inschatting van de deskundigen. De twee belangrijkste groepen alloch-

tonen zijn Surinamers en Marokkanen, terwijl Antillianen maar een klein deel vormen. Dit in tegenstelling tot de inschatting van de deskundigen; zij dachten dat er meer Antilliaanse, maar minder Surinaamse zwerfjongeren waren. Er zijn maar weinig jongeren met een Turkse afkomst.

Net als in landelijk onderzoek zijn de zwerfjongeren – en ook de jongeren uit de risicogroep – in Flevoland over het algemeen laag opgeleid. De meesten hebben maximaal het VMBO afgesloten. Vaak zijn het voortijdige schoolverlaters en meestal volgen zij momenteel ook geen onderwijs, zij het dat de jongeren uit de risicogroep wel wat vaker naar school gaan dan de zwerfjongeren (maar zij zijn ook wat jonger).

Hoewel ruim de helft van beide groepen door beide ouders is opgevoed, zijn er relatief veel door alleen hun moeder opgevoed (en zelden door alleen hun vader). Meer dan de helft van de ouders is gescheiden. Een op de drie zwerfjongeren heeft in een of meer tehuizen gezeten, en bij de risicojongeren is de helft minder (16%).

Leefstijl en problemen

Van beide groepen jongeren heeft ongeveer driekwart de afgelopen maand nog persoonlijk contact gehad met hun moeder, minder dan de helft (ook) met hun vader. Daarnaast of in plaats daarvan hebben veel van de jongeren nog persoonlijk contact met andere familieleden. De overgrote meerderheid heeft persoonlijk contact met vrienden die niet dakloos zijn.

In doorsnee zwerven de zwerfjongeren acht maanden en jongeren uit de risicogroep in doorsnee twee maanden. Van beide groepen sliep zeventig procent in de afgelopen maand ook in een andere gemeente dan waar zij geïnterviewd werden. Daarbij was Amsterdam de voornaamste stad waar zij naar uitweken om te overnachten. Zeventig procent van de zwerfjongeren en een op de drie jongeren uit de risicogroep heeft in het afgelopen jaar wel eens buiten geslapen, in de afgelopen maand was dit respectievelijk een op de drie en een kwart. Veel van de jongeren slapen bij familie of vrienden; daar slapen zij veel vaker dan bij de hulpverlening.

Tweederde van de zwerfjongeren heeft schulden; bij de risicojongeren is dit twee op de vijf. Het gaat bij de betreffende zwerfjongeren om behoorlijk hoge schulden (in doorsnee 2000 euro); bij de risicojongeren zijn deze een stuk lager (in doorsnee 500 euro). Schulden hebben de jongeren vooral bij telefoonbedrijven, postorderbedrijven en in eigen kring (familie, vrienden, kennissen). In doorsnee bedragen de inkomsten van de zwerfjongeren 30 euro per week en geven zij 15 euro uit aan levensonderhoud.

Voor de risicogroep gelden ongeveer dezelfde bedragen. De zwerfjongeren geven meer geld uit aan alcohol en drugs (in doorsnee 13 euro) dan de jongeren uit de risicogroep (5 euro). Er is echter zowel bij de inkomsten als de uitgaven een behoorlijke variatie. Ongeveer een op de zes geïnterviewde jongeren heeft betaald werk. Nog minder hebben een uitkering. Voor hun inkomsten zijn zij vooral aangewezen op familie en vrienden. Maar er zijn er ook die (daarnaast) inkomsten verwerven door diefstal, inbraak en drugshandel; voor ongeveer een op de vijf zijn dit de belangrijkste inkomstenbronnen.

Het overgrote deel van de zwerfjongeren is wel eens gearresteerd, bij de risicjongeren is dit aandeel veel kleiner. Maar liefst bijna een derde van de zwerfjongeren heeft wel eens in de gevangenis gezeten, bij de risicjongeren is dit veel minder: een op de tien heeft ooit in de gevangenis gezeten.

In beide groepen nuttigen de meeste jongeren elke dag een warme maaltijd (de snackbar niet meegerekend), maar er zijn er ook die dit maar een paar keer per week doen. Van de zwerfjongeren zit slechts de helft in het ziekenfonds; bij de risicogroep is dit ruim tachtig procent. Een op de drie zwerfjongeren heeft wel eens contact gehad met psychiatrische zorg en een op de tien met de verslavingszorg.

Beide groepen hebben veel meer ervaring met roken, drinken en drugsgebruik dan hun leeftijdsgenoten. Het gebruik van alcohol en drugs ligt (veel) hoger bij de zwerfjongeren dan bij de jongeren in de risicogroep en zij zijn er ook meestal vroeger mee begonnen. Een op de tien zwerfjongeren drinkt zelfs elke dag alcohol, tegenover niemand in de risicogroep. Driekwart van de zwerfjongeren en ruim de helft van de jongeren uit de risicogroep heeft de afgelopen maand nog geblowd. Maar liefst ruim een derde van de zwerfjongeren blowt elke dag en een op de vijf vindt zichzelf verslaafd aan blowen. Bij de harddrugs scoren vooral ecstasy, cocaïne, amfetamine en crack. Met heroïne hebben weinig jongeren ervaring, die uit de risicogroep helemaal niet. Maar de meeste onderzochte jongeren gebruiken zulke middelen momenteel niet. Als zij het wel doen, betreft het hoofdzakelijk de zwerfjongeren en gaat het vooral om cocaïne en ecstasy.

De vijf belangrijkste problemen van de zwerfjongeren zijn volgens de jongeren zelf: werk, financiële problematiek, school, huisvesting en relationele problemen. Bij de jongeren uit de risicogroep is de top vijf hetzelfde, maar de volgorde is wat anders: huisvesting, financiële problematiek, relationele problematiek, werk en school. Dit komt grotendeels overeen met wat de deskundigen beschouwen als de belangrijkste problemen van zwerfjongeren, behalve dan dat zij drugs een belangrijker probleem vinden dan de jongeren zelf.

Hulpverlening

In de interviews met lokale deskundigen gaven zij aan dat er voor een deel sprake is van verborgen problematiek, doordat de jongeren vaak opgevangen worden door familie, vrienden of kennissen. Vooral bij de allochtone jongeren zou dit de reden zijn dat ze moeilijk bereikt worden door de hulpverlening. De interviews met beide groepen jongeren bevestigen het beeld van lokale deskundigen dat allochtone jongeren minder goed bereikt worden door de hulpverlening. Vergeleken met de autochtone jongeren hebben de geïnterviewde allochtone jongeren – afhankelijk van het soort hulpverlening – drie tot vijf keer zo vaak geen contact (gehad) met de hulpverlening. Daarnaast is opvallend dat maar liefst een kwart van de zwerfjongeren die wel eens gearresteerd zijn nog nooit contact hebben gehad met hulpverlening. Bij de wel eens gearresteerde risicjongeren is dit zelfs bijna de helft.

Ruim een kwart van de zwerfjongeren heeft nog nooit contact gehad met hulpverlening, niet in de plaats waar zij geïnterviewd zijn en niet ergens anders. Dit betekent dus dat we met het onderzoek zwerfjongeren hebben getraceerd die (tot nu toe) buiten het bereik van de hulpverlening vallen. Er is dus inderdaad sprake van een deels verborgen problematiek, althans voor de hulpverlening.

De zwerfjongeren hebben het vaakst ooit wel eens contact gehad met de residentiële hulpverlening. Hierna volgen de ambulante hulpverlening, straathoekwerk en dagcentra. Het minste zijn zij bij inloopcentra en in de nachtopvang geweest. Voor zover de zwerfjongeren er wel eens gebruik van gemaakt hebben, gaat het meestal om slechts een vorm van (lokale) hulpverlening.

In de afgelopen drie maanden hebben de zwerfjongeren het vaakst contact gehad met lokale ambulante en residentiële zorg, maar in beide gevallen gaat het om nog niet een op de vijf zwerfjongeren. Daarna volgen straathoekwerk en dagcentra. Het minst hebben zij gebruik gemaakt van inloopcentra en nachtopvang. Voor zover de zwerfjongeren de afgelopen drie maanden wel contact hebben gehad met de lokale hulpverlening, gaat het in meer dan de helft van de gevallen om slechts een soort hulpverlening. Als er sprake is van meerdere vormen van hulpverlening, dan gaat het vooral om de volgende combinaties: straathoekwerk en inloopcentra, inloopcentra en residentiële hulp, en ambulante en residentiële hulpverlening.

Van de risicogroep hebben er maar liefst vier op de tien nog nooit contact gehad met de hulpverlening, niet in de gemeente waar ze geïnterviewd werden en ook niet elders. Hetzelfde geldt voor de afgelopen drie maanden. Ambulante hulp is de vorm van

hulpverlening waar zij het vaakst ooit gebruik van hebben gemaakt, gevolgd door residentiële hulpverlening, inloopcentra, straathoekwerk en dagcentra. Zij zijn het minst vaak wel eens bij de nachtopvang geweest. In de afgelopen drie maanden hebben de jongeren uit de risicogroep het meest contact gehad met residentiële hulpverlening, daarna met inloopcentra en ambulante zorg. Het minste contact hadden zij met dagcentra, straathoekwerk en nachtopvang. Zij bezochten de inloopcentra vaker dan de zwerfjongeren. De overlap tussen verschillende vormen van hulpverlening is ook een stuk beperkter dan bij de zwerfjongeren. Weinig jongeren uit de risicogroep hebben met meer dan een vorm van (lokale) hulpverlening contact gehad.

Naast eventueel contact met lokale hulpverlening is een op de drie zwerfjongeren en een op de acht jongeren uit de risicogroep in de afgelopen drie maanden nog bij hulpverlening in een andere plaats geweest dan waar ze geïnterviewd zijn.

Een groot deel van de zwerfjongeren weet geen belangrijkste hulpverlener te noemen. De jongeren die dit wel doen, noemen het vaakst iemand uit de residentiële of ambulante hulpverlening. Over het algemeen zijn deze jongeren tevreden over hun belangrijkste hulpverlener, maar opmerkelijk is wel dat maar een derde van de jongeren denkt het weer alleen aan te kunnen. Het sterkste punt van de hulpverleners is volgens de jongeren de beschikbare tijd. Bij de jongeren uit de risicogroep kan ongeveer een zelfde deel geen belangrijkste hulpverlener noemen. Als ze dit wel doen, werkt deze het vaakst in een inloopcentrum of de ambulante zorg. Zij zijn wat minder tevreden over hun hulpverleners dan de zwerfjongeren.

Behoeften en verbeteringen

Als aan de zwerfjongeren zelf wordt gevraagd waar zij, uit een vooraf vastgestelde lijst, het meest behoefte aan hebben, zetten zij het krijgen van een baan duidelijk bovenaan. Dit wordt gevolgd door opleiding, hulp bij het vinden van vast onderdak, het krijgen van een uitkering en het regelen van schulden. Voor de risicogroep geldt vrijwel hetzelfde, maar de volgorde is iets anders. Ook bij hen staat het krijgen van een baan aan top, daarna volgen: hulp bij het vinden van vast onderdak, een opleiding en het krijgen van een uitkering. Deze lijstjes wijken deels af van wat de deskundigen denken waar de zwerfjongeren het meest behoefte aan hebben. Bij hen is de behoefte aan een dak boven het hoofd (vaste woonruimte) nummer een. Daarna noemen zij: inkomen en het aflossen van schulden, scholing/werk/dagbesteding, een ander sociaal netwerk en

meer structuur, regelmaat en (vaste) begeleiding.

De meeste geïnterviewde deskundigen vinden dat er meer opvangplekken moeten komen in Flevoland, hoewel sommigen er bij zeggen dat hun doelgroep meer gericht is op (dichterbij gelegen) gemeenten in Overijssel of Gelderland. Ook wordt er, met name in Almere, gepleit voor een meer actieve, outreachende benadering van de doelgroep.

Gevraagd naar wat er verbeterd zou kunnen worden, noemen de zwerfjongeren uit zichzelf het vaakst: meer slaapplekken. Andere belangrijke verbeteringen zijn: meer dingen geregeld door de hulpverlening, betere begeleiding (bijvoorbeeld door op meer fronten hulp te bieden). Ook wordt hulp bij het vinden van een vaste verblijfplaats vaak genoemd. Andere dingen die steeds terugkomen zijn: meer individuele aandacht en kortere wachttijden. Bij de risicogroep staan verbeteringen in de hulp bij het vinden van een vaste verblijfplaats en meer dagopvang op de voorgrond. Ook noemen deze jongeren relatief vaak: betere begeleiding.

Variaties in zwerven

In grote lijnen lijken de zwerfjongeren in Flevoland sterk op de zwerfjongeren uit een landelijk onderzoek van 1999. Ze zijn ongeveer even oud en het aandeel meisjes is vergelijkbaar. In beide gevallen zijn de zwerfjongeren over het algemeen laag opgeleid, in Flevoland zelfs nog iets lager dan indertijd landelijk het geval was. Ook zijn er in Flevoland verhoudingsgewijs nog iets meer allochtone zwerfjongeren. Daarentegen hebben de Flevolandse zwerfjongeren wat minder een tehuisachtergrond en zwerven zij ook iets korter. Tevens gaan zij wat vaker nog of weer naar school - hoewel ook in Flevoland de meerderheid dit niet doet. Qua drugsgebruik zijn er duidelijke overeenkomsten; de Flevolandse zwerfjongeren lijken iets minder vaak harddrugs te gebruiken, maar juist wat vaker (veel) alcohol te drinken.

Opmerkelijk is dat de Flevolandse zwerfjongeren meer schulden hebben en qua inkomen meer afhankelijk zijn van hun ouders en andere familieleden, maar minder vaak een uitkering hebben. Dit laatste kan te maken hebben met de in de afgelopen jaren strenger geworden richtlijnen voor het verkrijgen van een uitkering. Maar daarnaast kan ook meespelen dat de zwerfjongeren in Flevoland meer contact blijken te hebben met hun ouders en familie. Wat betreft hun belangrijkste behoeften verschillen de Flevolandse en landelijke zwerfjongeren nauwelijks van elkaar, behalve dat die in Flevoland het krijgen van een uitkering wat hoger en het aflossen van schulden wat lager op hun lijst van behoeften hebben staan. De zwerfjongeren in Flevoland hebben

veel minder contact met de hulpverlening dan de jongeren in het landelijk onderzoek. Bovendien gaat het bij de contacten met de hulpverlening in Flevoland veel minder om nachtopvang, inloopcentra en straathoekwerk.

Tussen de risicogroep en zwerfjongeren zijn er, naast duidelijke overeenkomsten, ook wezenlijke verschillen. Zoals verwacht is de situatie van de zwerfjongeren over het algemeen problematischer. Voor een deel zou dit verklaard kunnen worden doordat de jongeren uit de risicogroep jonger zijn en als het ware nog aan het begin van een 'zwerfcarrière' staan. Maar er zijn ook aanwijzingen dat de ontwikkeling van de risicogroep minder problematisch zou kunnen verlopen. De zwerfjongeren beginnen bijvoorbeeld nog vroeger dan de jongeren uit de risicogroep met drinken en blowen en gaan ook vroeger van school. Met andere woorden, de zwerfjongeren zijn op vroegere leeftijd 'lastig' en dat is over het algemeen een voorspeller van een ongunstige ontwikkeling.

Bij dit alles moeten we niet vergeten dat beide groepen jongeren een behoorlijke variatie in achtergrond, leefstijl en problemen en behoeften kennen. Er zijn bijvoorbeeld risicojongeren die al in tehuizen hebben gezeten en een strafblad hebben, terwijl er zwerfjongeren zijn waarvoor dit niet geldt. Sommige zwerfjongeren in Flevoland voldoen volledig aan het stereotiepe beeld (slecht verzorgd, verslaafd, crimineel) en hebben veel contact met de hulpverlening, terwijl andere zwerfjongeren voor buitenstaanders absoluut niet opvallen en ook niet bekend zijn bij de hulpverlening of de politie.

Conclusies en aanbevelingen

- In totaal zijn er in Flevoland momenteel ongeveer 100 zwerfjongeren, hetgeen neerkomt op ruwweg 1 per 400. Dat zijn geen grote aantallen. Er is echter wel een **serieus maatschappelijk probleem**. Er zijn bijvoorbeeld relatief veel zwerfjongeren die regelmatig buiten slapen en daarnaast hebben de jongeren allerlei andere problemen.
- Gezien de voortschrijdende groei van de bevolking valt, bij ongewijzigd beleid, een (verdere) **toename** van het aantal zwerfjongeren te verwachten.
- De omvang van de problematiek verlangt in Almere en Lelystad specifiek **lokaal beleid**. In de andere vier gemeenten is de problematiek te beperkt in omvang om een specifiek lokaal beleid noodzakelijk te maken.
- Soms is de politie beter op de hoogte van de lokale situatie aangaande zwerfjongeren dan het jongerenwerk en de hulpverlening. De onderlinge **afstemming en samenwerking** tussen politie en hulpverlening, respectievelijk tussen verschillende hulpverleningsvoorzieningen kan in sommige gemeenten, respectievelijk stadsdelen verbeterd worden.
- Vanuit het perspectief van **preventie** is de school van groot belang. **Vroegtijdig schoolverlaten** blijkt een cruciale factor te zijn. Hoe vroeger de jongeren de school afbreken, hoe groter de kans op problemen. Een simpelweg strenger handhaven van de leerplichtwet is hier waarschijnlijk niet genoeg. Het feit dat veel zwerfjongeren al vroeg beginnen te werken indiceert dat school niet voldoende tegemoet komt aan hun behoefte om praktisch bezig te zijn.
- Op het **grensvlak van preventie en hulpverlening** aan jongeren die al zwerven moet meer aandacht besteed worden aan **actieve en vroegtijdige contactlegging**. Het onderzoek laat zien dat een substantieel deel van de zwerfjongeren op z'n minst bereid is om over hun leefsituatie te praten. De weg naar de hulpverlening weten zij soms moeilijk of zelfs helemaal niet te vinden.
- Veel zwerfjongeren en jongeren in de risicogroep hebben schulden. Er is een actievere aanpak nodig bij de **schuldsanering**, zowel bij het voorkómen van zwerven als in de hulpverlening van jongeren die al thuisloos zijn.
- De zwerfjongeren zelf hebben vaak behoefte aan opvang en begeleiding. Gezien de variatie in de aard en omvang van de individuele problematiek is **maatwerk** nodig. En omdat er vaak sprake is van problemen op meerdere vlakken is een **multidisci-**

plinaire aanpak vereist.

- Er is in Flevoland een tekort aan **tijdelijke (nacht)opvang** voor thuisloze jongeren.
- Veel zwerfjongeren en jongeren uit de risicogroep hebben nog contact met hun ouders en/of andere familieleden. Kennelijk laat de familie de jongeren niet zomaar vallen. Het is dan ook van groot belang om **ouders** te **betrekken** bij het voorkómen en oplossen van problemen.

BIJLAGE: PROFIELEN PER GEMEENTE

In deze bijlage geven we, in alfabetische volgorde, per gemeente een korte schets van de situatie rondom zwerfjongeren en de risicogroep. Per gemeente geven we eerst enkele kerngegevens over de samenstelling van de bevolking. Daarna doen we de best mogelijke schatting van de omvang van de lokale problematiek. Het gaat hierbij om zogeheten momentschattingen, dus het aantal jongeren dat op een bepaalde moment thuisloos is. Op jaarbasis zullen de aantallen in het algemeen hoger liggen. Vervolgens schetsen we de belangrijkste voorzieningen. Daarbij gaan we niet specifiek in op de (jeugd)politie. Die hebben we overigens wel betrokken in het onderzoek en blijkt vaak goed geïnformeerd, soms zelfs beter dan de hulpverlening.

We gaan niet bij elke gemeente afzonderlijk in op het gevoerde of gewenste beleid ten aanzien van zwerfjongeren en jongeren uit de risicogroep. Met uitzondering van Almere en Lelystad is de lokale problematiek in de provincie Flevoland op grond van onze bevindingen te kleinschalig om een specifiek gemeentelijk beleid noodzakelijk te maken. Hiermee is natuurlijk niet gezegd dat activiteiten ter voorkoming van thuisloosheid geen vast onderdeel van gemeentelijk beleid zouden moeten zijn.

Voor de volledigheid geven hier nog eens de definities van beide groepen. In beide gevallen gaat het om jongeren tot 23 jaar.

- *Zwerfjongeren* zijn al minstens drie maanden thuisloos en hebben de afgelopen drie maanden op tenminste drie verschillende plekken geslapen. (Niet meegeteld worden dus thuisloze jongeren die al langer dan drie maanden in dezelfde opvang zitten!)
- De *risicogroep* bestaat uit jongeren die tussen de een en drie maanden thuisloos zijn. (Het gaat hier dus niet om jongeren die mogelijk thuisloos zou kunnen worden! Ze moeten het nu al zijn.)

Almere

Inwoners	172 360
15 t/m 22 jaar:	17 843
in % van totale bevolking	10.4%
Niet-westerse allochtonen:	24 942
in % van totale bevolking	14.1%

Er zijn ongeveer 45-50 zwerfjongeren, wat meer dan de lokale deskundigen denken. Daarnaast zijn er naar schatting rond de 25-30 jongeren in de risicogroep; dat is minder dan lokale deskundigen in het algemeen denken.

Ongeveer de helft is (niet-westers) allochtoon en er zijn ongeveer twee keer zoveel jongens als meisjes. De doelgroep vertoeft voornamelijk in Almere Stad, in mindere mate in Almere Haven, maar nauwelijks in Almere Buiten.

Almere is centrumgemeente van de provincie Flevoland voor de maatschappelijke opvang van dak- en thuislozen. Voor zwerfjongeren uit de provincie betekent dit bijvoorbeeld dat ze hun uitkering moeten halen in Almere. De stad heeft een zekere 'aanzui-gende werking' op zwerfjongeren uit andere gemeenten in de provincie. Hier tegenover staat dat met name Amsterdam trekpleister voor een of meer dagen is voor zwerfjongeren uit Almere. Nog onbekend is hoeveel zwerfjongeren uit Almere daar langer blijven.

Geen van de voorzieningen in Almere is speciaal toegespitst op zwerfjongeren. Wel kunnen zij onder andere terecht bij de voorzieningen voor dak- en thuislozen en voor jongeren in het algemeen (met name de Schoor, Bureau Jeugdzorg en een Antilliaans jongerencentrum).

Het welzijnswerk in Almere is verdeeld over de drie grootste stadsdelen, met elk tenminste een jongerenwerker. De ambulante jongerenwerkers richten zich vooral op probleemjongeren. Ook Bureau Jeugdzorg heeft een ambulant jongerenwerker in het kader van het project Doorstart (ambulante hulpverlening aan jeugdigen van 12-23 jaar die dreigen af te glijden, of langdurig niet meer functioneren).

Een deel van de zwerfjongeren en de jongeren uit de risicogroep wordt tot nu toe niet bereikt door de hulpverlening. Een probleem van de opvang is, volgens de experts, dat die altijd vol zit.

Lelystad

Inwoners	69 900
15 t/m 22 jaar:	7 383
in % van totale bevolking	10.6%
Niet-westerse allochtonen:	10 985
in % van totale bevolking	15.7%

Er zijn ongeveer 35-40 zwerfjongeren, meer dan met name jongerenwerkers menen. Daarnaast zijn er naar schatting rond de 20-25 jongeren in de risicogroep; dat is beduidend minder dan lokale deskundigen in het algemeen denken.

Ongeveer de helft is (niet-westers) allochtoon en er zijn ongeveer twee keer zoveel jongens als meisjes.

Lelystad is de provinciehoofdstad en heeft een betrekkelijk uitgebreid aanbod van voorzieningen voor daklozen en jongeren in het algemeen, maar niet speciaal voor zwerfjongeren. Stichting 3D verzorgt er straatwerk en intensieve begeleiding van jongeren tot 27 jaar, waaronder ook zwerfjongeren. Ook is de (niet-gesubsidieerde) Stichting Support in Lelystad gevestigd, het is echter onduidelijk wat hun precieze doelgroep is. Lelystad heeft de enige nachtopvang in Flevoland (Leger des Heils, 10 plekken), alsmede een crisisopvang (Arcuris, 15 plekken). Verder beschikt Lelystad via Arcuris en Enkeltje Zelfstandig (van het Leger des Heils) over begeleid zelfstandig wonen. Er zijn ook enkele projecten om Antilliaanse jongeren op te vangen.

Volgens de lokale deskundigen komt de hulpverlening in Lelystad wel in aanmerking voor meer professionalisering en is er behoefte aan meer regie vanuit de gemeente.

Lang niet alle jongeren uit de doelgroep worden (actueel) bereikt door het jongerenwerk en de jeugdhulpverlening. De politie lijkt soms zelfs beter zicht op deze jongeren te hebben. Naast eigen veldwerk traceerden we de doelgroep voornamelijk via de nachtopvang, de crisisopvang, begeleid wonen en de politie.

Dronten

Inwoners	37 767
15 t/m 22 jaar:	4 340
in % van totale bevolking	11.4 %
Niet-westerse allochtonen:	2 483
in % van totale bevolking	6.5%

Zowel uit de interviews met lokale deskundigen als uit onafhankelijk veldonderzoek blijkt dat er nauwelijks of geen zwerfjongeren zijn – en voor zover ze er wel zijn, dan is dat in Dronten zelf en niet in de dorpen Swifterband en Biddinghuizen. Hetzelfde geldt voor jongeren uit de risicogroep.

Er zijn geen specifieke voorzieningen voor zwerfjongeren en voor de risicogroep. Een specifiek lokaal beleid is in het licht van de zeer geringe omvang van de problematiek ook niet nodig. Wel is er volgens het sociaal cultureel werk een omvangrijke groep ‘probleemjongeren’ in Dronten en men zegt hier de handen vol aan te hebben.

Het algemene beeld is dat (potentiële) zwerfjongeren niet lang in Dronten blijven maar verkassen naar andere gemeenten, zoals Lelystad of nabij gelegen gemeenten in Overijssel (Zwolle en Kampen). Dat vertellen zowel lokale deskundigen als jongeren die op straat worden aangesproken.

Noordoostpolder

Inwoners	45 628
15 t/m 22 jaar:	4 656
in % van totale bevolking	10.2 %
Niet-westerse allochtonen:	2 082
in % van totale bevolking	4.5%

Het aantal zwerfjongeren wordt door de deskundigen gemiddeld geschat op 5 (minimaal 4 en maximaal 5). Op grond van intensief veldonderzoek achten we deze schatting zelfs nog aan de hoge kant. Voor zover er zwerfjongeren in de Noordoostpolder zijn, vertoeven zij in Emmeloord. Er zijn nauwelijks of geen jongeren die behoren tot de risicogroep.

Emmeloord fungeert als centrumplaats van de gemeente Noordoostpolder, omringd door de tien zogenaamde groendorpen. Voor de nacht- en residentiële opvang is men afhankelijk van Lelystad en Almere. Maar volgens sommigen is de doelgroep in de praktijk meer gericht op Overijssel dan op Flevoland.

Het sociaal cultureel werk, de jeugdpolitie, de GGD, Bureau Jeugdzorg en de leerplichtambtenaar voeren wel regelmatig overleg met elkaar in het kader van het project 'Back on track'. Dit project helpt ongeveer 120 'risicjongeren' – niet hetzelfde als wat in dit rapport onder 'risicogroep wordt verstaan! – op het rechte pad te blijven. De jongeren worden actief benaderd, om te voorkomen dat ze afglijden naar de harde kern van 20 'zware probleemjongeren' in Emmeloord.

Er zijn geen specifieke voorzieningen voor zwerfjongeren en voor de risicogroep. Gezien de zeer geringe omvang van de problematiek ligt dit ook voor de hand. Voor (tijdelijk) onderdak wordt soms een beroep gedaan op particuliere verhuurders. Tevens is er religieus geïnspireerde opvang van probleemjongeren, maar ten tijde van ons onderzoek speelt deze geen aantoonbare rol in de opvang van zwerfjongeren.

Urk

Inwoners	17 155
15 t/m 22 jaar:	2 560
in % van totale bevolking	14.9
Niet-westerse allochtonen:	176
in % van totale bevolking	1.0%

Het aantal zwerfjongeren wordt door de deskundigen gemiddeld geschat op 6. Op grond van ons veldonderzoek achten we deze schatting eerder te hoog dan te laag. Het aantal jongeren in de risicogroep wordt door de deskundigen gemiddeld geschat op 2. Het veldonderzoek bevestigt dat zulke jongeren er nauwelijks zijn.

Urk is de oudste gemeente van Flevoland. Het heeft een eigen, sterk protestants-christelijke cultuur en de sociale structuur is er bijzonder hecht. Er wonen nauwelijks allochtonen op Urk. Maar verhoudingsgewijs wonen hier de meeste jongeren van 15 tot en met 22 jaar.

De voorzieningen in deze gemeente richten zich op jongeren in het algemeen, respectievelijk probleemjongeren. Het drugs- en drankgebruik van jongeren op Urk baart de meeste experts wel zorgen, terwijl het CAD hier nauwelijks voet aan de grond krijgt. Sinds kort is er de organisatie Waypoint die verslaafde jongeren probeert te helpen.

Er zijn geen specifieke projecten voor zwerfjongeren en dat zou gezien de omvang van de problematiek ook wat overdreven zijn. De lokale deskundigen zijn over het algemeen redelijk tevreden over deze voorzieningen. Als iemand buiten de boot dreigt te vallen dan wordt het of binnen de families of op een andere informele manier wel opgelost. Een enkeling gaat naar een opvang buiten Urk – over het algemeen buiten de provincie Flevoland. Volgens de lokale deskundigen is dit bevorderlijk om de jongeren los te maken van hun eigen (drugs)omgeving.

Een specifiek probleem vormen de zogeheten ‘weekendzwerfers’. Dit zijn jongeren die doordeweeks met de kotter op zee zijn en in het weekend hun geld verbrassen in illegale barretjes. Het is bijzonder moeilijk vast te stellen in welke mate deze jongeren daadwerkelijk een vast dak boven hun hoofd hebben.

Zeewolde

Inwoners	19 232
15 t/m 22 jaar:	1 728
in % van totale bevolking	9.0 %
Niet-westerse allochtonen:	1 255
in % van totale bevolking	6.5%

Het aantal zwerfjongeren wordt door de deskundigen gemiddeld geschat op 4. Op grond van ons veldonderzoek concluderen we dat er inderdaad slechts enkele zwerfjongeren zijn. Volgens de deskundigen zijn er ook nauwelijks jongeren die behoren tot de risicogroep; zij schatten gemiddeld een aantal van 3. Ook dit beeld wordt door het veldonderzoek bevestigd.

Gezien de bevolkingsomvang is het niet verwonderlijk dat Zeewolde betrekkelijk weinig voorzieningen kent die mogelijk iets te maken hebben met zwerfjongeren. Er is sociaal cultureel werk, begeleid wonen van het Leger des Heils, een loket van Bureau Jeugdzorg en een straathoekwerker. De jongerenwerkers en de straathoekwerker hebben nauw contact met een paar zwerfjongeren die onlangs in het woonbegeleidingsproject van het Leger des Heils zijn geplaatst. Volgens de lokale deskundigen ligt het voor risicojongeren uit Zeewolde niet altijd voor de hand om naar Almere te gaan, maar kijken ze ook uit naar Harderwijk en Zwolle.

Er is ook nog een particuliere opvang net buiten Zeewolde: de Zonnehoeve. Dit is een grote boerderij waar jongeren worden opgevangen. Het is een groot terrein met drie woningen, diverse schuren en een grote paardenmanege. Het echtpaar vangt jongeren tussen de 12 en de 15 jaar op die om wat voor reden dan ook uit hun huis moeten. Deze jongeren worden meestal aangemeld via Bureau jeugdzorg, maar ook wel via de straathoekwerker. Doorgaans komen de jongeren hier direct nadat ze hun thuis hebben verlaten. Feitelijk gaat het dus niet om zwerfjongeren.

LITERATUUR

- Algemene Rekenkamer (2003). *Opvang Zwerfjongeren 2003*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 290, nrs. 1-2.
- Bie, H. de & Dortmans, H. (1990). *Thuisloze jongeren*. Nijmegen : Instituut voor Sociale Geneeskunde, Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Bogt, T.F.M. ter, Praag, C.S. van & Krabbe, P.F.M. (1992). *Jongeren op de drempel van de jaren negentig*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Buster, M.C.A. (2003). *Prevalence, morbidity and mortality among heroin users and methadone patients*. Amsterdam: GG&GD.
- Gijtenbeek, J. (1996). *Thuisloze jongeren op weg. Eindrapport van het evaluatie onderzoek van een nieuwe methodiek van hulpverlening aan thuisloze jongeren in Den Haag, Rotterdam en Utrecht*. Amsterdam: Stichting Kohnstamm Fonds voor Onderwijsresearch.
- Glissenaar, I. (1994). *Dicht bij huis*. 's Hertogenbosch: Stichting Maatschappelijke Activering.
- Hekelaar, A. & Neijenhof, G. van (1999). *Niet iedereen die zwerft is teloor. Een onderzoek naar aantallen en problematiek van zwerfjongeren in Rotterdam*. Rotterdam: Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Korf, D.J., Diemel, S., Riper, H. & Nabben, T. (1999). *Het volgende station; Zwerfjongeren in Nederland*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Korf, D.J. (1995). *Dutch Treat. Formal control and illicit drug use in the Netherlands*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Noom, M. & de Winter, M. (2001). *Op zoek naar verbondenheid. Zwerfjongeren aan het woord over de verbetering van de hulpverlening*. Utrecht: Nederland Platform Zwerfjongeren.
- SCP (1999). *Lokaal jeugdbeleid. Een inventariserend onderzoek, 1999. Persbericht Cabier 161, uitgekomen op donderdag 14 oktober 1999*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SGBO (1995). *Thuisloze jongeren in Nederland. Een beknopte inventarisatie*. Den Haag: SGBO, Onderzoeks- en Adviesbureau van de Vereniging Nederlandse Gemeenten.
- Stiza (1999). *Jaarverslag 1998*. Amsterdam: Stichting Zwerfjongeren Amsterdam.
- Zwet, G.P. van der, Meijden, R. van der & Burger, L. (1990). *Dak- en thuislozen. Een inventariserend onderzoek naar omvang en beleid op lokaal niveau*. Den Haag: VGN.